

RASİF ƏHMƏDOV

DƏRS

*(Sənədli povest
və hekayələr)*

Bakı – 2017

Redaktor VAHİD HACIYEV

Rasif Əhmədov. Dərs (sənədli povest və hekayələr).
Bakı – 2017. 176 səh.

© Rasif Əhmədov
Bakı - 2017

AZƏRBAYCANÇILIĞA DƏYƏRLİ TÖHFƏ

Yazıcı-sənətkar Rasif Əhmədovun “Dərs” sərlövhəli sənədli povestini oxuyub başa vurdum. Bu düşündürücü əsərin janrını müyyəyən etməyə çalışdım. Epik növün povest janrının bütün tələblərinə cavab verən, maarifçilik missiyası ilə yüklenmiş bu maraqlı əsər həcməcə böyük olmasa da məzmun, mündəricə etibarı ilə çox böyük, geniş bir dövrü əhatə edir. Süjet xətti boyu yazıçı çox böyük mətləblərə, aktual problemlərə toxunur. Vətən, dövlət, xalq təəssübü çəkənlərin həyat tərzi, tarixi keçmişimizə dərin ehtiram, əsl vətənpərvərlik, həqiqi dostluq, əsl ziyalı mövqeyi bu əsərdə öz inikasını tapır, aydın təhkiyə ilə oxucuya təbliğ və təlqin olunur. Dünənimizlə yanaşı, son iyirmi beş-otuz ilin dramatik ictimai-siyasi, sosial-mənəvi hadisələri, insan psixologiyasında baş verən təbəddülətlər, cəmiyyətdə gedən müxtəlif proseslər, bunun adamların xarakterlərinə təsiri də yazıçının müşahidələri əsasında bədii ümumiləşdirmə vasitəsilə oxucuya təqdim olunur. Erməni məkrinin kökləri araşdırılaraq tarixi düşmənlərimizin iç üzü açılır. Məntiqi nəticələrə gəlməkdə yazıçıya elmi dəlil və faktlar tutarlı cavab kimi bir növ açar rolunu oynayır. Yazıçı istər müsbət, istər mənfi qəhrəmanlarının dilini fərdiləşdirməklə onların hansı xarakter, hansı xasiyyət sahibi olduğunu ustalıqla oxucuya çatdırıbilir. Oxucu gənc nəslin layiqli tərbiyəçiləri olan Zərifə müəllimə, İdris müəllim, sonralar Səlim kimi ailəsini deyil, Vətənini düşünən vətənpərvər, xalqını, vətənini, dövlətini sevən insanlara rəğbət, Habil, Cavid və başqa mənfi tiplərə nifrət bəsləyir. Vəfa kimi əvvəlcə yolunu azan, az qala əx-

laqsızlıq uçurumuna yuvarlanmaq təhlükəsi qarşısında qalan, lakin Zərifə müəllimənin təhniz – töhmət, məzəmmətindən düzgün nəticə çıxarıraq doğru yola qayıdan, ismətinin ayaqlar altında tapdanmasına yol verməyən qadını bağışlamağı bacarıır. Povestin ilk cümləsindən son cümləsinə qədər yazıçı oxucunu həyəcanlandırmayağa, intizarda saxlamağa nail olur. Hadisələrin necə cərəyan edəcəyi əvvəlcə bəlli olmadığından biz əsəri maraqla oxuyur, müxtəlif taleli qəhrəmanların hərəkət və atacağı addımların sonunu həyəcanla gözləyirik. Əsərdə klassiklərimizin – İ. Nəsiminin, M. Şəhriyarın, N. Gəncəvinin, Abbas Səhhətin nəsillərə ibrətamız poetik vəsiyyətlərinin ən şah misralarından yerli-yerində uğurla istifadə edilir. Elmi mənbələrə istinadən əsas qayəyə söykək kimi bədii, elmi nümunələrlə daha da zənginləşdirilmişdir.

Yazıçı-sənətkarın bu povesti Ulu Öndərin Azərbaycançılıq ideologiyasına dəyərli töhfədir. Bu əsərin ssenariləşdirilib teatrlarımızın səhnəsinə çıxarılması, bədii-sənədli film kimi ekranlaşdırılması zamanın tələbidir. Çünkü, bu əsərdə kifayət qədər tarixi-etnoqrafik, sosial-mənəvi, əxlaqi məsələlər öz dolğun əksini tapır.

*Vahid HACIYEV,
AYB-nin, AJB-nin üzvü, “Qızıl qələm”
və Həsən bəy Zərdabi adına mükafatların laureati.*

ZAMANIN GÜZGÜSÜ OLAN HEKAYƏLƏR

Dostum, istedadlı şair-publisist Vahid Hacıyev mənə bir neçə hekayə verib dedi: “Dostumuz Rasif Əhmədovundur, çox maraqlı yazılarıdır, oxu, öz fikrini de”. Düzü, əvvəlcə yazılarla səthi, necə deyərlər, “üzdənkeçmə” yanaşmaq istədim, amma, bir neçə səhifə oxuduqdan sonra öz fikrimdən yayınmaq məcburiyyətində qaldım. Ona görə ki, Rasifin hekayələrinə təkcə hekayə kimi yox, bu günün çatışmazlıqlarını tam ortaya qoyan, zamanın güzgüsü, bu günümzdə lazımları olan tərbiyə, əxlaq normativlərinin “nizamnaməsi” kimi, qohumluq və dostluq münasibətlərində paklığın qorunub saxlanması üçün müqəddəsliyin vacibliyini yada salan bir manifest kimi baxılması lazımlı olduğunu gördüm. Fikrim oxucuya tam aydın olsun deyə bir neçə misal çəkim, məsələn; “Səfaət” hekayəsində vəzifədə olan qardaşın rüşvətxor olmasını, hətta rüşvətdən ötəri öz doğma qardaşına pislik etməsini bədii şəkildə göstərməklə, cəmiyyətdəki iyri rəncliyi açıq-aşkar ifşa edir və bu iyri rəncliyi yuxarıdan aşağıya süzüldüyüünü cəsarətlə söyləməyi bacarır. Eyni zamanda hekayələrində Müqəddəs kitablardan sitat kimi göttirdiyi ayələr və hədislər yazılı fikrinin tam şəkildə açılması üçün çox ustalıqla və yerində işlədir. Onu da qeyd edim ki, belə ibrətamız sitatlar Rasifin bütün hekayələrində özünen-məxsus yer alır.

Övlad – valideyn münasibəti, böyük sözünü eşitməmək, öz xəyal dünyasına əsir olub kənd həyatını çətinliklərinə bələd olmadığı şəhər həyatına dəyişən, şəhərdə ilk zərbəni öz dostundan görən, amma, özünü öz təkəbbürünə əsir edən, ailəsini olmazın çətinliklərə salan övladın, sonradan peşman

olub kəndə, öz doğma ata ocağına dönəməsi və eyni zamanda şəhərdə olduğu müddətdə kənd həyatının inkişafı üçün fürsəti əldən verməsi “Fürsət” hekayəsində elə dolğun və açıq şəkildə təsvir olunub ki, şübhə etmirəm bu hekayəni oxuyan şəxs, öz həyatında buraxdığı səhvi düzəltməyə cəhd göstərməsin.

Rasif bütün hekayələrində özünü, insanları doğruluq, paklıq, səmimilik, haqq, ədalət ünvanlarına səsləyən bir carçı kimi görür və bunun öhdəsindən gəlməyi tam bacarır.

Bu gün insanlarda mövcud olan əsəb gərginliyi, dözüm-süzlük, səbirsizlik və bu amillərdən törənən təhqir, dava-dalaş, hətta cinayətlər bir çox hekayəlerin mövzusunu təşkil edir ki, bunu da yazıçı bacarıqla yerinə yetirə bilib.

Rasifin “Şəfaət”, “Marşrutda”, “Fürsət”, “Hansi yaxşıdır”, “Sizə güvəndiyim dağlar” və sairə hekayələrindəki oxunaqlıq, xalq dilinin saflığı, hadisələrin aydın şəkildə oxucuya çatdırılması və hekayədəki iibrətamız fikirləri onun seçilən, sayılan bir yazıçı olacağından açıq şəkildə məlumat verir.

Daha geniş fikirlərə, xoş sözlərə layiq olan dostuma böyük uğurlar, yeni-yeni müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

*İsrail İSMAYILOV,
Yazıçı, AYB-nin üzvü
“Qızıl qələm” mükafatı laureati.*

MƏN VƏ QƏLƏM

Bəziləri sual verir ki, “ Niyə yazırsan?, “O qədər peşəkar yazarlar var ki, onların yazdıqlarını oxuyan tapılmayır, sənin yazılarını kim oxuyacaq? və yaxud, “Yazdıqlarının müqabilində pul verirlərmi?”

Mən burada maddi maraq güdmürəm. Dünyada və ölkəmizdə, eləcə də ətrafımızda baş verənlərə də bir çoxları tək biganə qala bilmədiyimdən qələmə almağı qərara göldim. Burada qeyri-adi heç nə də görmürəm. Odur ki, bütün bunları nəzərə alaraq iradlara da fikir verməyir, heç kiminlə müqayisə etmədən və heç kəsin könlünü sindirmədan daxilimdə çəkdiyim bütün bu mənəvi əzabların sarsıntılarını gizlədərək, verilən suallara təbəssüm-lə belə cavab verirəm:

—Vallah, daxili tələbatımdan irəli gəlir. Yazmağınə yazıram, yə - qin ki, beş-on nəfər oxuyanlar da tapılar.

Əslində düşünmürəm ki, sosial problemlər girdabına düşən və torpaqlarımızın uzun illər işğal altında qalması ilə heç cür barişmaq istəməyən soydaşlarımız belə yazıları oxumadan yan keçsin.

Düzdür, peşəkar yazarlar kimi yazmağı bacarmasam da öz dəst-xəttimlə, bildiklərimdən, gördükлərimdən, müşahidə etdiklərimdən və nəhayət, düşündüklərimdən xırda-xırda qələmə alıram. Ölkəmizin indiki durumunda kriminal hadisələrdən yazımaqdansa, milli dəyərlərə yer verən, müqəddəs əməlləri ilə mil-lətinə kömək edən, müxtəlif sahələrdə Vətəninə öz töhfəsini verən gözəl insanlarımızdan, deyiləsi və danışılması vacib olan hadisələrdən yazımağı üstün bilirəm.

Mənim də müəyyən bir məsələlərə fərdi baxışlarım var. Bu, bəlkə də ürəyimin dərinliyindəki vətənpərvərlik hisslerindən, millətimə olan sonsuz istəyimdən irəli gəlir. Məni həyatda tanıyan insanlar da yaxşı bilir ki, heç kəsi tekrarlamayıram. Bu mənim sənətimdə də özünü göstərir, xüsusiyətlərimdə də, yazdığım bir-iki parça kağızlarda da...

Bilirəm ki, yazılarımda müəyyən qüsurlar da olmamış deyil. Bu da ona görədir ki, orta məktəbi kafı davranışla başa vurmüşəm. Ali təhsil ala bilməmişəm. Lakin, bu mənim öz suçumdur və bundan ötrü heç bir müəllimimi günahlandıra bilmərəm. Çünkü, bunun özü də günahdır. Əksinə, nəinki öz sinif müəllimlərimə, hətta Sündü kənd orta məktəbində dərs deyen bütün müəllim heyətinə (dünyasını dəyişən müəllimlərə Allah rəhmət eləsin) həmişə və hər zaman sonsuz hörmət bəsləmişəm. Çünkü, uşaqların düşüncəsinin formallaşmasında onların, mən deyərdim ki, hədsiz əziyyətləri vardır və bu sahədə onların rolu əvəz olunmazdır. Biz onların bu əməyini də dəyərləndirməliyik. Odur ki, yazdığım bu əsəri də Qobustan rayonu, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Qarabağ mühəribəsi şəhidi Şikarov Şikar Şükür oğlunun adını daşıyan Sündü kənd tam orta məktəbinin pedaqoji kollektivinə ithaf edirəm.

Mənə elə gəlir ki, əsərin məqsədi, qayəsi haqqında ən dolğun fikirləri peşəkar jurnalist Vahid Hacıyev “Azərbaycançılığa dəyərli töhfə” sərlövhəli yazısında bildirib. Bəri başdan ona da öz minnətdarlığını bildirirəm, Sizlərə də...

MÜƏLLİF

DƏRS
sənədli povest

Vəzifəmiz tarix yazmaq deyil, tariximizi gələcək nəsillərə çatdırmaqdır.

Müəllif.

Kənddə Səlimin iki dostu vardı, biri Cavid, o biri Habildir. Müxtəlif peşə sahibləri olan bu yoldaşların həyata baxışları da müxtəlifdir. Möhkəm yoldaşlığın nəticəsi olaraq həyat yoldaşları da – yəni, xanımları da bir-birlərinə mehriban rəfiqə olmuşdular. Lakin son vaxtlar iş-güclə əlaqədar mütəmadi gediş-gelişləri də zəifləmişdi. Dostlarının kənddən çıxıb getməsindən istifadə etməyə çalışın Habil, eşidəndə ki Səlimin həyat yoldaşı Zərifə səhərdən məktəbdə dərs keçməyə gedəcək, özünü tez onlara çatdırdı. Hövlnak qapıdan içəri girəndə eyvana süpürgə çəkən qadını çəşqin vəziyyətə saldı:

– Sənin məktəbdə nə işin var? – deyib soruşanda Zərifə güclə özünü ələ aldı:

– Mən ixtisasca müəlliməyəm, mənim diplomum var. Və mənim məktəbdə müəllimə işləməyimi qəbul edirlər. Bu normaldır. Övladlarımı böyütmək üçün işləməliyəm. Qadın üçün bundan şərəfli nə ola bilər.

Habil inadkarlıqla:

– Bax Zərifə, sənin toz basmış diplomun heç kimə maraqlı deyil. Əlində diplому olan o qədər ali təhsilli oğullar var ki, iş tapmadıqları üçün təhsil aldıqlarına da peşman olublar. Əvvəla səni yəqin ki, elə-belə işə götürməyiblər, ikincisi də

axı, kimə dərs deyəcəksən, səni dinləyən olacaqmı heç? – onun günahsız baxışlarını görəndə isə bir qədər səsinin tonunu dəyişdi – Dostumun əmanətisiniz, mən də sizə kömək edə bilərdim, sən isə öz qərarına tələsmisən.

Ailəvi gediş-gelişləri olduğuna görə lovğalığını çox müşahidə etmişdi. Səlimin dostu olsa da elə bu xüsusiyyətlərinə görə də Zərifənin ondan xoşu gəlməyirdi. Odur ki, – Xahiş edirəm mənim işlərimə qarışmayasan – deyib bir daha əhəmiyyət vermədən öz işləri ilə məşğul olmağa başladı.

O gedəndən sonra Zərifə başını əllərinin arasına alıb bir qədər fikrə getdi: “Səlimlə dost olub deyə niyə mənim işlərimə qarışmalıdır? Onun istədiyi nədir məndən?..” Ancaq, hər halda onun təkidi, sabah məktəbə – ilk dəfə dərs deməyə hazırlaşan müəlliməni yoldan döndərə bilməyəcəkdi.

***

... Hələ orta məktəbdə oxuyarkən fəal şagirdlərdən olan Zərifə ali məktəbə daxil olmaq üçün gecəsini gündüzünə qatırdı. Atası ondan:

– Hə qızım, de görünüm nəçi olmaq istəyirsən?- deyə soruşanda cavab verməyə çətinlik çəkərək, – Heç özüm də bilmirəm, ata!- demişdi.

Onda atası demişdi:– Hüquqsunas, hakim, ya da tarixçi ol-san yaxşıdır. Düzdür, ölkənin nə qədər alımları, siyasi xadimləri, böyük mütəfəkkirləri olsa da savadsızları daha çoxdu. Onlara öz hüquqlarını başa salan və vətəndaşlara canı yanana hüquqsunaslar lazımdır. İkincisi, ölkəmiz Ermənistanla müharibə şəraitində olduğu bir vaxtda xaricdən maliyyələşən bəzi bədxahlar odun üstünə benzin tökməyə cəhd edərək adamları küçələrə və meydanlara çıxmaga təhrik edirlər. Elələrinin də yaxşı və savadlı hakimlərə ehtiyacları vardı, lakin, öz mənfəətini güdən deyil, ağıllı hakimlərə. Üçüncüsü, yetmiş il Sovet rejimində yaşadığımıza görəindi-

ki gənc nəslin əksəriyyətinin əsl tariximizdən xəbəri yoxdur. Onlara da tariximizdən dərs vermək lazımdır ki, Vətənin və millətin başına gələnlərdən xəbərləri olsun. İndi seçim sənindir, qızım, hansını bəyənərsənsə onu da seçə bilərsən.

Atasının söylədiklərindən bir neçə il sonra isə Zərifə Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun tarix fakültəsini bitirib diplom aldı. İxtisası üzrə iş axtarmağa macal tapmamış qonşu kənddən Səlim adlı biri gəlib onu tapdı və bir-birinə könül bağlayıb ailə həyatı qurdular.

Ailə həyatı qurandan sonra həyat yoldaşı Səlim ona, məktəbdə müəllimə kimi çalışmasına icazə vermədi, daha doğrusu, qüruruna sığışdırmadı. Ailənin bütün ağırlığını üzərinə götürüb halal zəhmətilə ailəsini dolandırmağa başladı. Bu o vaxtacan davam etdi ki, bir tərəfdən qızı Sevinc xəstələndi, digər tərəfdənsə işləməyə iş tapa bilmədi. Sanki bütün işlər qəhətə çıxmışdı...

***

Zərifə iyirmi gündür ki, şəhər xəstəxanasında, dərisində səpkilər əmələ gəldiyinə görə müalicə olunan səkkiz yaşılı qızının yanındaydı. Bu gün nəticələrə baxan qadın həkim, xəstədə ikinci bir xəstəlik “yazva” aşkarlandığını bildirib müalicəsi üçün əlavə pul tələb etdi, lakin bu xəstəliyi müalicə etdirmək üçün əllərində pul olmadığına görə valideynlər qızını xəstəxanadan çıxarıb rayona- öz evlərinə qayıtdılar. Mədə xorasının çox yayılmış patalogiya olduğunu və xoranın əmələ gəlmə ehtimalını artırın faktorları öyrənəndə Zərifə bir ana kimi sakitləşmədi. Xroniki qastrit, qanın laxatlanma sistemində bəzi problemlər, qeyri-steroid ağrıkəsicilərin qəbulu və başqa bir neçə amil..! Bütün bunlar iyirmi gün müalicə olunan qızında ağır fəsadlar törədə bilərdi. Narahatlığı daha da artdı. Tez bir zamanda pul əldə edib vaxt itirmədən yenidən şəhər xəstəxanasına –ancaq, bu dəfə həmin xəstəxanaya deyil, uşaq hemotoloji xəstəxanasına üz tutdu-

lar. Sevincin xəstəliyinin səbəblərini araşdırın həkimlər onu rentgen otağına göndərdilər. Bir azdan rentgen otağından çıxan qocaman həkim uşağın mədəsində “xora” deyil, yenicə yaranan xırda səpkilər olduğunu bildirib valideynləri narahatçılıqdan qurtardı:

– Narahat olmayın, qızınızda “mədə xorası” deyilən şey yoxdur, sadəcə mədədə qastrit əmələ gəlmışdır. Mədədə ara qatlarının yanması və ya göynəməsinə səbəb, şübhəsiz ki, səhv müalicə və uzunmüddətli ağrıkəsici dərmanların qəbulu olub. Biz bu qızımıza əsasən tərkibində turşunu neytrallaşdırın maddələr olan antibiotiklər yazarıq, bir kurs qəbul eləyər və sonra tam sağlam vəziyyətdə evə buraxarıq.

Valideynlər nədən səhv müalicə olunduğunun səbəbini soruşanda həkim onlara belə cavab verdi:

– Bilirsinizmi, hər əlinə diplom alıb ağ xalat geyinənlərə “yaxşı” həkim demək olmaz. O həkim ki, xəstəni görəndə ona gəlir mənbəyi kimi baxır, at getsin. Belə həkimlər “itə tök”dür. O qədər xəstəxanalar, özəl klinikalar var ki, bəzilərində savadlı həkimlərin əvəzinə “yaxınlar”, “qohumlar”, “dostlar”, “tanışlar” cəmləşib. Nəticə də göz qabağındadır. Elə birinci növbədə, həmin savadsız, “qohum-əqrəba”sını bu cür məsuliyyətli işlə təmin edənləri müalicə etmək lazımdır ki, həkim olmamışdan öncə qoy yaxşı “adam” olsunlar. Bəcəriqlı və savadlı həkimlərə yer versinlər ki, xəstələrimiz niceat üçün xarici ölkələrə üz tutmasınlar.

Səlim, qızını müalicə edən əvvəlki həkimin ünvanına gileyləndi:

– Gör ee..! Mənə də deyirdi ki: -atanın iki aylıq pensiyasını gətir qızını yaxşıca müalicə edim. Yaxşı ki, ona inanmayıb sizin yanınızga gəldik, həkim. Çox sağ olun, Allah sizin kimi həkimləri var eləsin!

Həkim gülümsədi:

– Allah var eləyir, oğlum, bəndə yox eləyir – deyəndə hər üçünün üzündə narazılıqdan doğan bir təbəssüm yarandı.

Bir tərəfdən işsizlik, digər tərəfdən qızının “pis həkim” üzündən ikinci dəfə xəstəxanada müalicə olunması ailənin maddi vəziyyətini nə qədər çətinləşdirə də Səlim ailə başçısı kimi üzərinə düşən vəzifəni yerinə yetirməyə aramsız səy göstərirdi. O, həm xəstəxana xərclərini ödəyir, həm də oğlunu heç nədən korluq çəkməyə qoymayırdı. Yalnız qızı xəstəxanadan çıxıb evə gələndən sonra əl-ayağı yollardan yiğışdı. Və bundan sonra iş adıyla evdən çıxan Səlim bir də geri qayıtmadı. Onun harada olduğunu isə ailə üzvlərindən heç biri bilmədi.

Səlim “yoxa çıxandan” sonra ailənin maddi vəziyyətinin ağırlaşdığını görən atası və qaynatası Zərifənin kəndin məktəbində müəllimə işləməyini məsləhət bildilər və bu işdə sonadək ona yardımçı oldular. İllərlə evdə yatan “diplom” nəhayət işə yaradı.

İlk dərs

Artıq Zərifə məktəbdə işə düzəlmışdı. İndi o, buna görə həm həyəcanlı və həm də narahat görünürdü. İlk günlər yeni müəllimənin gəlişini nadincə şagirdlər bir qədər qəribə qarşılaşalar da sonradan ona rəğbət bəsləməyə başlıdır. Onun ilk dərsi də Azərbaycanın qədim tarixi və bu tarixə köklənən milli dəyərləri və mədəniyyəti ilə bağlı oldu.

... Azərbaycan qədim tarixə malik olan bir diyardır. Ərazisinin əlverişli təbii-coğrafi mühiti hələ qədimdən insanların burada məskən salmasına şərait yaratmışdır. Tarixi keçmişdə müxtəlif sivilizasiyaların: əhəməni-sasanı, roma-bizans, skif-xəzər, türk-oğuz mədəniyyətlərinin kəsişməsində bərqərar olmuş bu diyar – Qərblə Şərqi, Şimalla Cənub arasında “Qızıl körpü” rolunu oynamış, müxtəlif tarixi dövrlərdə yaşayış üçün əlverişli təbii şəraiti ilə bir çox qəbilə, tayfa və xalqları öz ərazisinə cəlb

etmişdir. Avropadan Orta və Şərqi Asiya ölkələrinə gedən bir sıra mühüm beynəlxalq əhəmiyyətli yollar – yəni, “ipək yolu” Azərbaycanın ərazisindən keçdiyindən Çinə və Monqolustana gedən elçilər bu yollardan istifadə edirdilər. Onlar Azərbaycanda olarkən bu ölkənin mədəniyyəti, ədəbiyyatı, incəsənəti, adət-ənənələri, elmi, siyasi, tarixi şəxsiyyətləri ilə həm nəzəri, həm əyani şəkildə tanış olur, özləri üçün müəyyən bir arayış toplayırdılar. Avropa və Asiyanın qovşağında yerləşərək, respublika unikal geosiyasi və coğrafi mövqeyə malik olmaqla, qədim zamanlardan ta indiyədək dünyəvi iqtisadi və mədəni əlaqələr üçün öz əhəmiyyətini qoruyub saxlamaqdadır. Hazırda Azərbaycan əhalisinin əsas hissəsi azərbaycanlılardan və ölkənin müxtəlif guşələrində yaşayan otuz adda millət və etnik qruplardan ibarətdir.

Şagirdlər “təzə müəllimə”ni olduqca maraqla dinləyirlər.

– Uşaqlar, bildiyimiz kimi ölkə Prezidentinin Sərəncamı ilə bu il (2016-cı il) “Multikulturalizm ili” elan edilmişdir. Azərbaycan tarixən tolerant və multikulturalist bir ölkə kimi tanınıb. İslam dini də tolerant və multikultural dəyərlərə böyük önəm verir. Bunlar bir-biri ilə sıx bağlı olan bir anlayışdır. Tolerantlıq dini döyümlülük, multikulturalizm isə çox-mədəniyyətlilik deməkdir. Tolerantlıq irqciliyi, dini dözümsüzlüyü, terror və ekstremizmi birmənalı şəkildə qətiyyətlə rədd edir. Buna görə də tolerantlıq və multikulturalizm hər bir cəmiyyət üçün çox vacib dəyərlərdir. Lakin, ötən əsrin sonlarında Azərbaycandakı mövcud tolerantlığın əsasları üçün ən böyük təhlükəni minlərlə dinc sakının ölümünə və bir milyondan çox soydaşımızın doğma yurdlarından didərgin düşməsinə səbəb olan erməni təcavüzü yaradırdı. Azərbaycan- Ermənistən – Dağlıq Qarabağ münaqişəsi dini zəmində baş verməsə də, Ermənistən dini lideri I Vazgen praktiki olaraq separatçı hərəkatı qızışdırıran şəxslərdən ol-

muşdur. Barışmaz erməni separatizminin ideoloqları hər imkandan istifadə edərək, Qərbə və Rusiyaya belə bir mif təlqin etməyə çalışdılar ki, guya Azərbaycandan “İslam təhlükəsi” gözlənilir. Digər tərəfdən, Azərbaycanda anti-müharebə və hətta ermənipərəst meyillərin yaranması üçün bəzi qüvvələr respublikanın müsəlman əhalisinin xristianlaşdırılmasından istifadə edirdilər. Şübhəsiz ki, belə hərəkətlər diniarası dialoqun möhkəmlənməsinə xidmət etmirdi. Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən sonra bu münasibətlər daha da yaxşılaşdı. Ölkə vətəndaşlarının əksəriyyətini təşkil edən müsəlmanların hüquqlarının təmin olunması ilə yanaşı dövlət, respublikada yayılmış digər dinlərə də qayğı göstərir. Hazırda ölkəmizdə dini tolerantlıq Cənubi Qafqaz ölkələri ilə, xüsusilə Ermənistanla müqayisədə yüksək şəkildə qorunur. Bunu dəfələrlə Azərbaycana gəlmış beynəlxalq təşkilatların ekspertləri etiraf ediblər və beynəlxalq təşkilatların hesabatlarına salınıb. Ölkədə milli azlıqların dini hüquqlarının qorunması dünya ölkələrinə nümunə ola bilər. Ermənistan isə bu gün monoetnik ölkədir. Çünkü, digər xalqların nümayəndələri hər yerdə olduğu halda Ermənistanda yoxdur. Bu ölkənin əhalisinin çox cüzi hissəsinə tolerantlıq anlayışı tənqidir. Bu da ondan irəli gəlir ki, Ermənistani idarə edənlər bu ölkəni müstəqil siyaset yeritməyə imkan verməyir. İndiki hakimiyyət cinayətkar siyaset yürüdüyündən erməni xalqı özü cinayətkar siyasətin girovuna çevrilmişdir. Tarixən belə olduğu üçün, onlar bu ərazilərdə məskunlaşandan bu yana, qonşuları nə Türkiyə ilə, nə Gürcüstanla, nə də ki Azərbaycanla isti münasibət qura bilməyiblər. Ermənistanın onilliklər boyu davam edən siyaseti ölkəni regional inkişafdan da məhrum edir. Lakin bu şəkildə davam etməsi də mümkün deyil. Nə vaxtsa erməni xalqı, dinc yaşamaq və qonşu dövlətlərlə mehriban dolanmaq qərarını özləri verəcək. Buna biz də ümid edirik...

Müəllimə dərs saatının bitdiyini görəndə növbəti dərslərə hazırlaşmaq üçün şagirdlərə tapşırıqlar verib sinifdən çıxdı...

***

Taleh, anasının maraqla televizora baxdığını görəndə dil-ləndi:

– Ana, bəs deyirdin sabaha şorqoğalı hazırlayacam. Nə ol-du, axı sabah çərşənbədir?

Anası da arxayınlıqla cavab verdi:

– Xəmiri hazırlamışam. Birazdan Vəfa xalan gələcək kö-məkli bişirəcəyik – deyərək həvəssiz ayağa qalxdı. Onun kefinin pozulmasına isə yenicə aldığı xəbərlər səbəb olmuşdu:- Yenə Türkiyədə terror hadisəsi olub. Millətin bütün rahatlığını pozublar. 37 nəfər ölüb, 125 nəfər yaralanıb.

Qardaş Türkiyədən gələn xəbərləri Zərifə hər zaman bö-yük maraqla izləyirdi. Taleh bunun səbəbini soruşanda anası belə cavab verirdi:

– Biz bir millət-iki dövlətik. Türk milləti ilə Azərbaycan milləti ət və dırnaq kimidir. 1918-ci ildə ermənilər azərbay-canlıları qıranda türklər bizə köməyə gəlmışdı. Türkiyə ən çətin günlərimizdə bizə kömək əlini uzadan qardaş ölkə olub, onların sevinci-sevincimiz, kədəri-kədərimizdir.

Vəfa qapıdan girəndə Zərifə artıq hazırladığı qoğalları bişirmək üçün elektrik sobasının qarşısında əyləşmişdi. Se-vinc anasına başqa işlərdə kömək edir, Taleh isə kitabları qarşısına düzüb dərslərini hazırlayırdı.

Vəfa salam verib Sevincin üzündən öpdü və qayıdır Zə-rifənin yanında bardaş qurub üzünü Talehə tutdu:

– Necəsən, Taleh?

O da gözünü kitablardan çəkmədən: – yaxşıyam xala – dedi. O, ağıllı oğlandır. Anası onun savadlı olması üçün dərslərindən əlavə evdə də mütəmadi məşğul olur, xüsusilə tarixi və ədəbiyyatı oxumağı tövsiyə edirdi ki, təki küçələrdə

boş-boşuna veyillənən, ata-ana sözünə qulaq asmayan avara uşaqlara gedib qoşulmasın.

Zərifə bu vaxt Vəfadan əri Cavidi soruşdu:

– Bir xəbər varmı?

Rəfiqəsi başı dərs oxumağa qarışan Talehə baxıb, sanki, o eşitməsin deyə yavaşdan dedi:

– Hə..., Suriyadadır, terrorçuların dəstəsində, – deyəndə Zərifə eşitdiyindən şoka düşdü.

... Cavidin banka çoxlu borcu vardı. Borcu ödəyib qurtarmaq üçün çox çalışdılar. Tanıdıqları, etibar etdikləri adamlardan borc pul götürüb banka ödəyirdilər. Lakin bununla da iş bitməyirdi. Faizlər artır, borclar çoxalırdı. Verdikləri borclarını ala bilməyən adamlar isə onları qınayır və məzəmmət edirdi. Bundan özləri də dilxor olmuşdular. Axırda Cavidi saqqallı və şalvarının ətəyini qısa görəndə dedilər ki, vəhabilərə qoşulub. Sonradan, birdən-birə elə yoxa çıxdı ki, odu-budu yerini bilən də olmadı.

– Kimdən eşitmisən?

– Xəbər göndərib ki, Aytəni də götürüm gedim onun yanına. Ancaq mən getməyəcəm. Müharibə gedən ölkədə yaşamaq yaxşıdırısa elə öz vətənimdə yaşayaram da!.. Mənim Suriyada nə işim var ay bacı! Orada qadınların başına min cür oyun açırlar eyy!.

Zərifə müəllimə olduğuna görə oradakı hadisələrin məhiyyətini daha yaxşı anlayırdı. Rəfiqəsinin burada qalıb-qalmayağın yəqin etmək üçün bir də soruşdu:

– Bəs qorxmursan sən getməsən özü gəlib aparar səni?

Vəfa sıfətini qırışdırıldı:

– Allah vurmuşdu! Onun heç meyiti də gəlməyəcək, mən bunu bilirəm! Ay bacı, oxumuş adamsan, hansısa terrorçunun evinə sağ-salamat qayıtmagını eşitmisənmi?! Ya canlı bomba kimi partlayacaq, ya Ben Laden kimi öldürəcəklər, ya da Abdulla Öcalan kimi ömürlük həbs edəcəklər.

Zərifə qoğalların üzərinə yumurta və küncüt vuran rəfiqəsinin terrorçulardan misallar gətirməsinə gülümsəyib içindəki kədərlə Səlimi xatırladı:- “Təki Səlim gedib onlara qoşulmasın!”

Elektrik sobasında qoğalları isti-isti çıxarıb palazın üzərinə sərilən dəstərhanın arasına düzürdülər:

— Götür ye.., — sonra oğluna da səsləndi: — Taleh, dur gəl qoğal ye.

Xüsusi dada malik olan və ətri bütün otağa yayılan şorqoğalı evdə yalnız bayramdan bayrama bişdiyindən Taleh oxuduğu kitabı qatlayaraq gəlib yaxında əyləşdi.

***

Səhər məktəbə gedərkən yol boyu Cavidin nədən Suriya-ya getdiyi barədə fikirləşdi. Son vaxtlar o da Cavidi saqqalı görmüşdü. İndi kənddə bəzi yeniyetmələr nədənsə bu dini cərəyanaya meyillənmişdi. Axı bu təhlükəli dini cərəyan ölkəmizdə necə inkişaf etdi?..

... Din pərdəsi altında gizlənən siyasi baxışlar və cərəyanlar, eləcə də milli maraqlarımıza zidd ideologiyalar əsasında formalaşan siyasiləşmiş İslam modelləri, qeyri-adi təriqətlər artıq ucqar kəndlərdə də ayaq açıb və insanların həyat tərzinə çevrilib. Orta məktəbi bitirib ali təhsil ala bilməyən və özlərinə münasib iş tapa bilməyən bəzi gənclərimizin radikal cərəyanlara meyillənməsi olduqca təhlükəli haldır. Şirnikləndirilib vəhabı edilən gənclər sonradan öz səhvlərini başa düşsələr də, geriyə qayida bilməyirlər. Çünkü, bu fikirdə olanları qorxudur, təhdid edir və çox ağır cəzalandırırlar. Vəhabilik siyasi cərəyandır və onların hədəfi mənəviyyatımızı məhv etməkdir. Onlar bu ölkədə mənəvi, psixoloji, iqtisadi, hərbi-siyasi terrora da cəhd edə bilərlər.

Ümumiyyətlə, vəhabilik regionda təhlükə yaradan zorakı ekstremizmdir. Terror əməllərində fəallıq göstərənlər də və-

habilərdir. Vəhabilərin qarşısının alınması isə terrorçuluğun sonuna bərabərdir. Bütün müsəlmanlar – şıəli, sünнülü bu-nun qarşısında həqiqi islami vəhdət nümayiş etdirməlidirlər. Eyni zamanda öz məsuliyyətini dərk edərək, hansısa məkrli oyunların, İslamofobiya prosesini gücləndirə biləcək ictimai rəylə bağlı manipulyasiyaların alətinə çevrilməməlidirlər.

Vəhabilər müsəlmanlar arasında təfriqə toxumu səpmək, onları bir-birinə qırdırmaq üçün xarici kəşfiyyat tərəfindən yaradılmışdır. Nə üçün?.. Burada mühüm bir amil diqqət mərkəzindədir. Güclü dövlətlər işgal etdiyi əraziləri hər zaman əldə saxlamağa çalışır və əldə edə bilmədikləri yerləri işgal etmək istəyirlər. Dünya üzərində hökmranlığını təmin etməyə can atan Avropa ölkələri üçün səmimi tərəfdəşləq və əməkdaşlıq elə də böyük önəm daşıdır. Baxın, harda böyük sərvət varsa orada Qərbin hücumu daha intensiv xarakter daşıyır. Bunu sübut etməyə ehtiyac yoxdur. Nədən bu gün təkcə müsəlman ölkələri “qan dənizi”ndə çabalayır? Axı, onlar da Avropalılar kimi gözəl və dinc yaşamaq, şad-xürrəm həyat tərzi sürmək istəyirlər. Məgər, xoş, firavan həyat tərzi yalnız Qərb'lilərin alına yazılıbmı?!.

Müsəlman ölkələrinin tərəqqisi və insan resurslarının artımı Avropanı qorxuya salan faktorlardan ən başlıcasıdır. Ona görə də bu dinin daşıyıcılarını bir-birinə savaşa cəlb etməklə mütərəqqi İslamın yeriyən gücünü tüketməyə səy göstərirlər. Bunun üçün onlar hətta terrordan da istifadə edirlər...

Partaların arasında var-gəl edərək, qırx beş dəqiqlik dərs saatını vəhabilik, terror və onların mənəviyyatımıza vurduğu yaralardan söhbətə həsr edən müəllimə bunları söyləyirdi:

– ... Bizim ölkəmiz də terrordan əziyyət çəkən ölkələr sırasındadır. Ermənistanın xüsusi xidmət orqanlarının dəstəyi və iştirakı ilə 80-ci illərin sonundan başlayaraq ölkəmizə qarşı otuzdan çox terror-təxribat əməli törədilib. Nəticədə neçə insanlar həyatını itirib, xalqımıza maddi və mənəvi ziyan dəyib.

Ermənistan terrorçu ölkədir. Terrorizm Ermənistan dövlət siyasetinin tərkib hissəsidir. Bunu sübut etmək üçün kifayət qədər faktlar da vardır. Dünya Ermənistəni terrorcu dövlət kimi tanımlıdır. Ermənistan açıq-aşkar beynəlxalq təşkilatların qətnaməsini pozaraq ərazimizə hərbçiləri və terrorçuları cəlb edir. Azərbaycan Respublikası bu gün də Ermənistən tərəfindən dövlət səviyyəsində aparılan terrorizm və beynəlxalq terrorizmlə üz-üzədir. Azərbaycanın beynəlxalq terrorizmə verdiyi töhfələr dünya birliyi tərəfindən layiqin-cə qiymətləndirilir.

Lakin, bizim xalq sülhsevər xalqdır. Ölkəmiz xristian və müsəlman dünyasının kəsişməsində yerləşdiyindən həm Avropa, həm də İslam dünyası təşkilatlarının üzvüdür. Biz de-mokratik inkişaf yolundayıq, daim sülh tərəfdarı olmuşuq və hər bir müsəlman ölkəsinə də sülh və əmin-amanlıq arzulayırıq. Qoy heç bir dövlət və onun xalqları terrordan əziyyət çəkməsinlər.

Müəllimə qolundakı saatına baxdı, zəngin vurulmasına az qalırdı.

– Uşaqların, yeniyetmələrin, gənclərin düşüncə tərzi tədris ocaqlarında daha mükəmməl formalaşır. Dövlət və millət, vətənpərvərlik, bayraqa hörmət, bütün bunlar təhsilin, tədrisin tərkib hissəsidir. Ölkəmizdə uşaqların və yeniyetmələrin yaxşı təbiyə olunması üçün dövlət tərəfindən bir çox mü-hüm addımlar atılmışdır. Bu gün uşaqların və gənclərin təbiyəsi, fiziki-mənəvi inkişafı xüsusi yer tutur. Təhsil alan uşaq və gənclərin dövlətçilik ruhunda təbiyəsi prioritet sahələrdəndir. Vətənpərvərlik təbiyəsi öz Vətəninə sevgi, məhəbbət hissini, məsuliyyət hissini, hər an öz Vətəninin, öz xalqının müdafiəsinə qalxmağa hazırlığın formalaşmasıdır. Hər bir vətəndaşın borcudur ki, uşaqları və gənclərimizi təhlükəli seçimlərdən çəkindirsən. Hər birimiz bu yolda əli-

mizdən gələni etməli, onların düzgün istiqamətləndirilməsi üçün çalışmalıyıq...

Çox keçmədi tənəffüs üçün zəng vuruldu. Şagirdlər yerlərindən qalxsalar da həmişəkitək sinifdən çıxmağa tələsməyirdilər. Düşüncələrilə bir şox suallara cavab axtarırdılar:

... Terror nədir? Ağlasığmaz işgəncələri ilə insanlarda vahimə yaradan terror çirkinlik və vəhşilikdir. Terrorçu isə vicdansız, amansız insandır! Terror qlobal təhlükələr sırasına daxildir. Dünyanın heç bir yerində insanların terror təhlükəsindən real təminatı yoxdur. Terrorçuluq cinayətkarlığının ən təhlükəli formalarından biridir. Bəşəriyyətə düşmən qüvvələrin təşəbbüsü ilə yaranan və mövcud olan terror təşkilatının məqsədi dinc insanların yaşayışını məhv etmək, yer üzündə fitnə-fəsad törətməkdir. Beynəlxalq terror müasir dünyanın sosial-siyasi, mədəni, iqtisadi və geosiyasi faktorları ilə sıx bağlıdır. Lakin Qərb mütəxəssisləri “beynəlxalq terror” dedikdə, digər terror qruplarını, məsələn, erməni və məzhhəb amilinə görə Yaxın Şərqdə terror aktları törədən təşkilatları dilə gətirmirlər. Bu məqam hələ də Avropanın problemə obyektiv və hərterəfli yanaşmadığını göstərir. Onlar yalnız özlərini təhdid edə biləcək təhlükələr üzərində dağınmağa adət ediblər. Bu isə digər qlobal problemləri kökündən həll etməyə heç zaman imkan verməyir.

Bayram

Hava yenicə qaralmağa başlayırdı. Bu gün novruz bayramıydı. Xüsusən süfrələrin zənginliyinə görə bahar bayramı qədər əziz olan ikinci bir bayram yoxdur. Süfrələrin bayram nemətləri ilə bəzədilməsində isə işləri başlarından aşan qadınlar xüsusi həvəs göstərirdilər.

Zərifə bişirdiyi aşdan bir qaba çəkib oğluna verdi.

– Al apar Vəfa xalangilə, bayram payıdır.

Taleh bir söz demədən qabı alıb ehtiyatla alçaq pilləkənləri endi. Küçədə tonqalın ətrafında dövrə vuran uşaqlar çirt-

ma vuraraq meyxana söləyirdilər. Qulağı ona tanış olan misraları eşitcək bir anlıq ayaq saxlayıb dinlədi. Uşaqların söylədiyi qafiyələrə oxuduğu kitabda rast gəlmışdı:

*Ey əzəli can ilə cananımız!
Eşqi-rüxündür əbədi şanımız
Can necə tərk eyləsin, ey can səni,
Çünki canın canısan, ey canımız!..*

Əslində bu meyxana deyildi, Nəsiminin ictimai-fəlsəfi şeirlərindən idi. Əsl adı Əli olan və on dördüncü əsrin ortalarında Şamaxıda anadan olan bu şair haqqında anasının kitabdan oxuduğu vaxt maraqlanmışdı. Sonradan özü də kitabı əlinə alıb dahi şairin yazdığı qəzəllərdən, rübailerdən dönə-dönə oxuyurdu.

Uşaqları bir az dinlədikdən sonra cəld addımlarla uzaqlaşdı. Qapıdan içəri girəndə Habili görüb salamlaşdı: – Bayramın mübarək,əmi!

– Bayramın mübarək!

Səsə o biri otaqdan gələn Vəfa Talehi görəndə pərt olsa da, özünü o yerə qoymayıb gülümşədi:

– Xoş gəlmisən, Taleh- dedi. Əlindəki qazançanı alıb baxdı – bu nədir, anan göndərib?

Taleh başını tərpədib dilinin ucunda: – Hə... – dedi.

Onun tez getməyini istəyən Vəfa qabı boşaldaraq qaytardı:

– Yəqin, anan sənsiz süfrə açmayacaq. Qaç evinizə.

Taleh evlərinə qayırdanda tonqalın ətrafında yenidən ayaq saxladı. Oradakı fəallardan biri bu dəfə başqa bir şairin şeiri ni avazla söyləyirdi:

*Bayram idi gecəquşu oxurdu,
Adaxlı qız bəy corabı toxurdu,
Hər kəs şalın bir bacadan soxurdu,
Ay nə gözəl qaydadı şal sallamaq,
Bəy şalına bayramlığı bağlamaq...*

O, bu şeiri qəzətdən oxumuşdu. Anası ona Təbrizdə doğulub orada yaşamış böyük Azərbaycan şairi Məhəmmədhüseyn Behcəti Təbrizi haqqında da söyləmişdi. Sonradan özü də onun haqqında çoxlu yazılar oxumuşdu. Hansı üslubda yazmasından asılı olmayaraq onun bir mövzusu var idi:- Vətəninin mənəvi bütövlüyünü görmək, can qardaşlarının xoş sədasını eşitmək. Həyatının böyük bir hissəsini İranın müxtəlif şəhərlərində Azərbaycandan ayrı yaşamağa məcbur olan Şəhriyar özünün qəriblik qismətini vətənin taleyi ilə müqayisə edir, bu paralellikdə zəruri bir məna görürdü. Onun bu şeirini isə, demək olar ki, hər kəs bilirdi:

*Səndən ayrı düşsəm də mən, eşqin ilə yaşayıram
Yaralanmış qəlbim kimi, qəlbə viran Azərbaycan...*

*Şəhriyarın ürəyi də səninki tək yaralıdır
Azadlıqdır mənə məlhəm, sənə dərman Azərbaycan!..*

Qəflətən bir əl onun qolundan özünə tərəf elə dartdı ki, yaxıq uşaq diksindi. Geri çevriləndə dostunu görüb sakitləşdi.

– Burada niyə dayanmışan? Bir bura gəl. – Kənara çəkilib əlindəki bağlamanı dağılmışın deyə torpağın üstünə qoyaraq içindəkiləri həvəslə göstərdi. – Bax, gör nələr yığmışam!

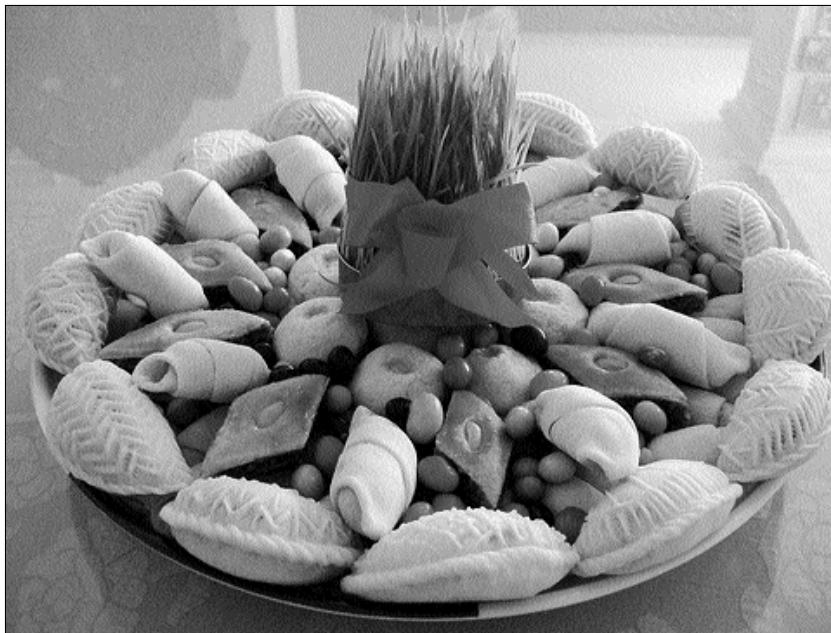
Bağlamada az sayda qoz, findiq, bir ədəd şorqoğalı və bir də boyanmış yumurta vardı. Taleh yumurtanı əlinə alıb o tərəf, bu tərəfə çevirərək:

- Aaa..., nə yaxşı!
- Birlikdə gedəkmi?

Taleh evlərinə sarı boylanıb: – elə isə qazançanı aparıb anama verib gələrəm. Qoy o da məndən arxayıń olsun.

O yoldaşları ilə hansı iş dalıyca getsəydi mütləq anasından icazə almalydı. Qapının kandarından içəri ayaq basanda anası ilə üz-üzə gəldi.

- Ana, olar mən də dəsmal atmağa gedim?

Anası bayram gündündə oğlunun könlünü qırmaq istəməyib razılıq verdi. – Ğet, amma tez qayıt, eşitdin?

Cəld içəridən dəsmal götürüb: – yaxşı – deyərək qaça-qaca getdi.

Bir qədər keçmiş eyvanın qapısı açılında evdə qızı ilə tək qalan Zərifə qapıya boylandı. Habili görəndə üzünü turşudub bu tərəfə çevirdi.

– Axşamınız xeyir olsun. Bayramınız mübarək. – deyib Sevincə yaxınlaşaraq üzündən öpüb ev sahibəsinin onu əyləşməyə təklif edəcəyini gözlədi.

Salamını könülsüz alan Zərifə isə üz göstərmədən süfrəyə əl gəzdirməyə başladı. Qürurlu görsənən Habil:

– Gəldim ki görün nəyiniz var, nəyiniz yox. Əmanətsiniz axı!.. – deyəndə Zərifə üzünü turşutdu. Səlimin evdə olmadığı gündə artıq ikinci dəfəydi ki, bu qapıya ayaq basırdı. Tülkü baxışlarıyla addım-addım izləyən bu adama Zərifə

çoxdan sözünü demişdi: “Əgər dostunun ailəsinin dağılmasını istəmirsənsə mənə başqa gözlə baxma. Mən sənin fikirləşdiyin qadınlardan deyiləm, yoxsa, səni rüsvay, özümü də məhv edərəm! Bizim nəsil qeyrətin, namusun nə olduğu nu yaxşı bilir!”

Bu kəlmələrdən sonra özünü yiğışdırıran Habil, Səlimin evdə olmadığı günlərdə uşaqlarına “əmi” qayğısı ilə yanaşsa da Zərifənin gözündə yenə əvvəlki Habil olaraq qalırdı. O özü də bunu onun verdiyi soyuq cavabdan aydın hiss edirdi:

– Narahat olma, hər şey varımızdı.

Habil masaya doğru yaxınlaşaraq:

– Görürəm də, necə varınızdı. Yaxşı ki, “dəsmal atdı” kimi adətimiz var!-deyib eyham vurdu.

Sözlər xəncər kimi Zərifənin sinəsini kəsib doğradı. Əgər qarşısındakı ağıllı adam olsayı yəqin ki, eyhamla danışmadı. Axı, dəlisov “kişi” tayfasına nə cavab verəydi? Güclə səbrini basdı:

– Dəsmal atmaq novruz bayramının adətlərindəndir. Bəlkə də uşaqları sevindirmək üçün qurulan bir qaydadır. Yaxşı adamlar bunu pay yiğmaq kimi başa düşməz.

Sevinc demək olar ki, “əmi”si ilə anasının söhbətinə qarışmırıldı. Gah həyətə enir, gah da içəri girib otaqdan-otağa keçir, digər işlərlə məşğul olurdu. Elə Zərifənin özü də ona cavab vermək üçün xüsusi vaxt ayırmırıldı. Öz işləri ilə məşğul olurdu ki, gəlişini xoşlamadığı “qonağı” bəlkə tez çıxıb gedəydi. Onun düşündüklərinin tam əksini edən Habil isə gəlib stulda əyləşdi, fürsət düşəndə isə sinəsinə baxır və oğrun-oğrun süzürdü:

– Mən elə demək istəmədim. Talehə baxanda ürəyim ağıriyır (əslində isə Talehin ac və ya tox olması onu əsla maraqlandırmırırdı). Bayram adəti olsa da istəmirəm atasının evdə olmadığı bir vaxtda gedib kiminsə qapısından pay gətirsin-

barmağını bərk-bərk masaya döyəclədi: – Hər hansıa şərəf-sizin, vicedansızın bu ailəyə baxışlarını da qısqanıram.

Onun özünü artistliyə vurmasına kinayəli cavab verən Zərifə:

– Bizdən ötrü narahat olma, – dedi – neçə aydır Səlim evdə yoxdur və biz də buna öyrəşmişik. İndi sən gəlib baş çəkməsən nə olacaq ki?

– Mənim istəyim dostumun ailəsini onu kimsəsiz görüb bu qapıya xain-xain baxanlardan göz bəbəyi kimi qorumaqdır.

Zərifə onun, “göz bəbəyi kimi” ifadəsinə də özünə xas şəkildə cavab verdi:

– Mən müəlliməyəm. Bu evdə iki övlad böyüdürüm. Hər gün məktəbdə və yollarda neçə insanlarla üz-üzə gəlirəm, göz-gözə qarşılaşırıam. Heç kəslə düşmənciliyim yoxdur ki, sən bizi kimlərdənsə qoruyasan. Bizim ümumi bir düşmənimiz var, o da ermənilərdir. Hünərin çatırsa get Vətəninin torpağını onlardan qoru “göz bəbəyin” kimi.

Habil artıq onunla söz güləşdirməyin əbəs olduğunu görübayağa qalxdı:

– Sən artıq siyasi söhbət açdın aa.., Zərifə! Mən həyət-dən danışıram, sən həyatdan, mən güləşdən söz açıram, sən günəşdən, – deyib əlini yellədərək çıxdı.

O, qapıdan çıxandan sonra əsəblərini güclə cilovlayan Zərifə divara söykənib xeyli güldü. Bəlkə də bu gülüş qorxudan doğan bir gülüş idi, amma, nədən qorxduğunun səbəbini hələ anlaya bilməyirdi!..

Əlindəki dəsmalı qucağına sıxan Taleh içəri girəndə əvvəlcə bacısını masaya dəvət etdi:

– Bax gör nələr var ey! – deyib dəsmalın uclarını açanda Sevinc kivini görüb götürmək istəyərkən anasının etirazı ilə qarşılaşdı:

– Sənə olmaz, qızım!- Sevincin xəstəxanadan çıxmışından bir neçə ay keçməsinə baxmayaraq onun yeməyinə, iç-

məyinə xüsusi diqqət yetirirdi – İştahın çəksə də nəfsinə dur deməlisən.

O da tərəddüd etmədən anasıyla razılaşdı.

Süfrələri o qədər də zəngin deyildi. Hər il bayramda Səlim nə lazımdırsa alıb götürərdi. Bu bayramda onun evdə olmaması uşaqları bir çox nemətlərə tamarzı qoymuşdu.

Ana isə onlara belə təskinlik verirdi:

– Mən adı sinif müəlliməsiyəm. Bayram süfrəsini hər istədiyinizlə bəzəmək üçün aldığım məvacib yetərli deyil. Maşaş az, tələbat isə daha artıqdır. Özünüz nəticə çıxarın: məktəb ləvazimatı, əyin-baş, gündəlik tələbat. Təkbaşına bunları necə çatdırmaq olar? – sonra qınamağa başladı – Bazarda alverçilər aldadır, xəstəxanada həkimlər. Hara hərlənib-fırlanırsan zərbə elə yenə kasıbin başına dəyir – əlini qızının yumşaq saçlarında gəzdirdi – sənə ziyanlı olanlara tamah salma, qızım, özünü gözlə, güclə sağalmışan.

O da bir söz deməyib susdu. Birdən Taleh dilləndi:

– Habil əmi Vəfa xalagıldıydi.

Az öncə “incimiş” halda gedən Habilin nədən Vəfagildə olduğunu anlamayan Zərifə çəşqinqılıq içində qaldı: “Habil Vəfanın yanına nədən ötrü gedə bilər ki?”. Bu yerdə bir az əvvəl ondan niyə qorxduğunun səbəbini tapdı. O, hər an qeyrətsiz bir addım ata bilərdi. Əri evdə olmayan Vəfaya da, Zərifəyə də hiyləgər üsullarla təcavüz edə bilərdi. Bu zərif cinsin nümayəndləri nə qədər abır-həya gözləməyə çalışsalar da qeyrətsiz “kişinin” zorlu qolları arasında çapalayaraq aciz qalardılar. Bu an düşündü: “Allah kişisiz evin bir gününü də qadınlara göstərməsin. Kişinin quruca nəfəsi yetər ki, evdə olsun. Kişi ailənin dayağı, çətin günün yarağıdır. Çox alçaq və etibarsız zəmanədir, gündə bir yeni hadisənin baş verdiyini eşidirik.”

Taleh: – Görəsən atam hardadı? Nə vaxt gələcək? – deyəndə Sevinc də sakit tərzdə dillənib, mən də atamı istəyi-rəm,- dedi.

Zərifə hər iki övladını inandırmaq üçün cavab verdi:

– Gələcək, mütləq gələcək. İndi isə “bismillah” deyib yeməyinizi yeyin. Bayramınız mübarək!

Uşaqlar da bir ağızdan:

– Bismillah, – deyərək yeməyə başladılar.

***

Bayram səhəridir. Sanki dünənki bayramdan yorulub yatan kənd əhli dincəlirdi. Zərifə bu gün əvvəlki günlərdən gec oyanmışdı. Taleh və Sevinc hələ də yatırdılar. Eyvanın qapısını açdı. Havadan hələ də axşamdan yanın məşəllərin və tonqalların qoxusu gəlirdi. Əvvəlcə çay qoydu və sonra bəzi şeyləri yır-yığış edib planşeti əlinə götürdü.

... Kənddə internetin inkişafına təkan verən internet xidməti şəbəkəsi yaradılmışdı. İndi bir çox kəndlərdə genişzolaqlı internet vardı. Hətta yaxın vaxtlarda bütün abunəçilərin qlobal şəbəkəyə çıxış imkanı təmin olunacaqdı. Bu da Azərbaycanın nəinki MDB məkanında, hətta dünyada lider ölkəyə çevrilməsinə şərait yaradacaqdı.

... Xəbər başlıqlarını gözdən keçirən Zərifənin diqqəti bir xəbərdə ilişib qaldı – “Gürcüstan prezidenti Marneulidə Novruz bayramı şənliyində”.

“...Bayram münasibəti ilə təşkil edilən sərgi pavilyonlarına baxış keçiriblər. Prezident novruz tonqalını alovlandırib və şənliyin açılışında çıxış edib. O, çıxışında Novruz bayramının əziz bayram olduğunu bildirib. Azərbaycanlı, gürcü və digər millətləri birliyə, əmin-amanlığa çağırıb.”

Yaxşı haldır! Biz dost ölkələrik, iqtisadi, humanitar, elm və təhsil, idman, səhiyyə və digər sahələrdə daim sıx əməkdaşlıq edirik. Xalqlarımız buna layiqdir. Ermənilər də bizimlə əməkdaşlıq edə bilərdi, ancaq onlara inanmaq mümkün deyil. Onlar tamam başqa xislətli bir millətdir.

Erməni xisləti

Zaqafqaziya Seymi dağıldıqdan sonra Gürcüstan, Azərbaycan və Ermənistan müstəqillik qazandılar. Elə bundan sonra da Ermənistanla Gürcüstan arasında sərhəd münaqişələri gərginləşdi. “Daşnakşütyun” partiyasının rəhbərlik etdiyi Ararat hökuməti Qarabağ, Zəngəzur, Axaltsixe, Axalkalaki və Borçalı bölgələrinin Ermənistana birləşdirilməsini tələb etdi. Erməni daşnak orduları Gürcüstan sərhədini keçərək Borçalının cənub hissəsi olan Lori bölgəsini tutmaq məqsədilə əməliyyatlara başladılar. 1918-ci ilin dekabrın 6-da səhər tezdən erməni hərbi birləşmələri ruslar yaşayan dörd kəndi- Troeskoe, Ekremovka, Qorelovka və Boqdanovkanı zəbt etdilər. Dekabrın 17-də Sanai ərazisinə hücum edərək Uzunlar kəndini işğal etdilər. Daha sonra Voronsovka və Priyolmını ələ keçirdilər.

Dekabrın 19-da Gürcüstan hökuməti Ermənistanın Tiflis-dəki diplomatik nümayəndəsi Camalyona belə bir nota göndərmişdi: “Ermənistan qoşunlarının Gürcüstan üzərinə xaincəsinə hücumuna görə Gürcüstan Respublikası Ermənistana olan bütün diplomatik əlaqələri kəsir” Baş nazir Ramişvili. 19 dekabr. 1918-ci il.

Lakin bununla heç nə bitmədi. Ermənilər dekabrın 19-da Şulaver şəhərinə soxuldular və orada özlərinə qərargah yaradılar. Şulaver stansiyasını ələ keçirib Neftuluq-Sadaxlı demiryol xəttini kəsdilər.

Ermənilərlə növbəti döyüş Varantsovka kəndi ətrafında baş verdi. Qızığın döyüşdə yerli azərbaycanlı özünümüdafiə dəstələri xüsusilə seçilirdi. Onlar ağır strateji mövqedə durmalarına baxmayaraq düşməni məğlub etdilər. 60 erməni əsgəri əsir götürüldü, 6 yüksək rütbəli zabit və 230 əsgər öldürüldü, çoxlu sayda tüfəng və sursat ələ keçirildi.

1918-ci ilin 23 dekabrında ermənilər Sadaxlı kəndinə silahlı batalyon göndərdilər. Yerli özünümüdafiə dəstələri və

gürcülər geri çəkilmək məcburiyyətində qaldılar. Vuruşmada həlak olan gürcü və azərbaycanlı əsgərlər Tiflisdə qardaşlıq qəbiristanlığında dəfn olundular. Bu dəfn mərasiminə Gürcüstan parlamentinin bütün nümayəndələri qatılmışdı.

Şulaver əməliyyatından bir həftə sonra Tiflisdən bölgəyə əlavə qüvvələr göndərildi. Azərbaycanlılardan təşkil olunan süvari alay da gürcülərə dəstək verdi. Qələbə sevincini yaşa maşa macal tapmayan erməniləri mühasirəyə aldılar. Qızgın vuruşmada əvvəlcə Şulaver, daha sonra Sadaxlı kəndini azad etdilər.

1919-cu ilin yanvarın 9-dan 17-nədək Tiflisdə Ermənistən-Gürcüstan konfransı keçirildi. Ermənistən və Gürcüstan arasında sərhəd məsələsi “Antanta” Ali Şurası tərəfindən həll edilənədək Borçalı qəzasının şimal hissəsinin Gürcüstana, cənub hissəsinin isə Ermənistana verilməsi, Allahverdi mis mədənlərinin olduğu orta hissədə isə “neytral zona” yaradılması qərara alındı. Neytral zonanın idarəsi ingilis general qubernatoruna həvalə edildi. Azərbaycanın qanuni iddiası olan Borçalının müqəddəratının həll olunduğu konfransda Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin nümayəndə heyəti dəvət edilməmişdi (bəlkə də bu nümayəndə heyətini orada görmək ingilislərin marağına uyğun deyildi). Ona görə də Azərbaycanın Tiflisdəki nümayəndəsi öz ölkəsinin bu qərarı tanımağاقını bildirdi. Sonralar Rusiya Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəsi Komitəsi Qafqaz bürosunun 1921-ci il 7 iyul tarixli qərarı ilə “neytral zona” da Ermənistana birləşdirildi (?). Beləliklə, Borçalının azərbaycanlı əhalisinin öz müqəddəratını təyin etmə hüququ kobudcasına pozuldu. Azərbaycan torpağı olan və Azərbaycan türklərinin elliklə yaşadıığı Borçalı Gürcüstanla Ermənistən arasında bölüşdürüldü.

Tarix göstərir ki, hər dəfə ermənilər qonşu dövlətlərə qarşı ərazi iddiaları irəli sürüb müharibə edəndə bəzi ərazilərin Ermənistən qatılması nəticəsi ilə bitir.

Abrı qorumaq gövhər qazanmaqdan yaxşıdır...

Zərifə qapını açıb içəri girəndə Vəfa oxuya-oxuya evi yığışdırırdı:

*Dodağına gülüş qonub
Gülüşünə qoşulmuşam, qoşulmuşam
Nə bir qüssə, nə bir kədər
Ömrü-günü xoş olmuşam, xoş olmuşam.*

Rəfiqəsinin evə girdiyini görəndə əlini saxlayıb oxumağının kəsdi və gülərək gəlib görüşdü:

– Bayramın mübarək. Xoş gəlmisən.

Zərifə: – Bayramın mübarək. Necəsən Vəfa?

Vəfa:- Kefin yaxşı olsun, ay bacı. Bəs sən necəsən?

Zərifə: – Mən də yaxşıyam. Bayramı necə yola verdin Vəfa?

Vəfa oturacağı masadan çəkib araladı və rəfiqəsini əyləşməyə dəvət etdi, birində isə özü oturdu. Yalnız bundan sonra gülümsəyərək cavab verdi:

– Çox yaxşı.

Zərifə: – Qonağın vardımı?- sorusanda dünən axşam Taleh Habili gördüğünə görə rəfiqəsindən heç nəyi gizlədə bilməyib susdu.

Onun susduğunu görəndə isə Zərifə dilləndi:

– Düz eləmirsen Vəfa! Camaat eşitsə, bilsə nə edəcəksən? Adamların üzünə necə baxacaqsan? Sənin qızın var, ondan heç nəyi gizlədə bilməyəcəksən.

Artıq rəfiqəsinin onun işlərindən xəbərdar olduğunu bilən Vəfa özünə bəraət qazandırmağa çalışdı:

– Mən bunu istəmirdim. O özü mənə yaxınlaşdı. Ərimi öz ailəsi maraqlandırırdısa zəhmət çəkib ailəsinin üstündə olayıdı. Kül onun kişi başına! Ailəsini qorumaqdansa gedib özgə torpaqlarında kimin üçün döyüşür, Allah bilir!

Onun yaxalığı açıq olduğundan və qısa geyindiyindən dəha tez diqqət çəkirdi, elə Zərifə də onun açıq sinəsinə baxıb məsləhət verməyə çalışdı:

– Bura kənd yeridir Vəfa, sənin xəyalındakı böyük şəhər deyil. Bu kənddə divarın bu üzündə danışdığını o tərəfində eşidirlər. Mənim də ərim evdən gedib. Hara getdiyi, harda olduğu bilinmir. Mən də sənin kimi geyinim, sənin kimi hərəkət edim, olarmı? Sən bu cür geyiminə digərlərinin diqqətini daha tez özünə çəkirsən. Ərinin terrorçulara qoşulması sənə əsas vermir ki, başqa kişiylə görüşəsən. Namusunu qoruya bilməyən qadın başqalarının gözündə dəyərdən düşür. Yaxınları nifrətlə baxır, yeniyetmələr isə hər addımını belə ehtirasla izləyir.

Vəfa bu dəfə özünə başqa cür haqq qazandırdı:

– Mən də qadın kimi yaşamaq istəyirəm, dolanmaq istəyirəm, qızımı yaxşı böyütmək istəyirəm. Əgər geyimimə görə məni qınayırsansa bundan sonra başıbağlı- hicablı gəzərəm, qoy heç kəs mənə başqa gözlə baxmasın.

– Geyim adamın daxilini dəyişmir. “Abrı qorumaq gövhər qazanmaqdan yaxşıdır”. Abır-həyanı pula dəyişirənsə özün də bilmədən və düşünmədən səhv edirən. Tək səni qınamıram, hər ikiniz də günahkarsınız. Ona (Habili nəzərdə tuturdı) deyən gərək başqasının namusuna göz dikmə! Gördüyün hər bir gəlin bir evin çıraqıdır. Sənin də evdə əziyyət çəkib, naz-nemətlə böyüdüyüñ qızın sabah bir evin gəlini olacaq. İstəyirənsəm sənin başqasına baxdığıñ gözlə qızına da baxsınlar!? Kişiərin mərd, qadınların namuslu olmasından gözəl şey yoxdur. Mən sənin rəfiqənəm və xətrini istədiyimdən deyirəm ki, şeytana uyma. Bir dəfə səhvə yol verdinsə səhvini düzəltmək üçün gec deyil. Sənin gözəl qızın var, bir ana kimi üzərinə düşən vəzifəni layiqincə yerinə yetirməlisən. Ailənin qızıl qaydaları olmalıdır. Sağlam əxlaqlı cəmiyyətin qurulması üçün ailədə əxlaqi dəyərlər düzgün təbliğ olunma-

lıdır. Hər bir ata və ana övladına mükəmməl tərbiyə verməli, onu əxlaqlı insan kimi yetişdirməlidir. Bunun üçün atanın, ananın özünün də əxlaqlı olması vacib deyilmi? Namus ağır yükdür bacı, açılıb tökülərsə boynunda sallanıb qalar, başını qaldırıda bilməzsən!- bunları deyib getmək ərəfəsində Vəfanın mavi gözlərinə baxdı – dediklərimi necə başa düşürsənsə öz işindir, hər halda mən bura sözümü deməyə gəlmışdim.

Yol boyu isə Səlimin dostunun ünvanına gileyləndi: “Ay şərəfsiz! Dostunun ailəsinə göz dikən namərd, qeyrətsiz... Sənin, bir zaman bu millətlə çörək kəsib sonra arxadan kürəyinə bıçaq saplayan etibarsız ermənilərdən nə fərqli qaldı?! Axı, sən də Cavidlə çörək kəsmişdin...”

Soyqırımı

Yaz tətili başa çatdı. Sabah 31 Mart Azərbaycanlıların Soyqırımı günüdür. Son yüz ildə millətimizə qarşı məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilmiş soyqırımı nəticəsində xalqımız ağır məhrumiyyətlərə və məşəqqətə məruz qalmışdı. Bununla əlaqədar məktəbdə “31 mart Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü” qeyd ediləcəkdi. Məktəbin akt zalında planlaşdırılan tədbirin təşkilatçılarının biri də Zərifə müəlliməydi. Tariximizin faciəli səhifələri barədə şagirdləri bir daha ətraflı məlumatlandırmalıydı. O, bir çox kitabları qarşısına toplayıb nəzərdən keçirir və qeydlər edirdi. Gecədən xeyli keçməsinə və uşaqların yatmasına baxmayaraq iş otağının işığı hələ də yanındı.

...“1918-ci ilin mart ayının son iki gündündə ermənilər nəinki Bakıda, eləcə də Azərbaycanın digər şəhər və kəndlərində də xeyli insanları xüsusi amansızlıqla qətlə yetirmişlər. Onlar dinc əhaliyə qarşı vəhşiliklər, amansızlıqlar etdikləri kimi, mədəniyyət və tarixi abidələri dağıdır, məscidləri yandırır, memarlıq incisi sayılan binaları yerlə yeksan edirlər. Mart qırğını haqqında olan mənbələrdə göstərilir ki, er-

mənilər Bakıda bir çox qədim binaları, o cümlədən Cümə məscidini, İsmailiyyə binasını top atəşinə tutaraq daşıtmışdılar. Həmin dövrü əhatə edən, 1918-ci ildə Bakının dağıdılmasını əks etdirən tarixi fotosəkillər də tarixçilərin yazdıqlarını əyani şəkildə təsdiqləyirdi”...

***

...Səhər bir qədər erkən gələn Zərifə məktəbin həyatində öz həmkarını görcək yaxınlaşıb salamladı:

– Salam İdris müəllim.
“İlin ən yaxşı müəllimi” adını alan İdris müəllim xoş təbəssümlə:

– Salam Zərifə, necəsiniz?
– Cox sağ olun, yaxşıyam. Tədbirə hazırlınsınız mı?
Müəllim qolundakı saata baxaraq:- Əlbəttə- deyə cavab verdi.

Çox keçmədi bütün heyət toplandı və məktəblilər bir araya gəldilər. Elə ilk çıxış edən də Zərifə müəllimə oldu:

— Bildiyimiz kimi, 31 mart Azərbaycanlıların Soyqırımı Gündür. Soyqırım — etnik, irqi, dini və ya milli qrupun düşünləmiş və sistematik şəkildə tam və ya qismən məhv edilməsidir. Ermənilərin Azərbaycana qarşı uzun illər boyu apardığı etnik təmizləmə, soyqırım və təcavüzü nəticəsində indiyədək minlərlə soydaşlarımız elindən-obasından didərgin düşməşdir. Azərbaycan xalqına qarşı dəfələrlə törədilmiş və uzun illərdən bəri öz siyasi, hüquqi qiymətini almamış soyqırımı, tarixin açılmamış səhifələrindən biridir. Respublikamız müstəqillik qazandıqdan sonra xalqımızın tarixi keçmişinin obyektiv mənzərəsini yaratmaq imkanı əldə edilmişdir. Uzun illər gizli saxlanılan, üzərinə qadağa qoyulmuş həqiqətlər açılır, təhrif edilmiş hadisələr əsl qiymətini alır.

Soyqırımı siyasətini həyata keçirmək üçün IV və XIX əsr-lər ərzində öz dövlətlərinə malik olmayan ermənilər “Böyük Ermənistən” dövlətini yaratmaq üçün Rusyanın imperiya siyasətindən həmişə bir alət kimi istifadə etmişlər.

Sonra İdris müəllim davam etdi:

— Ermənilər kimdir və Qafqazda nə vaxtdan yaşamağa başlamışlar? Bir həqiqət də budur ki, bu barədə müəyyən axtarışlar aparılsa da hələlik ermənilərin mənşəyi və Qafqaz, eləcə də konkret bir ərazi ilə bağlılığı aydın deyil. Erməni mənşəyi tarixin ən dəlaşiq səhifələrindəndir. Erməniləri qəti olaraq müəyyən irqə aid etmək olmur. Erməni dili isə dün-ya dilləri ailəsində təcrid olunmuş ayrıca bir dildir. Maraqlıdır ki, kimlikləri barədə düşünən ermənilərin özləri belə özlərindən baş açmırlar. Məsələn, erməni alimi Manuk Abeqyan yazar: “Erməni xalqının əсли nədir, necə, nə vaxt və hansı yollarla buraya gəlib, erməni olmazdan əvvəl və sonra hansı tayfalarla əlaqədə olub, onun dilinə, etnik tərkibinə kim necə təsir göstərib? Bizim əlimizdə bunları sübuta yetirən aydın və dəqiq dəlillər yoxdur”.

Erməni tarixinin atası sayılan Mofses Xorenasi isə hələ V esrdə öz qəbilədaşları haqqında deyirdi: “Ermənilər həqiqəti inkar etməyi xoşlayırlar, onlar böyük-böyük danışmağı sevən ikiüzlü millətdir”.

Hətta, Karl Marks, Fridrix Engels, Alfrid Körte və bir çox başqa tarixçi alımlar də ermənilər barədə ikrəhlı ifadələr işlətmışlər.

İndi isə gəlin, bu faktlara da nəzər salaq: 1813-cü və 1828-ci illərdə imzalanan Gülüstan və Türkmençay müqavilələri Azərbaycan xalqının parçalanmasının, tarixi torpaqlarımızın bölünməsinin əsasını qoydu. Bu bir tarixdir. Azərbaycan xalqının bu milli faciəsinin davamı kimi torpaqlarının zəbti başlandı. Qısa bir müddətdə bu siyaset gerçəkləşdirilərək ermənilərin kütləvi surətdə Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi həyata keçirildi. 1828-1830-cu illərdə rəsmi məlumat görə İrandan 40000, Türkiyədən 84000 erməni Azərbaycana, o cümlədən Qarabağa köçürüldü. Bununla da soyqırımı Azərbaycan torpaqlarının işğalının ayrılmaz bir hissəsinə çevrildi. Gəlmə ermənilərin XIX-cu əsrin I yarısında Şimali Azərbaycan torpağında, Qarabağda kütləvi şəkildə yerləşdirilməsi Azərbaycan xalqının gələcək faciələrinin baş verəcəyinə əlverişli şərait yaratmaq məqsədi daşımışdır. İrəvan, Naxçıvan və Qarabağ xanlıqlarının ərazilərində məskunlaşdırılan ermənilər öz havadarlarının himayəsi altında “erməni vilayəti” adlandırılın inzibati bölgünün yaradılmasına nail oldular. Belə sünə ərazi bölgüsü ilə əslində azərbaycanlıların öz torpaqlarından qovulması və məhv edilməsi siyasetinin bünövrəsi qoyuldu. “Böyük Ermənistən” ideyaları tətbiq olunmağa başlandı. Bu uydurma dövlətin Azərbaycan torpaqlarında yaradılmasına “bərəət qazandırmaq məqsədi ilə” erməni xalqının tarixinin saxtalaşdırılmasına yönəlmış genişmiqyaslı proqramlar reallaşdırıldı.

Hətta “Böyük Ermənistan” yaratmaq xülyasından ruhlanan erməni qəşbkarları 1905-ci ildə də azərbaycanlılara qarşı genişmiqyaslı aksiyalar həyata keçirmişdilər. Ermənilərin Bakıdan başlanan vəhşilikləri indiki Ermənistan ərazisindəki Azərbayan kəndlərini də əhatə etmişdi. Yüzlərlə yaşayış məntəqələri dağidlılıb yerlə- yeksan edilmiş, minlərlə azərbaycanlı vəhşicəsinə qətlə yetirilmişdir. Bu hadisələrin təşkilatçıları, məsələnin mahiyyətinin açılmasına, ona düzgün hüquqi-siyasi qiymət verilməsinə maneçilik törədib azərbaycanlıların mənfi obrazını yaratmış, özlərinin avantürist torpaq iddialarını isə pərdələmişlər. Məlumdur ki, 1918-ci ilin mart soyqırımı zamanı Bakı ilə yanaşı bizim Şamaxı da dəhşətli talan və vəhşiliklərə məruz qalmışdır. Şamaxının müsəlmanlar yaşayan hissəsinin hamısına od vurulmuş, 13 məhəllə məscidi və məşhur müqəddəs ocaq Cümə məscidi yandırılmışdır. Şamaxı qəzasının 53 kəndində ermənilər səkkiz mindən çox azərbaycanlısı qətlə yetirmişlər ki, onlardan dörd min yüz doxsan nəfəri kişi, iki min beş yüz altmış nəfəri qadın və min iki yüz yetmiş yeddi nəfəri uşaqlar olmuşdur. Ermənilər hətta kəndlərdə də əhalini amansızcasına qətlə yetirmişlər. 1918-ci ilin aprel ayında soyqırım törədilən zaman bizim Sündü kəndində 433 ev olmuş, əhalinin sayı 2553 nəfər təşkil etmişdir. Ermənilərin törətdiyi soyqırım zamanı 198 ev yandırılmış, 295 nəfər qətlə yetirilmişdir. Qalanları isə dağlarda, digər kəndlərdə qaçıb gizlənməklə canlarını qurtarmışdır.

Ermənilər bolşeviklərin köməyi ilə həm də Quba qəzasında üç dəfə qırğıın törətmışlər. Onların vəhşilikləri nəticəsinde 1918-ci ilin ilk beş ayı ərzində burada 16 mindən çox insan məhv edilmişdir. Hadisələr zamanı daşnak-bolşevik birləşmələri Quba qəzasında 162 kəndi dağıtmışdilar ki, bunlardan 35-i hazırda mövcud deyil.

1918-ci ilin mart ayında Bakı şəhərində və Azərbaycan qəzalarında daşnak-bolşevik birləşmələrinin türk-müsəlman

Əhalisinə qarşı törətdikləri vəhşiliklər istər hüquqi baxımdan, istərsə də siyasi cəhətdən soyqırımı kimi qiymətləndirilməlidir.

Daha sonra İdris müəllim şagirdlərə ermənilərin Xocalıda törətdiyi vəhşiliklərdən danışdı:

– Bu əsl soyqırım idi. Xocalıda 613 nəfər öldürülmüş, 487 nəfər şikəst olmuş, 1275 nəfər dinc sakin – qocalar, qadınlar, uşaqlar əsir götürülərək ağlaşıgmaz erməni zülmünə, təhqir və həqarətlərə məruz qalmışlar. 150 nəfərin taleyi isə hələ də məlum deyildir. Bu cinayətdə 56 nəfər xüsusi qəddarlıqla və amansızlıqla qətlə yetirilmişdir. Onlar diri-diriyandırılmış, başları kəsilmiş, üzlərinin dərisi soyulmuş, körpə uşaqların gözleri çıxarılmış, süngü ilə hamilə qadınların qarınları yarılmışdır. Ermənilər hətta meytləri də təhqir etmişlər. Azərbaycan xalqı və dövləti Xocalı faciəsini heç vaxt unutmur və unutmayacaq. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev 1 mart 1994 – cü ildə bu barədə xüsusi Fərman vermişdir. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin qərarı ilə 26 fevral “Xocalı soyqırımı və milli matəm günü” elan olunmuş, bu barədə bütün beynəlxalq təşkilatlara məlumat verilmişdir.

Zərifə müəllimə:

– Yeri gəlmışkən onu da qeyd etmək lazımdır ki, bəzi dünya dövlətləri Birinci Dünya müharibəsi ərəfəsində Anadolu da ermənilərin sistemli şəkildə məhv edildiyini söyləyirlər. Bu iddiadır. Bu iddianı irəli sürən ölkələr tarixə əsaslanmadan, siyasi faktorların təsiri ilə qəbul edirlər. Qoy, təsir altında yalancı erməni soyqırımını tanıyanlar ermənilərin yaxın tarixdə Qarabağda azərbaycanlılara qarşı hansı cinayətləri törətdiklərinə baxsınlar. Bu onların ilk cinayətləri deyil. Ermənilər havadarlarının maddi və hərbi-siyasi dəstəyi ilə XIX-XX əsrlərdə müəyyən mərhələlərlə azərbaycanlılara qarşı kütləvi qırğınlar və soyqırımlar törətmiş, deportasi-

yalar həyata keçirmişlər. Həmin soyqırımların ilk mərhələsi 1905-1906-ci illəri əhatə edir. Tarixə ilk olaraq “**erməni-müsəlman qırğınları**” kimi düşən bu qanlı faciələri hüquqisiyasi baxımdan azərbaycanlılara qarşı soyqırım adlandırmaq onun mahiyyətinə tam uyğun gəlir.

1918-1920-ci illərdə ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri və o dövrdə “**milli qırğınlar**” kimi tarixə düşən cinayətlər də soyqırım kimi xarakterizə edilir.

1988-1993-cü illərdə ermənilər həmişəkitək, yenə də havadarlarının köməyi ilə Dağlıq Qarabağda və onun ətraf rayonlarındakı ərazilərdə azərbaycanlılara qarşı soyqırım həyata keçirmişlər. Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş bütün soyqırım faciələrini yad etmək məqsədilə 31 Mart Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü elan edilmişdir.

İdris müəllim yekun olaraq söylədi:

– Hər bir millətin tarixində faciələr və qırğınlarda dolu səhifələr mövcuddur, lakin xalq o zaman gələcəyə inamla irəliləyir, o zaman qüdrətli, güclü olur ki, tarixi hadisələri unutmasın, tarixinə biganə yanaşmasın, faciələrdən nəticə çıxarmağı bacarsın. Tarixini unudan xalqın bələləri həmişə təkrar olunur. Tarixini bilməyən xalq isə ölkəsi uğrunda mübarizə apara bilməz. Əgər, 1905-ci və 1918-ci illərdə ermənilərin törətdikləri müsibətlər xalqımıza uzun illər unutdurulmasayı, 1990-cı ilin 20 yanvar, 1992-ci ilin Xocalı faciəsi və digər qırğınlardan da baş verməzdi. Bu gün Azərbaycan cəmiyyətinin öz məqsədlərinə nail olması üçün və ölkənin suverenliyini, ərazi bütövlüyünü təmin etmək, erməni millətçilərinin və onların havadarlarının siyasi oyunlarına son qoymaq məqsədilə çox işlər görməliyik.. Biz münaqişələrin çözülməsində, aradan qaldırılmasında və bu münaqişələrin dayandırılmasında diplomatiyanın və ideoloji amillərin rolunun xüsusi əhəmiyyətini də görürük. Burada ədəbiyyatın da rolu çox böyükdür. Unutmayaq ki, ədəbiyyat milyonlarla adamı öz cığırına salan, tükənməz mədəniyyətə gedən bir yoldur. Bu yol

həm ədəbi, həm tarixi, həm də mədəni irsin yoludur. Biz təximizə sahib çıxmalyıq və bunun üçün əlimizdən gələnin daha artığını etməyə səy göstərməliyik.

Aprel döyüsləri

Aprelin 1-i idi. Zərifə bağçada ləklərin arasında görünən tək-tük alaqları çıxarıb atır, qızı isə öz əli ilə əkdiyi çiçəklərə qayğı göstərirdi. Zərifə ona baxıb sevindi:

- Belə də olmalıdır, hərə özünün əkdiyinə qayğı göstərməli, nazını çəkməlidir.
- Qoy hələ çiçək açsın! Onda daha gözəl olacaq.
- Əlbəttə.

*Torpağın mərhəmət xeyirdir inan,
Lütf etsən gül verər, zülm etsən tikan.*

- Nə yaxşı dedin ana, sən də şeir yazırsan?
- Yox qızım, bu Nizami Gəncəvinin şeiridir.
- Mən onun haqqında eşitmışəm. O, bizim dahi şairimizdir. Anası da təsdiqlədi:
- Nizami Gəncəvi dünyaşöhrətli Azərbaycan şairi olub. O elə bir şair olub ki, onun üçün şəxsiyyətin ən yüksək meyarı insanlıqdır. İnsan şəxsiyyətinə, insan əməyinə ehtiram onun yaradıcılığının aparıcı mövzularındandır. Odur ki, mən onun yaradıcılığının vurğunuuyam:

*Qəm yemə, qəm əhlinin imdadına canan çatar,
Dosta yardım, bərk ayaqda mehriban dostdan çatar.
Kim səadət istəsə, göz yummasın qoy sübhədək,
Yatsa-kordu, ağ günə yalnız ayıq insan çatar.*

Anası qızının duruxub qaldığını görəndə soruşdu:

- Nə oldu, qızım, yadına nə düşdü?
- Sevinc birdən yaxınlaşaraq anasını qucaqladı:
- Sən də qəm yeyirsən ana! Həmişə fikirli görünürsən, tənha qalmış mehriban anam!.. Sənin də könül dostuna ehtiyacın var, doğrudurmu? Şeir söylədikcə məni yaman kövrəldin. Mən səni tənha və qəmli görmək istəmirəm, ana! Kaş

atam da evimizdə olaydı! Görəsən harda qaldı! Niyə bir xəbər yoxdu, niyə poisə xəbər verməyiirsən?

Hər dəfə atası yadına düşəndə pərişan görünən qızına baxıb ah çəkdi, sonra təsəlli olaraq söylədi:

— Qızım, atan iş dalınca gedib, yəqin ki, Rusiya torpaqlarındadır. Deyirlər Qazaxıstanda da böyük işlər gedir, bəlkə də ordadır. Ölkəmizdən uzaqdadır, əlaqə saxlamaq olmur. Güman edirəm ki, işləri qaydasında deyil, işləri qaydasına düşəndə mütləq bizimlə əlaqə saxlayacaq. Elə bilirsən o, sizdən ötrü nigaran deyil?

Vəfa balaca, göygöz qızıyla darvazadan içəri girəndə bağdan çıxıb həyətə keçdilər. Sevinc Aytəni görçək sanki darıxıbmış kimi qabağına qaçıb anasından ayıraq oynamağa apardı. Onun bu hərəkətinə Zərifə ilə Vəfa gülümsədi. Vəfa oynamağa başları qarışan uşaqlardan gözünü çəkib üzünü rəfiqəsinə tutdu:

— Dediklərini götür-qoy elədim. Haqlısan bacım! Hərdən küçədə görünəndə mənə, ac adamların balla yağı baxdığı kimi baxırlar. Adam onların baxışlarından qorxur, başını dik tutub yeriyə də bilmirsən.

Zərifə zarafatla:

— Ağızlarının suyu axır, hə...

Vəfa da güldü:

— Vallah, onnan da betər! Təklikdə əllərinə düşsəm məni lap divara söykəyərlər. Mən özümü onların təhlükəsindən sığortalaya bilmirəm, bacı. Sənin mənə verdiyin “dərs”dən sonra peşmançılıq çəkirəm. Şeytana uyub hisslərimə hakim ola bilmədim. Axı, mənim də övladım var, o, mənə müqəddəs ana kimi baxır. Əgər bilsə ki, yad kişi ilə görüşmişəm, ömrü boyu nifrət edəcək, məni bağışlamayacaq. İndi tövbə edib günahlarımı yumaq istəyirəm.

Onun sözlərinə sevinən Zərifə özündən asılı olmayaraq qucaqlayıb bağırına basdı:

– Sağ ol Vəfa! Sağ ol ki, məni eşitdin. Haqq yoluna qayıtdın. – Sonra qolunu boynundan açıb dedi – Sən düz yola qayıtmışan, Allah sənin günahını bağışlayar, inşallah! Günah, qoy səni yoldan çıxaranın boynunda qalsın. Bundan ötrü Allah onu necə cəzalandıracaqsa bu Allahın öz işidir. Əsas odur ki, tutduğun yolla axıra qədər get.

– Hə bacım, istəyirəm qızımı namuslu, ismətli böyüdüm. Ona pis gözlə baxmasınlar və mən nəfəs aldığım qızımla axıradək fəxr edim, qürur duyum.

Zərifə rəfiqəsinin sözlərindən sonra evin qabağında Aytənlə oynayan qızına baxıb:

– Mən də öz uşağımın sağlam və qəmsiz-kədərsiz böyüməsini istəyirəm...

Bu zaman:

— Ana, ana, — deyərək həyətə girən Talehi görəndə hər ikisi təlaşlandı. Hətta, Sevinc də qardaşının qışqırığına səksənərək boylandı:

— Deyirlər cəbhədə müharibə başlayıb. Şiddətli döyüşlər gedir!

Vəfa yanıqlı-yanıqlı:

— Ay onların ömrü çürüsün. Onların əlindən bir rahatçılığımız qalmayıb! Görəsən bu müharibəyə nə vaxt son qoyulacaq?

Gözlərini oğluna zilləyən Zərifə onu da cavabsız qoymadı:

— Nə qədər ki pis qonşularımız var, heç vaxt..!

— Vallah, qızımı saxlayan olsayı mən də əsgər paltarı geyinib cəbhəyə gedərdim!

Zərifə güldü:

— Bəzi kişilərdən qeyrətlisən ki?

– Bəs nə edim, ay bacı? Başı batmış ərim gedib özgə dövlətin torpağında vuruşursa, onun burda qalan ailəsini kim qorumağalıdır? Habil kimilərmi? Onun kimilərin təcavüzünə məruz qalınca öz torpaqlarımızı qorumaq yaxşı deyilmə?

Zərifə onu sakitləşdirdi:

– Bizim dövlətimiz regionda ən inkişaf etmiş dövlətlərdən biridir. Ən müasir silahlarla silahlanmış güclü ordumuz və igid, qorxmaz əsgərlərimiz vardır. Onların sırasında bizim kimi qadınlara ehtiyac yoxdur, bacıcan. Əgər dövlətimiz istəsə, iki və ya üç həftəyə İrəvanı da alarlar. Bizim buna gückümüz də var, imkanımız da, ancaq, hələ gözləyirik, bəlkə işgalçı rejim ağıllanıb yola gələ. İllər uzunu onun-bunun kölgəsində dolanan, onun-bunun himayəsi altında yaşayan ermənilərin nəyi var axı! Elə ona görə də qızmış inək kimi orabura qaçıb sürtünməyə yer axtarırlar. Xarici borcları başlarından aşan ermənilər torpaqlarımızı işgal etməklə özləri öz çörəklərinə təpik atdırılar. Onların da əhalisinin başını piylə-yənlər çoxdur. Nə zamansa ayılacaqlar, amma, gec ayılacaqlar...

Vəfa üzünü turşudub başını yellədi:

– Görüm heç ayılmاسınlar, əbədi yatıb qalsınlar. Başlarına da özləri ağırlığında daş düşsün! Gəlmişdim sənə təşəkkür eləməyə, gör necə də bu digaların söhbəti düşdü ortaya? Allah onlara lənət eləsin..! Yaxşı-, salamat qalın, biz getdik,- deyib qızını səslədi...

***

Müharibə çox çəkmədi – cəmi dörd gün. Bəs bu müharıbəni kim başladı, niyə dayandırıldı, hələ ki, səbəbləri ictimaiyyətə məlum deyildi. İyirmi iki ildən artıq davam edən atəşkəs rejimindən bir nəticə əldə olunmadığını görən Azərbaycan xalqı müharibənin qəflətən alovlandığını görəndə ermənilərə ölüm şuarını oxuyaraq, işgal etdikləri torpaqlarımız-

dan getmələrini tələb edirdilər. Elə Ali Baş Komandan da xalqının iradəsini nəzərə alaraq cəsarətlə söyləyirdi: "Biz öz torpağımızda vuruşuruq, Ermənistan torpağını işgal etməmişik. Əgər erməni əsgəri ölmək istəmirsə Azərbaycan torpağından rədd olsun".

Bu dörd günlük müharibə ölkəyə elə səs salmışdı ki, hətta kənddə obaşdan inəklərini naxıra sürənlər də iyirmi iki il-dən sonra başlayan qızığın müharibədən danişirdi. Zərifə bu səhər iki qadının söhbətinin şahidi oldu:

– A qız, eşitmisənmi, əsgərlərimiz ermənilərə divan tutur. Deyirlər ermənilər silahlarını atıb qaçırlar!

– Lap haqq olur. Dünən televizora baxırdım, prezidentimiz deyirdi ki, ermənilər ölmək istəmirsə rədd olub getsinlər xarabalarına. A bacı, düz deyir də..! Axı, qırılmışların nə işi var bizim torpaqlarda?

– O qırılmışların yeri-yurdu var ki, bəyəm? Elə İrəvan da bizim yurdumuz olub da a bacı! Onlar bineyi- dövrdən uşaqlarını elə başa salıblar ki, guya Qarabağ dədələrinin torpağıdır.

– A qız, bizim prezident Putinnən dostdur. Belə danişırlar ki, İlhamı deyib ki, sən allah, yazıqdılar qırıb-çatma, özün bilirsən ki, Sərkisyan mənim itimdir, ölü desəm öləcək, qal desəm qalacaq. İlham da onun xətrini istədiyindən deyib ki, bax, dostum, biz sizə ermənilərdən daha yaxşı qonşular olmuşuq. İtini apar öz torpağınızda zəncirlə. Nə sənin başını ağırtmasınlar, nə də bizim qanımızı qaraltmasınlar.

– Allah onun atasına rəhmət eləsin! Bu kişi həmişə camatının xeyrinə çalışır də.

– Ay bacı, deyirəm, bu erməniləri köçlü-dibli yığışdırıb aparayıdlar Rusiya torpaqlarına. Qoy orda kənd salıb yaşasınlar özləri üçün, nə yaxşı olar, həə?

– Onlar hara gedir, ay bacı! Bilirsən, o torpaqları almaq üçün nə qədər pul xərcleyiblər? Bizimkilər deyil eyy, ciblerinə dürtsünlər! Bizimkilərin məqsədi banklardakı pullarının

sayını artırmaqdı, onların da məqsədi dövlətlərinin ərazisini genişləndirmək. O barədə onlar çox tədbirlidilər.

— Axırda elə olacaq ki, bizimkilər də tədbirli tərpənib onların başına “tədbirli” bir daş salacaqlar, görərsən!...

Söhbətlərinə bir qədər qulaq asandan sonra gülümsəyərək içəri girdi. Birazdan məktəbə gedəcəkdir...

***

Sinifdə hamı sakit oturub müəlliməni gözləyirdi. Qapının açılması ilə şagirdlərin ayağa qalxması eyni anda oldu. Müəllimənin “salam” verməsinə parta arxasında dayanan şagirdlər bir ağızdan “Salam” deyə cavab verib əyləşdilər. Şagirdlərlə üzbəüz öz stulunda əyləşib jurnalı açaraq yenicə vərəqləyirdi ki, sinif nümayəndəsi Fəridə söz demək üçün əlini qaldırdı. Müəllimə dinmədən başının və əlinin işarəsilə sakit tərzdə söz deməsinə şərait yaratdı:

— Müəllimə, biz şagirdlər, iyirmi ildən artıq davam edən atəşkəs rejiminin Ermənistən tərəfindən pozulmasından narahatlıq və istəyirik ermənilər işgal etdikləri torpaqlarımızdan dərhal çıxıb getsinlər. Biz ermənipərəst dövlətlərin təsiri altında öz ərazilərimizi 1918-ci ildə güzəştə getmişik. Lakin bundan sonra Azərbaycan xalqı öz tarixi torpaqlarının bir qarışını belə, heç bir təsir altında güzəştə getməyəcək! Biz dünya xalqlarına, erməni millətinə, erməni məktəblilərinə, eləcə də dünyada yaşayan bütün ermənilərə müraciət edirik: — Bütün erməni cəmiyyətinə tarixi həqiqətlər təlqin olunsun. Onlara nə zamandan bəri Azərbaycan torpaqlarında məskunlaşmaları haqda düzgün məlumatlar verilsin. Ermənilərin hal-hazırda yaşadıqları Ermənistən adlı ərazi də vaxtilə Azərbaycanın tarixi torpaqları olmuşdur. Rus imperatoru birinci Nikolayın fərmani ilə 1828-ci idə bu xanlıqlar ləğv edilib İran və Türkiyədən köçürülüən ermənilər üçün qondarma “Erməni vilayəti” yaradılmışdır.

Bu dəfə Nurlan sinif yoldaşına kömək məqsədilə davam etməyə icazə aldı:

– Özü də həmin vaxt “Erməni vilayəti”ndə olan 1125 kəndin 1111-də ancaq Azərbaycan türkləri yaşayırıdı.

Ondan sonra Nurane danışmaq üçün əlini qaldıranda onların fəallığını görən müəllimə sevindi və belə bir vaxtda onları saatlarla dinləməyə hazır olduğunu bildirdi:

– Azərbaycan xalqının qədim dövlətcilik ənənələrini və müstəqillik şururunu məhv etmək üçün 1840-ci ildə daha bir addım atıldı. “Erməni vilayəti” ləğv edilib ərazisində əvvəlcə bir neçə qəza yaradıldı. 1849-cu ildə isə həmin Azərbaycan torpaqlarında yeni inzibati ərazi vahidi – İrəvan quberniyası yaradıldı. Bu qubernianın yaradılması, əslində Qəribi Azərbaycan ərazisində ermənilər üçün dövlət yaradılması yolunda növbəti addım oldu. Qoy, erməni məktəbliləri, gəncləri onu da bilsinlər ki, Cənubi Qafqazda baş verən qırğınlar məhz ermənilərin bu ərazilərə köçürülməsindən sonra başlamışdı. Yalnız bundan sonra Rusiya müstəmləkəçiləri tərəfindən silahlandırılan və hərtərəfli müdafiə olunan erməni quldur dəstələri Azərbaycan xalqına qarşı, ümumiyyətlə Cənubi Qafqazda türk-müsəlman əhalisinə qarşı soyqırıma başlamışdır.

İkinci dəfə Fəridə əlini qaldıranda müəllimə yenidən onu da dinləmək istədi:

– Onu da qeyd etmək lazımdır ki, böyük dövlətlər özlərinin Cənubi Qafqazla bağlı geosiyasi planlarını həyata keçirmək üçün Azərbaycan və türk millətinə qarşı aqressiv olan ermənilərdən bir alət kimi istifadə etmiş və bunun müqabiliндə onlara tarixi Azərbaycan torpaqlarında – keçmiş İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının ərazisində dövlət yaratmaqdən ötrü hər cür köməklik göstərmişlər. Nəhayət, 1918-ci il mayın 29-da yenicə elan olunmuş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökuməti İrəvanı ətrafındakı 9,5 min kv.km. torpaqla birlikdə ermənilərə güzəştə getmişdi. Qoy erməniləri müdafiə

edən böyük dövlətlər bir anlıq özlərini bizim yerimizə qoy-sunlar və problemlərini həll etmək üçün özlərindən böyük dövlətlərə müraciət etsinlər. O zaman ümidləri puça çıxanda nə edəcəklər? Hansı vəziyyətə düşəcəklər? – növbə ilə da-nışan şagirdləri olduqca diqqətlə dinləyirdi. Bəli, bir vaxt şagirdlər onu beləcə diqqətlə dinləyirdilər, indi də özü onları sakit və diqqətlə dinləyirdi.

Müəllimə bu yerdə bir qədər fikirli-fikirli partaların arasında gəzməyə başladı, sanki, unudulmuş bir məsələni düşünür və bunu bayaqdan erməni gənclərinə müraciət hazırlayan şagirdlərin diqqətinə çatdırmağa çalışdı:

– O vaxt yeni yaranmış Cümhuriyyət bu addımı xalqın iradəsini nəzərə almadan və böyük dövlətlərin təsiri altında atmışdı. Nə qədər ki, aramızda özgə millətlərə işləyən, öz və-təninə xain baxanlar vardır, Qarabağ problemi heç zaman öz həllini tapmayacaq.

Bu sözləri deyəndən sonra müəllimənin susduğunu görən şagird səhifənin ardını oxumağa başladı:

–...bundan sonra Azərbaycan tarixinin amansızcasına sax-talaşdırılmasına başlanıldı. Nəticədə gəlmə ermənilər bu re-gionun guya “ən qədim yerli əhalisi”, ata-baba torpaqları əl-lərindən alınıb ermənilərə paylanmış yerli azərbaycanlılar isə “gəlmə”, “köçəri yırtıcılar” kimi qələmə verildi. Erməni millətçiləri bütün dünyaya Azərbaycan və azərbaycanlılar haqqında dayanmadan saxta və qəsdən təhrif olunmuş məlu-matlar yaymışlar. 1948-ci ildən sonra azərbaycanlıların Er-mənistan SSR ərazisindəki tarixi – etnik torpaqlarından küt-ləvi surətdə deportasiyası ilə Azərbaycan xalqı heç vaxt barışmayacaqdır.

Əlindəki səhifələri oxuyub başa vuran Fəridə əyləşən ki-mi parti yoldaşı onu əvəz etdi:

– Nəhayət, 1988-1992-ci illərdə Ermənistanın planlı şə-kildə həyata keçirdiyi etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində

tarixən həmin ərazidə yaşamış 350 min nəfərədək azərbaycanlı son nəfərədək zorla öz doğma yurdlarından qovuldu...

– Nəticədə torpaqlarımızın iyirmi faiz ərazisi işgal olundu və işgal olunmuş torpaqlarımızdan bir milyondan artıq soydaşlarımız qaçqın və köçkün düsdülər – bunları öz növbəsin-də müəllimə sakit və aramla söylədi...

... Ermənilərin indiyədək beynəlxalq qurumlar tərəfindən tənbeh olunmaması Azərbaycan cəmiyyətində haqlı olaraq narazılıqlara səbəb olurdu. Azərbaycan 1992-ci ildən BMT-nin üzvüdür. BMT Təhlükəsizlik Şurası Ermənistən – Azərbaycan münaqişəsinə dair dörd qətnamə qəbul etmişdir. Hər bir qətnamə Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ və digər ərazilərinin Ermənistən silahlı qüvvələri tərəfindən işgalı nəticəsində qəbul edilmişdir. Bu qətnamələr Azərbaycanın ərazi toxunulmazlığını yenidən təsdiq edərək, dərhal ateşkəs elan olunması və işgalçı qüvvələrin Azərbaycan Respublikası ərazisindən çıxarılması tələblərini irəli sürmüşdür. BMT, ATƏT, Avropa Şurası, Avropa İttifaqı, Qoşulma Hərəkatı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər aparıcı beynəlxalq təşkilatlar da işgal faktını təsdiqləmiş, buna son qoyulması və qaçqınların öz torpaqlarına qayıtmasını tələb edən çox-sayılı qərar, qətnamə qəbul olunmuş, bəyanatlar verilib. Təəssüf ki, məlum qətnamələrin müddəaları indiyədək yerinə yetirilməmişdir. Bunun da səbəbi Təhlükəsizlik Şurasına üzv olan beş daimi ölkələr sırasında işgalçı Ermənistəni müdafiə edənlərin olmasıdır. Bunun da kökündə yalnız geopolitik məqamlar və regionla bağlı həmin ölkələrin siyaseti da-yanırıdı.

Sinifdə ən qısaboy və qarayanız Sevil ayağa qalxıb buları söylədi:

– Qoy erməni məktəbliləri özlərinin saxtalaşdırılmış de-yil, həqiqi tarixlərini öyrənsinlər. Heç bir millət öz övladının, öz dostunun, qardaşının, qohumunun amansız müharibə-lərdə ölməyini istəmir. Biz mehriban dostluq və qonşuluq şe-

raitində yaşaya bilərik: ölkələrində sağlam vətəndaş cəmiyyəti qurularsa, apardıqları xarici siyaset qonşu ölkənin məraqlarını təmin edərsə, torpaq iddialarından əl çəksələr, işğala son qoysalar, həqiqi tarixlərini ictimaiyyətə, dünya xalqlarına etiraf etsələr! Axı, əsrlərlə davam edən bu yalanlar kimə lazımdır? Əgər bu cür davam edərsə iki qonşu dövlət arasında illərlə davam edən qırğın və müharibə qiyamətə qədər bitib tükənməyəcək!..

... Dövlətimiz yeniyetmələrin və gənclərin bilikli və bacarıqlı yetişməsi, intellektual səviyyəsinin artırılması baxımından hər cür şərait yaradıb. Bütün bu işlərin görülməsində məqsəd, ölkəmizdə sağlam, müasir biliklərə yiyələnmiş, dünyada ölkəmizi layiqincə təmsil edə biləcək gənc nəslin formalaşdırılmasıdır. Ölkəmizdə gənclər təhsil, incəsənət, idman və digər sahələrdə nailiyyətlər qazanır, dövlətçilik ənənələrini daima uca tuturlar. İndi hər bir gənc ölkəmizin inkişafında üzərinə düşən vəzifələri layiqincə yerinə yetirərək ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin siyasi xəttinə sadıqlik göstərirler... Təbii ki, bütün bunlar orta məktəblərdən başlanır. Şagirdləri dinləyib yerində əyləşən müəllimə məktəbə gəldiyi günü yadına saldı. Bir vaxt bir qədər ümidsiz baxdığı bu şagirdlər, indi onun gözündə sevimli şagirdlərə çevrilmişdi. Sinifdə çox az sayda uşaqlar dərs-lərinə hazırlıqlı gələr, dərs zamanı müəllimlərə diqqətlə qulaq asardılar. Lakin son vaxtlar elə olmuşdu ki, ən tənbəl şagird də dərsə hazırlıqlı gəlirdi. Hətta, məktəbdə bəzi müəllim yoldaşları zarafatla deyərdilər ki, “Zərifə müəllimə necə edibsə, nə yedizdiribsə bu sinfin uşaqları oda-alova dönübdü. Ən geridə qalmış sinif az zamanda məktəbdə nümunəvi sinfə çevrililib.” Əlbəttə, belə də olmalıdır. Qırx beş dəqiqə ərzində şagirdlərə dərs keçməyə nə var, ancaq, gərəkdir ki, keçdiyin dərsin cavabını da ala biləsən. Bir vaxt sinifdə dələduzluq edən, ipə-sapa

yatmayan, hətta dərs zamanı telefonu əlindən yerə qoymayan tənbəl şagirdlər indi dəslərini oxumağa, öyrənməyə çalışır, sual verməyə tələsirdi. Bu çox sevindirici haldır. Şərt o deyil ki, ali məktəbə daxil olmaq üçün oxuyub biliyini zənginləşdirəsən, yox! O insan fəhlə də olsa, çoban da olsa bilikli və savadlı olmalıdır. Öz ölkəsinin tarixini və ədəbiyyatını oxuyub mənimsemək hər vətəndaşın borcudur. Füsunkar təbiətin qoynunda, dağ döşündə, çay qırığında, lap belə dağda, aranda qoyun qırığında olsa da belə, xalqının şifahi poetik yaradıcılığını, ədəbiyyatını, qədim adət-ənənəsini, Azərbaycan Respublikasının və tarixi bölgə olan Cənubi Azərbaycanın tarixini bilməyi mütləq şəkildə vacibdir.

Dərs dediyi şagirdlərin bu istiqamətə meyilliliyi indi onu bir müəllimə kimi daha çox sevindirirdi:

— Uşaqlar...,- dedi — ölkəmiz iyirmi beş ildən artıqdır ki, mühəribə şəraitindədir. Cəbhədə mühəribə davam edir. Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin birləşmələri bir neçə yüksəklikləri və məntəqələri düşməndən azad edib. Belə bir gündə sizin çıxışlarınız təqdirəlayıqdır. Sağ olun! Var olun ki, bugünkü dərslərinizə beləcə hazırlıqlı gəlmisiniz. Bununla siz, Azərbaycan əsgərinə mənəvi dayaq, sözünü deyə bilən xalqa isə layiqli övlad olduğunuzu nümayiş etdirirsiniz. Bu gün cəbhədəki əsgərlərimizin fədakarlığı və sizin ermənilərə ünvanlanan çıxışlarınız erməni millətinə böyük bir **dərsdir**. Əlbəttə, mühəribə məqamında ideoloji bazanın yaradılmasında sizin də əməyinizin faydası ola bilər. Vətənimiz haqqında həqiqətləri dünyaya çatdırmaq üçün bu vacibdir. Mən bu məktəbə yeni gələndə söyləmişdim: “Dərslərinizlə yanaşı vətənpərvərlik, milli-mənəvi dəyərlərimiz, dövlətçilik tariximiz, ordu quruculuğu haqqında məlumatınız olmalıdır”. Siz bu gün büdrəməmişdən əvvəl düşünməyə başlamışınızsa, bu doğrudan da təqdirəlayıqdır və hər birimiz üçün vacib bir amildir.

İndi də İlqar icazə alaraq ayağa qalxıb söylədi:

– Müəllimə, atam deyir ki, bizim ruslarla yaxşı və mehriban qonşuluq əlaqələrimiz, isti dostluq münasibətimiz olub və ola-caqdır. Hal-hazırda neçə min soydaşımız Rusiya torpaqlarında yaşayır və oranın daimi vətəndaşlarıdır. O deyir ki, orada rus, erməni, azərbaycanlılar, eləcə də digər millətlərin nümyəndələri birgə çox mehriban yaşayır. Onların da arzusudur ki, Qarabağ münaqişəsi dinc yolla öz həllini tapsın. Yurdlarından didərgin, qaçqın, köçkün düşən adamlar doğma yurdlarına qayıtsınlar. Bunu bizim istədiyimiz kimi, dinc erməni milləti də istəyir. Lakin, o deyir ki, bunu Şimal qonşularımız özü istəmir. Belə olmasayıd yəqin ki, iyirmi beş ildən çox olan bir müddət ərzində regionda ciddi narahatlıq yaranan bir məsələni çıxdan həll edərdi. Bax, bu məsələ çözülməyincə adamlar da narahat olur. Ona görə ki, bu məsələdən rəhmətlik babam da narahat olmuşdu, indi atam da narahatdır, hətta, bu gün biz şagirdlər də narahatlıq.

Lap qarşıda əyləşən şagird dedi:

– Mən də söz demək istəyirəm.

Müəllimə:– Buyur Orxan.

O, ayağa qalxıb danışmağa başladı:

– Dünən axşam atamın da, anamın da gözlərinin yaşardığını gördüm. Onların göz yaşları həm şəhid olmuş əsgərlərimizə görə, həm də belə ağır günümüzdə dövlət və xalqımızın birliyinə sevindiklərinə görəydi. Onların gözündə kədəri görəndə mən də özümü saxlaya bilməyib qəhərləndim. Anamın gözünün yaşını necə sildiyini görəndə isə xalqımızın necə saf və böyük ürəyə malik olduğunu dərk etməyə başladım. Bu cür gözəl xüsusiyyətləri olan xalq nə qəddar ola bilməz, nə də heç vaxt məğlub olmaz, əgər içərisində satqınları yoxdursa! Bu qədim diyar böyük sərkərdələr yetişdirib, bu diyarın tarixi şəxsiyyətləri olub. Azərbaycan keçmişdə böyük və qüdrətli dövlətlərdən biri olubdu. Təəssüf ki, dostu aldadıb düşmənə kömək edən, vətəninə xəyanət edənlərin üzündən ölkəmiz parçalanıb, tarixi torpaqlarımız hissə-hissə düşmənin əlinə keçib. Müəllimə, belə bir deyim var:

– “su gələn arxa bir də gələr”. Ölkəmiz müstəqillik əldə edəndən sonra yenə regionda güclü və qüdrətli dövlətə çevrilib. Ölkəmizin qüdrəti artdıqca, təbii ki, dostları da çoxalır, düşmənləri də artır. Belə bir məqamda biz də yaşıımızın az olmasına baxmayaraq dövlətə və xalqımıza mənəvi dayaq olmalıdır. Bu bizim borcumuzdur. Lakin, məni düşündürən başqa bir məsələdir. Ermənilər və onları himayə edən dövlətlər bilir ki, bir milləti və ya xalqı yer üzündən tamamilə silmək mümkün deyil. Yenə buna baxmayaraq ölkəmizə qarşı təxribatları azalmır ki, azalmır. Münaqişə bölgələrində erməni vandalizminin Azərbaycanın milli mədəniyyət ocaqlarına vurduqları ziyani isə hesablamaq mümkün deyil, bununla belə onlara “dur”-deyən də tapılmayırlı ki, tapılmayırlı. Ermənistanın höcətliyi üzündən hələ də münaqişənin həll olunmaması, bu problemin həlli ilə məşğul olan qurumların və dövlətlərin fəaliyyətsizliyi, ikili mövqedən yanaşması dünyada ədalətsizliyin baş alıb getməsinə işarədir. Bu ədaləti kim bərpa etməlidir? Biz şagirdlərmi? Siz müəllimlərmi? Yoxsa, evindən-əsiyindən didərgin düşmüş insanlarmı? Bu münaqişənin kimlərinsə bizim üçün gəlib həll edəcəyini gözləmək nə dərəcədə doğrudur?

Zəng vurulsa da narahat olan İlqar onun sualını cavabsız qoymadı:

– Belə gedışlə getsə ermənilər Qarabağı keçirdəcəklər öz ayaqlarına.

Bu an sinifdən çıxmaga hazırlaşan müəllimə bir anlıq ayaq saxlayıb tərs-tərs ona baxdı. Müəllimənin dayandığını görəndə orta partalardan birində əyləşən Samin ayağa qalxaraq çılğın ifadələrlə:

– Bizim millət qorxaq millətdi. Tarixi torpağımızda Ermənistən dövləti yaradılanda bir millət olaraq buna etiraz edilmədi. Ermənilər bundan daha da həvəsləndi. 1948-ci ildən sonra həmin ərazilərdən yüz əlli minə yaxın azərbaycanlı köçürüлəndə yenə millət susdu, yenə də səsləri çıxmadi. Nəticədə 1988-ci ilin hadisələri baş verdi. Bir milyondan artıq soydaşımız öz yurdla-

rindan didərgin, qaçqın düşdülər. Neçə min soydaşlarımız həlak oldu, itkin düşdü, əsir alındı!.. Ölsün bu millətin qorxaq oğulları, məhv olsun millətimizin arasına soxulmuş vətən xainləri.! Bəlkə o zaman millət itirilmiş torpaqlarını geri qaytarıb rahat yaşıya bilə!. Çanaqqala döyüşünün tarixinə baxın: Məhvolma vəziyyətində olan bir ölkədə millət öz gücünü ortaya qoyaraq möhtəşəm qələbəyə nail olmuşdular...

Bu zaman başqa bir şagird onun sözünü yarımcıq qoydu: – Yaşasın Türkiyə! Düşmənlərə ölüm!

Ayaq üstə dayanan müəllimə bu dəfə özü onlara cavab verdi:

– Dündür, biz mühəribənin ən qızğın vaxtında gücümüzü ortaya qoya bilmədik. Mühəribədə vahid komandan seçə bilmədik. Aramızda olan düşmənlərin hesabına həm döyük nöqtəsindən qüvvələrimiz geri çəkilməyə başladı, həm də paytaxtımızda təxribatlar baş qaldırdı. Düşmənlərimiz də bundan öz xeyirlərinə olduqca məharətlə istifadə etdilər. Yüzlərlə cəsur oğlanlarımız, əmilərimiz, dayılarımız həlak oldular. Zaman-zaman belə olmuşdu. Əgər, biz erməniləri düşmən kimi görürükşə, millətimizin içərisinə soxulmuş, cilddən-cildə girən qoxaq, xain satqınları da görməliyik. Bu kimi adamlar ermənipərəst dövlətlərin hədələri və tələbləri qarşısında acizlik göstərməsəydilər 1918-ci ildə İrəvan ermənilərə güzəştə gedilməzdi, 1920-ci ildə İrəvandakı azərbaycanlıların sərvətləri Ermənistəninkı elan edilməzdi, Zəngəzur qəzası Ermənistana bağışlanmadı. 1922-ci ildə Göyçə, Dilican əraziləri, 1923-cü ildə Naxçıvanın 9 Azərbaycan kəndi, 1929-cu ildə Mehri və Qazaxın 5 min hektar torpaq sahəsi, Cəbrayıł qəzasının Nüvədi, Ernəzir və Tuğud kəndləri Ermənistana verilməzdi. Bəli, zaman-zaman min hiylə-kələklə xalqımızı uşaqları aldadıb, torpaqlarımızı əlimizdən alıblar. Təəssüf ki, bu həqiqətləri gec anlamışıq. Bununla belə hər birimiz bilirik ki, Ermənistən dövləti tarixi Azərbaycan torpaqlarında yaranıbdır. İrəvan xanlığı, Zəngəzur, Göyçə mahalı bizim tarixi torpağımızdır. Lakin, bu dəfə Azərbaycan dövləti heç vaxt torpaqlarının iti-

rilməsi ilə barışmayacaq, gec-tez öz ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəkdir. Bizim soydaşlarımız öz torpaqlarına qayıtmalıdır və qayıdaqacıdır. Bunun üçün maskalanmış ermənipərəst qüvvələr nəhayət, ifşa olunacaq. Azərbaycan xalqı dövlətlə birgə bütün gücünü ortaya qoyacaq və bütün səviyyələrdə Ermənistənin işgalçılıq siyasetini ifşa edəcək və beynəlxalq təşkilatlarda ədalətli qərarların qəbul edilməsinə nail olacaqdır. Və nəhayət, biz birgə atılan bu addimlarımıza bütün sahələrdə işgalçi Ermənistəni susduracağıq və diz çökdürəcəyik! İşgal edilmiş torpaqlarda, o cümlədən, Şuşada, Xankəndində Azərbaycan bayrağını qaldıracağıq. Qoy, bu gün hakimiyyətdə olan separatçı rejim də bunu bilsin. – Sonra barmağının işarəsilə:

Vətən – əcdadımızın mədfənidir,

Vətən – övladımızın məskənidir! – misralarını söylədi. Bu vaxt nəinki sinifdəki şagirdlər, hətta tənəffüz vaxtı olduğundan açıq qapıdan boylanan digər şagird və müəllimlər də onu sonsuz fərəhli qarşılıdlar. O isə davam edirdi: -Biz dinc və firavan yaşamaq istəyirik. Odur ki, uğurlu gələcəyin qurulması üçün insanları sülhə səsləyirik! Sülh dövlətlərin inkişafı, xalqların isə maraqları üçün vacib və təxirəsalınmazdır!

...Cəmiyyətdə tarix boyu yaranan və insanların şüurunda formalaşan ictimai dəyərlər dövlətin inkişafına və güclənməsinə böyük təsir göstərir. Azərbaycanda bu dəyərlərin möcəmusu azərbaycanlıq ideyasıdır. Heydər Əliyev hələ sovet dövründə Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik edərkən azərbaycanlıq məfkurəsinin bütün həmvətənlərimiz arasında yayılmasına, bu ideyanın geniş ictimai dəyər qazanmasına çalışırdı. O dövrdə Azərbaycan ədəbiyyatında, musiqidə, kinoda, təsviri sənətdə və digər sahələrdə xalqın ruhunu, tarixini, milli-mənəvi dəyərlərini təbliğ və tərənnüm edən çoxsaylı əsərlər meydana gəlmişdir. Həmin dövrdə Heydər Əliyev respublikamızdan kənarda yaşayan azərbaycanlıların təşkilatlaşmasını, azərbaycanlı diasporunun təşəkkül tapmasını da vacib sayırdı. 90-cı illərdə hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra o, xaricdəki soydaşlarımızın mütəşəkkil

qüvvəyə çevrilməsini, onların doğma vətənlə əlaqələrinin möhkəmlənməsini prioritet məsələ kimi hər zaman diqqətdə saxlamışdır. Çünkü, güclü azərbaycanlı diasporu müstəqil Azərbaycanın dayağıdır. Ulu Öndər çıxışlarının birində bu barədə belə demişdir: “Hər yerdə azərbaycanlılar olanda Azərbaycanın dayağı da daha çox olur. Bir şərtlə ki, gərək millətini, torpağını, ana Vətənini unutmayasan”.

Azərbaycanlılıq ideyasının kökündə millətçilik yox, vətəndaşlıq dəyəri dayanıb. Bu ideyanın məqsədi çoxmillətli Azərbaycan xalqının birləşməsi və demokratik yolla inkişaf etməsinə zəmin yaradan dəyərlər sistemini formalasdırmaqdır. Çoxmillətli Azərbaycan xalqını birləşdirən azərbaycanlılıq ideyası müstəqilliyyin qorunmasına, demokratik inkişafa və hüquqi, sosial dövlətin qurulmasına xidmət edir.

Qoy, tutduğu vəzifəsindən asılı olmayıaraq hər bir azərbaycanlı bu adla tanınsın: millətinə sevgi ilə yanaşır və onun yolunda canını fəda edir, xalqının ləyaqətini qoruyur və onu hər şeydən uca tutur, xalqının və ölkəsinin tərəqqisinə bütün sahələrdə töhfələr verir.

Səlimin gəlişi

Bazar günüydü. Zərifə yuxudan bir qədər gec oyanan Taleh-lə Sevincə səhər yeməyini hazırlayıb həyətə düşdü. Bazar günü olduğundan sakitlik hökm sürdü. Küçə qapısı döyüldü. Qapıya yaxınlaşdıqca “görəsən kimdir?” – deyə tələsmədən qapını açdı. Gözlərinə inanmadı..., qarşısında hərbi forma geyinmiş Səlimi gördü, altı ay əvvəl “iş tapmaq” adıyla evdən gedən həyat yoldaşı Səlimi!.. Tez onu içəri buraxıb qapını çəkdi. Onun üst-başına, üzünə-gözünə baxdıqca gözləri dolan qadın söz deməyə çətinlik çəkirdi. Bir müddət yanaqlarına, gözlərinə, yaraşıqlı sisinə tamarzi qalan Səlim onun nə isə söz deməsini səbirsizliklə gözləyirdi. Nəhayət, həyat yoldaşı yanlıqlı səslə, – hardayıñ ay Səlim? – deyəndə, qarşısında günahkar olduğunu onu qu-

caqlayıb bağırna basmaqla etiraf etdi. Zərifə: – birdən uşaqlar görər, – deyib onu özündən azca kənara çəkdi – gedək evə...

Səlim qapıda dayanıb masa arxasında səhər yeməyini yeyən övladlarına baxdı. Uşaqlar çevrililib baxanda heyrətdən gözləri böyüdü:

– Ata!-deyib qucağına elə sığındılar ki, ayrılməq belə istəmədilər. Səlim də altı ay görmədiyi övladlarının üzünü-gözünü öpərək sinəsinə bərk-bərk sıxdı.

Xeyli müddət ayrılmayan ata və övladlarını axır ki, Zərifə ayırdı:

– Daha bəsdirin, a həsrətlilər.

Yenidən masa arxasında əyləşdilər. Taleh cəld telefonu əlinə götürüb dedi:

– Ana, dayım demişdi ki, atan gələn kimi mənə xəbər verərsən, qoy bir zəng edib müştuluq alım.

Səlim güldü. Zərifə isə bir söz demədən ayağa qalxıb masanın üstünə gətirib çay qoydu.

Sevinc hələ də atasına sarılmışdı. Zərifə gülümsəyərək:

– Görürsən də, qızın sənin üçün necə darıxbı!

Səlim boylananda Talehi görməyib Sevincin üzündən öpdü:

– Oğlanlar çox vaxt bivec olur. Ata-ananın halına yanın da, dərdinə acıyan da elə qız olacaq. Bax, iki dəqiqənin içinde yoxa çıxdı, qızım isə mənimlədir.

Zərifə: – Elə demə, Taleh sən deyən oğlanlardan deyil. Dayısına xəbər vermək üçün həyətə düşüb.

Sevinc atasının boynunu daha da bərk qucaqlayıb üzündən öpdü. Zərifə onların lap yaxınına gəldi, bir əlini Səlimin kürəyində, bir əlini isə qızının saçlarında gəzdirdi.

Zərifə:

– Sən artıq hərbçisən, çox yaxşı... İndiki halda Vətənin sənin kimilərə çox ehtiyacı var. Biz ac da qala bilərik, tox da. Ata yoxdurşa bu uşaqlar atasız da keçinə bilər, ancaq Vətənsiz yaşamaq mümkün deyil. Vətənsiz kölə olarıq biz, ölərik, məhv olarıq. Və-

tənin hər şeydən – atadan da, anadan da üstünlüyünü hər kəs bilməlidir.

– Düz deyirsən, Zərifə. Hər şeydən öndə Vətəndir. Ermənilər hər dəfə üstümüzə gələndə torpaqlarımızın bir qismini verək, gələcəkdə bizə “Ermənistanlı türklər” deyəcəklər.

– Təkcə onu görməyəcəklər. Vallah bu millətə fürsət verilsə qədim torpaqlarımızı da ermənilərdən təmizləyərlər! Bu Vətənən çox qeyrətli oğullar yetişdirib...

Telefonu əlində bərk-bərk saxlayaraq, sevinə- sevinə içəri girən Taleh:

– Dayım gəlir,,, dayım gəlir...

– Həni?

– Zəng elədim, dedi ki, anana denən çolpa kəsdirsin, uzağı iki saatə çatıram ora.

Zərifə: – Hə,,, lap yaxşı. – üzünü Səlimə tutaraq – onda dur xoruzun birini kəs.

Səlim könülsüz dilləndi:

– Sən canın, qoy bir dəfə də gəlib şor-çörək yesin. Heç mənim üçün qıybı allahın bir toyuğunu da kəsdirməzsən.

Zərifə: – Sənə bütün hindəkilər peşkəşdir. Biz evin içindəyik, nə zaman istəsək kəsib yeyərik, qardaşım isə ayda-ildə bir yol qonaq gəlir. Dur, xoruzu kəs.

– Dediyindən dönmürsən də... – deyib çarəsiz ayağa qalxdı.

***

Günortaya yaxın həm Habil, həm də Talehin müştuluq gözlədiyi dayısı gəldi. Habil həyətdən içəri girəndə hərbi formada olan dostuna baxıb məsələnin nə yerdə olduğunu bildi və elə o andaca ona dərs verməyə başladı:

– Ə,,, sənin nə işinvardı voyennidə? Başına iş qəhətdirmi?. Əlində gül kimi sənətin var, niyə özünü oda atırsan?

– Bilirsənmi, işsiz qalan adam dilxor olur, əsəb sarsıntısı keçirir. Məcbur qalanda oğurluq da edir, cinayət də törədir, pis və-

dişlərə də qurşanır. Bu yola düşməmək üçün könüllü surətdə, israrla hərbiyə üz tutdum. Məncə bundan yaxşı iş ola bilməz.

Şəhərdə müstəqil qəzetlərin birində çalışan Aslan yeznəsini müdafiə etdi:

– Ə, lap ağıllı iş görmüsən. Əsl kişi işi görmüsən! İndiki müharibə şəraitində hansısa biqeyrət şərəfsizlər hərbi xidmətdən yayınacaqlarsa bəs, Vətəni kimlər qoruyacaq?!

Habil: – Müəllim, siz ki, bu qədər təəsübkeşiniz bəs nə əcəb indiki gündə səngərdə deyilsiniz?

Aslan söhbətin başqa məcraya yönəlməyini istəməyib ona yumşaq və gülümsəyərək cavab verdi:

– “Vur” deyənlə “vuran” yarıcı deyiblər. Mən ön cəbhədə olmasam da “vur” deyənlərdənəm. Əsgərlərə canım da qurban-dı!

Səlim dedi:

– Axı, müharibə kimə lazımdır? Digər müharibə gedən ölkələrə baxanda yenə bizə min şüklər olsun! Vallah, hara baxırsan müharibə, qırğın, dağıntılar, acliq-səfalət..! Hələ ki, bizdə əmin-amanlıq və bolluqdu. Odur ki, bu millətin, bu dövlətin qədrini bilməliyik.

Aslan da təsdiqlədi: – Hə.., sizi inandırıım allaha, hərdən ki, istirahətə gedirsən aa.., bütün dərdi-sərini də unudursan. Meşələri, dağları addım-addım gəzməkdən yorulmursan, tamaşa etməkdən doymursan.

Taleh çənəsini əlindən götürüb tez üzünü dayısına tutdu:

– Dayı, mən meşədə olmuşam, dağları da gəzmişəm, təkcə dənizi görməmişəm. Şəhərə gedəndə məni də özünlə apararsan, dənizi görmək istəyirəm, apararsanmı?

Aslan özünəməxsus tərzdə:

– Şəhərə aparmağına apararam, amma ki, dənizə söz verə bil-mərəm.

– Niyə?

– Ona görə ki, orada dəniz yoxdu.

– Bəs Xəzər dənizi ?

– O artıq görünməyən yerdədir, bacıoğlu. İndi dənizlə insanlar arasında daş hasarlar salınıb, heç, mən özüm də dənizi tapa bilmirəm!.

Güldülər.

Səlimin gəlişinə görə çox adamlar gəlib-getdi. Qonaqları qarşılamaqda və yola salmaqda rəfiqəsinə canla-başla kömək edən Vəfa onu oğrun-oğrun sözən Habilə ümumiyyətlə baxmaq istəmirdi. Elə ki qonaqlar getdi və ev boşaldı, Habilin oğrun baxışlarından bezən Vəfa gizlincə Zərifəyə yaxınlaşdı:

– O keçəl yenə məni qaralayıb. Bir yol göstər. Mən ona nifrət edirəm.

Zərifə rəfiqəsini sakitləşdirib Səlimi yanına çağırıldı. Təklikdə onunla səhbət edib məsələni danışdı və dostunun dinc oturmasını istədi. Səlim də onu Aslanın yanından bir tərəfə çəkib məzəmmət etdi:

– Bəsdir də, Habil. Bizim evimizdə qonağı baxışlarımla təqib etmək heç də yaxşı deyil. Özünü bir az yığışdır.

Habil porsudu:

– Nə olub, Səlim?

Səlim də ona acıqlı cavab verdi:

– Nə olacaq? Elə bilirsən heç nədən xəbərim yoxdu? O donba gözlərini Vəfadan çəkmirsən. Axı, o, dostumuzun həyat yoldaşıdır! Biz bir yerdə gör nə qədər çörək kəsmişik?! Utanmırısan heç?

Sözləri tikan kimi ürəyinə batdı və dostunun üstünə xoruzlandı:

– Buna bax e! Ə.., bir qəhbədən ötrü məni niyə danlayırsan?

– Artıq mənim də gözümdə etibarını itirdin. Sən dostluğa yararsız adamsan, Habil. Fahisənin düşdürüyü yol müxtəlif səbəblərdən ola bilir. Bu onun öz günahıdır. Lakin, sənin qəsdən bir anaya, bir gəlinə etdiyin təcavüzün günahı sənin öz boynunadır. Sənin də evində ailən var, qızın var, bir az düşüncəli ol, dostum!

Səlimin sözləri sanki iti bıçaq olub sinəsini dəldi. Bu an onunla nə edəcəyini də bilməyib əsəblərini cilovladı:

– Ağzının danışığını bil ə ə ə, noolub mənim düşüncəmə,- deyib üz çevirərək dərhal həyətdən çıxdı.

Hətta onun həyətdən necə acıqlı çıxdığını Aslan da gördü. Yaxınlaşış onun nədən getdiyini soruşanda Səlim gileyə:

– Psixdir, xatakardır, cığaldır, hansı birini deyim, bir sözlə, axmaq adammış...

Məsələnin üstünün Aslanın yanında açılmasından ehtiyatlanan Zərifə mövzunu dəyişdi:

– Yaxşı, yaxşı, sakitləş. Qardaşım yol gedəcək, qoy görək nə var, nə yox.

Zərifə belə deyəndə Səlimin bozarmış sifəti bir qədər açıldı:

– Hə Aslan müəllim, de görüm nə var, nə yox?

Aslan güldü və az keçəndən sonra dedi: – Bircə bu müharibə bitsəydi hər kəs öz evində rahat nəfəs alardı. Təəssüf ki, bu müharibə bizim torpaqlarda baş verir. Biz Vətənimizi sevməliyik. Bizim millət gözəl millətdir. Yaxşı xüsusiyyətlərini sayıb qurtarmaq olmur. Həm qonaqpərvərdi, həm çalışqandı. Məzлumu da var, sadəlövhü də, ləyaqətlisi də, cəsarətlisi də! Lakin, bu milləti məkirli və daşürəkli adamlar nə qədər mənəvi sıxıntırlara məruz qoysalar da yenə onların dərdi-səri ermənilərlə yaşınan problemlərdir. Uzun davam edən bu ağrılı- acılı problem öz həllini nə vaxt tapacaq, nə zaman düzələcək və nə vaxt bitəcək, hələ ki, məlum deyil. Bizim torpaqlarımızda oturan ermənilər öz uşaqlarına “Türklər bizim düşmənimizdir”-deyib bu dinc milləti hər zaman düşmən kimi qələmə verirlər. Biz isə “bizim düşmənimiz yoxdur, dünya xalqları bizim dostumuzdur”- deyib öyünürük, bütün xalqlara hörmət göstəririk. Hətta, indiki vaxtda neçə-neçə ermənilərin ölkəmizdə yaşamasına da şərait yaratmışıq. Bu da bizim humanist, alicənab, necə deyərlər, tolerant və multikultural olduğumuzdan irəli gəlir. Bunu bir çox dövlətlər də bilir, beynəlxalq təşkilatlar da... Ancaq, bununla belə yenə də onların mövqeyində ikili standartlar açıq-aydın müşahidə

olunur! Bəs belə olan halda nə etməliyik?.. Onda ümid qalır ki-mə? – üzünü Səlimə tutub özü öz sualına cavab verdi: – şair yerində demişdir: – Ümid sənədir ancaq, Azərbaycan əsgəri. – Və-tən səni gözləyir, get Vətənini qoru, Vətən torpağını düşmənin tapdağından azad et! Ailənə deyil, düşməninə dağ çək! Mən sə-nə, eləcə də Vətənimizi qoruyan bütün əsgərlərimizə uğurlar ar-zulayıram, qardaş!.. İndi isə getməliyəm, axşam düşür.

O, görüşüb ayrıلندا Taleh bir də soruşdu:

– Dayı, düz deyirsən ki, dənizi hasarlayıblar?

– Əlbəttə!

– Axı, o boyda dənizi necə hasarlaya bilərlər.

Dayısı gülüb dedi:

– Hər şey çox asandır, bacıoğlu. Hərə öz payına düşəni səs-siz-səmirsiz hasarlayıb gedir. Burda nə var ki?!

Taleh bunun doğru olub – olmadığını bilmək üçün qarşısında dayanan atasına və anasına baxdı. Valideynlər isə onun saçını tu-marlayıb şəhərdən gələn dayısının sözlərini gülüşlərilə təsdiq-lədilər..

Son

ŞƏFAƏT *hekayə*

Nəzər yeni iş günlərinə başlayırdı. Şəhərin kənarında qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən iaşə obyektlərinin sökülməsi planı ortaya qoyulmuşdu. Bu plan bələdiyyə üçün yaxşı gəlir gətirəcəkdi. Siyahıda qardaşının icarəyə götürdüyü kafenin olması onu narahat etsə də cəhdləri boşça çıxdı, obyektin qorunması təklifilə həmkarları razılaşmadı:

— Ayrı-seçkiliyə yol versək heç nə əldə edə bilməyəcəyik. Ayrı-seçkililik yeni bələdiyyənin nifuzuna xələl gətirə bilər-deyə onun sədr seçilməsində xüsusi canfəşanlıq göstərən yoldaşları xəbərdarlıq etdilər. Nəzər indi başa düşdü ki, o insanların ki sayəsində quruma rəhbərlik edir, təkbaşına heç bir məsələni həll edə bilməyəcək.

Obyektlərin sökülməsində iştirak edən bələdiyyə nümayəndələri adamların arasından Qulunun hövlnak gəldiini görəndə özləri geri çəkilib qardaşını qabağa verdilər. Nəzər məsələnin nə yerdə olduğunu öyrənmək istəyən qardaşını qırğına çəkib izah etdi:

— Hə, qardaş, vəziyyət dəyişdi, bizdən buraları təmizləməyi tələb edirlər. Biz buna məcburuq!

Onun doğru söylədiyinə inanan Qulu məyus olub narahatlığını bildirdi:

— Özün də bilirsən ki, ailəni kafenin gəliri hesabına dolan-dırırdım, bəs indi nə etməliyəm?

— Hər halda başqa çıxış yolu tapılar, ancaq, bir az gözləmək lazımdır.

Qulu çıxış yolunun tezliklə olmayacağını bilib ümidsiz vəziyyətdə gəldiyi səmtə döndü.

***

Güləndam ərinin evə bikef girdiyini görəndə nə isə ciddi hadisə baş verdiyini duyub sorğu-suala tutdu:

– Nə olub, gəmin batıb?

Qulu heç nəyi gizlətmədən:

– Kafeni sökdülər!-deyib otağa keçərək kresloya əyləşəndə, eşitdiklərinə inanmayan arvad ondan əl çəkmədi:

– Necə yəni kafeni sökdülər?! Zarafat edirsən?

Qulu yorğun halda qollarını yana açıb, ayaqlarını qabağa uzatdı və arvadının üzünə baxmadan cavab verdi:

– Nə zarafatbazlıqdı Gülü! Bələdiyyədən gəlmışdilər, hər yeri söküb daşıtdılar!

Güləndam “bələdiyyə” adını eşidəndə özünü saxlaya bilməyib, – görün Nəzərə elə “nəzər” dəysin – dedi – qəddini “nəzər” əysin. O, bizə qarşı heç də yaxşı adam olmadı.

O, həyat yoldaşının xasiyyətinə yaxşı bələddir – acıçı soyuyana qədər danışacaqdı, özü isə belə fikirləşmirdi, çünki, sökülenlərin sırasında digər tikililər də vardı. Arvadı onun sakit dayandığını gördükcə iradlarını daha açıq bildirirdi:

– Hə, nə baxırsan? Özün qardaşının xasiyyətini bilə-bilə gedib hələ bir təbrik də edir, əlini də sıxırsan. Beş günlük ev-lərində qalmağa razılıq vermədilər, nə tez unutdun, həə? – arvadı qaynının ünvanına danışır, Qulu isə yenə qardaşına qəhmər çıxırdı:

– Evində qalmağımıza razılıq verməməsi başqa səbəbdən-dir, tikintinin sökülməsi isə tamam başqa məsələdir. Onnan bunun bağlılığı yoxdu, Gülü! Bu məsələ yuxarıların təkidilədi, yoxsa, Nəzər olan yerdə inanmirəm kimsə gedib kafeni sökdürsün!

– Hə.., sən saydığını say, gör Nəzər nə sayır!

Qardaşı tərəfindən nə qədər arxayın olsa da, Güləndamın iradları onu düşünməyə məcbur edirdi, çünki, sənədlərini ala bilmədiyi torpaq sahəsi də vardı...

***

Bələdiyyədə kiçik toplantı vardı, daha doğrusu, qanunsuz tikilən iaşə obyektlərini sökdürənlər indi də ayrı-ayrı adam-lara yeni sürprizlər hazırlayırdılar. Nümayəndələrin biri özünün mülahizələrini söyləyirdi:

— Şəhərin girişində bir çox adamlar torpaq sahələrini özü-nünküləşdiriblər, müxtəlif obyektlər tikmək istəyirlər. On-ların zəbt etdiyi torpaq sahələrinin nə vaxtsa sənədləşdiriləcəyini güman edib arxayın-arxayın işlər görülərlər. Görün nə qədər belə sayda adamlar var.

Nəzər həmkarına baxaraq bir məsələyə xüsusi diqqət yetirməsini söylədi:

— Adətən, bir çox adamlar “zəbt” sözünü çox asanlıqla və tez-tez işlədirirlər lakin, mənim fikrimcə öz vətəndaşlarımız üçün belə bir ifadəni səsləndirmək ən azından haqsızlıqdır. Biz bu kəlməni əsasən müharibələr gedən ölkələrin informasiya mənbəyindən eşidirik. Fikir verin, — ermənilər bizim torpaqlarımızı zəbt ediblər. ZƏBT budur! Axı, biz necə deyə bilərik ki, qanı-qanımızdan, canı-canımızdan olan həmvətənlərimiz vətənimizin o başından gəlib bu başında torpaqları zəbt ediblər?! Belə olmaz, bu düzgün yanaşma deyil. Ölkəmizdə böyük inkişaf gedir. Paytaxtimizda, paytaxta yaxın olan kənd və qəsəbələrdə çoxlu iş yerləri açılır. O bölgələrdə ki, rahat dolanışq üçün münbit şərait yoxdur, əhalinin bir qismi məcburi surətdə şəhərə üz tutublar. Onu da başa düşmək lazımdır ki, heç kəs özbaşına gəlib “bura mənimdir” – deyə haranısa mənimsəyə bilməz. Bu şəraiti biz yaratmışıq, bunu dana bilmərik.

Çıxış edən nümayəndə sədr ilə razılaşıb fikrini tamamladı:

– Hardasa sizinlə razılaşmaq olar, yoldaş sədr, ancaq, hər halda ərazilərə baş çəkmək lazımdır. Bilmək istəyirik, oradakı tikililərin sahibləri pullarını kimə veriblər, sənədləri hanı? Əgər sənəd-filan yoxdursa qanunsuz tikililərdən təmizlənməlidir!

Nəzər yekun olaraq söylədi:

– Bəli, bizim heç kimlə ədavətimiz yoxdur, sadəcə vəzifəmizi icra edirik. Birazdan ora adamlar göndərəcəm, yaxşı olar ki, sahə müvəkkilinə də xəbər verəsiniz. Mən özüm gün ərzində həmin əraziyə baş çəkəcəm, di sizə uğurlar,- deyib onları yola saldı.

Qulunun da həmin ərazidə dörd bir tərəfinə hasar çəkdirdiyi bir neçə sot torpaq sahəsi vardı.

Tikdirdiyi hasarların sökülməsini eşidəndə idarə etdiyi avtomobilin sükanını burub dərhal oraya yollandı. Yol boyu “görəsən nə etmək istəyirlər?” – deyə düşünən Qulu əraziyə yaxınlaşanda söküntüylə məşğul olanları görüb sinirləndi. Avtomobilini fəhlələrin yaxınlığında saxlayıb tez aşağı düşdü və üzünü onlara tutub hiddətlə dedi:

– Siz nə edirsınız? Sizə kim göstəriş verib ki, şəxsi vəsaitlə tikdirdiyim hasarları söküb dağıdasınız!

Sahə müvəkkili yaxınlaşış onu sakitləşdirməyə çalışdı:

– Əvvəla salam əleyküm, axı, salam allahın salamıdır, sonrası da gəlin, bir qədər nəzakətli davranaq, bu həm sizin, həm də bizim işlərin xeyrinədir.

Qulu ona yaxınlaşan polis kapitanını, hələ yaşadığı məhəllədə sahə müvəkkili işlədiyi vaxtdan tanıyırdı. Nədənsə elə əvvəller də bu yekəqarın polisi görəndə ikrəhla baxırdı. İndi də belə! Əvvəl cavab vermək istəmədisə də “hər halda öz vəzifə borcunu yerinə yetirir” – deyib sərt ifadə ilə cavab verməli oldu:

– Mən sakit durub baxım, siz də gözlərimin önündə çəkdirdim hasarları sökdürüb yixın yerə ki, xeyrimizədir, həə?

Mürsəlov təmkinini pozmadan soruşdu:

– Sizə məxsus olan torpağın sənədləri varmı?

Sualı gözləmədiyindən tutulub qalan Qulu vəziyyətdən çıxmağa çalışdı:

– Pulumu verib bu torpağı alanda yaxın vaxtlarda sənədlərin veriləcəyini söyləmişdilər. Mənim kimi yüzləri, minləri bu vəziyyətdədir.! İllərlə bizi süründürürlərsə nə etməliydik, üsyamı qaldırmalıydıq?

Mürsəlov kinayə ilə:

– Gəlib qanunsuz olaraq torpaqları zəbt edirsiniz, hələ bir “üşyan”dan da danışırıınız! Əldə sənədiniz yoxdursa heç olmasa səsinizi də qaldırmayın. Sonra xüsusi vurğu ilə – buna sizin haqqınız da yoxdur.

Qulu qarşısında dayanan polisi yaxından tanıdığından onunla “çənə” vurmağın əbəs olduğunu da bilirdi, ancaq bununla belə, onu cavabsız da buraxmadı, hətta barmağını qaldırıb hiddətlə:

– Mən susummu deyirsən? Bax, siz “haqq” dedikdə ilk öncə mən Vətənə olan sədaqəti başa düşürəm və mən bu borcumu tərəddüd etmədən ödəyirəm və bundan da qürur duyuram. Siz övladınızı hərbi xidmətdən yayındırdığınız halda (o, bunu bildiyindən vurgulayırdı) mənim övladım ön cəbhədə düşmənlə üz-üzə, göz-gözə dayanıb, ölümlə-olum arasındadır. İndi özün de, bir parça Vətən torpağında rahat şərait qurmağa mənim haqqım yoxdurmu? Həmin bu sahədə, bax, elə bu hasarları tikdirərkən sizin də payınızı vermİŞəm, siz bunu necə dana bilərsiniz axı?

Polis kapitanı Qulunun nəyə işaret vurdugunu başa düşüb pərt oldusa da məsələnin qəlizləşməyinə imkan vermədi:

– Mən sizdən heç bir pay almamışam, siz özünüz mənə şirinlik vermisiniz. Siz bu məsələni qarşıq salmayın. Yaxşısı budur, torpağı almaq üçün kimə pul vermisinizsə gedib haqqınızı tələb edərsiniz. Burada mən iş başındayam və unutma ki, vəzifə borcumu yerinə yetirirəm.

Qulu acıqlı-acıqlı:- Pulu verdiyim adam çoxdan ölüb, ancaq, hər halda bəzi məsələləri tezliklə öyrənəcəm!- deyib acıqlı-acıqlı avtomobilinə tərəf getdi. "Jeep" gözdən itənə qədər arxasınca baxan sahə müvəkkili istehzayla başını yellədi.

Qulu, taleyinin sanki ondan üz döndərdiyini düşünür, səbəbini isə vəzifəyə yeni gələn qardaşında görürdü. Neçə il-lərdir kimsənin dəyib-dolaşmadığı "obyekt"lərin məhz, qardaşı bələdiyyə sədri seçildikdən sonra sökülməsi çox müəmmalı görünürdü. Daxilindəki şübhələri yox etmək üçün bir-başa bələdiyyənin binasına üz tutdu. Yol boyu görülən abadlıq və tikinti işlərinə baxdıqca gözlərində yeni həyat canlanır, quruculuq işlərinə təkan verən insanlara ürəyində sevgisi artırırdı, axı, onun özü də daim qurub-yaratmaq əzmində olmuşdu. Hasarların sökülməsini görəndən isə sevgisi də, əzmi də heçə dönürdü: "Adam var qurub-yaratmaqla özünü göstərir, adam da var söküb-dağıtmaqla" – deyə gileyləndi.

Qardaşının gözlənilmədən kabinetə girməsi Nəzəri o qədər də təəccübəndirmədi, çünkü, onun nə vaxtsa qəflətən içəri girə biləcəyini yaxşı bilirdi.

Çox həyəcanlı görünürdü:

– Nə oyundur başıma gəlir, Nəzər? Gələn qasırğa bir ucandan elə mənim tikdiyimi uçurub dağıdır, axı, kimə nə pislik etmişəm?

Özünü olanlardan xəbərsiz göstərən Nəzər soruşdu:

– Nə olub, nədən gileylənirsən? Ətraflı danışsana?

– Sən bu vəzifəyə gələndən iki zərbə dəydi mənə. Əvvəlcə kafeni sökdülər, indi də hasarları.

Nəzərin görkəmi dəyişdi və qəsdən sual verməyə başladı:

– Necə, hasarları sökürlər..? Vicdan haqqı xəbərim yoxdur. De görüm orda kimləri gördün?

Onun müləyim davranışını görəndə Qulu bir az sakitləşdi və:

– Sahə müvəkkili ordaydı. – dedi.

Həmən polis kapitanını söküntü gedən əraziyə elə özləri göndərmişdi, lakin, özünü elə apardı ki, guya bundan heç xəbəri yoxmuş:

– Ax virdansız! – deyib qarasınca gileyləndi – O, elə köpəkoğludur ki, dədəsinə də güzəştə gedən deyil. – Sonra telefonu açıb zəng etdi. Bir qədər qulağında saxlayıb cavab gəlmədikdə masanın üstünə atdı – görürsənmi, telefonu da götürməyir! Sən narahat olma, məsələnin nə yerdə olduğunu öyrənib deyərəm.

İçəri girəndə olduqca əsəbi görünən Qulu indi yazılıq görkəmdə dayanmışdı.

Nəzər ona təskinlik verdi:

– Məni başa düş, işə yenicə başlamışam, hələ bilmirəm bizə verilən nədir, bizdən alınan nə..! İşlərimi qaydasına salana qədər sənə kömək edə bilmərəm, ancaq, söz verirəm, mütləq köməyim dəyəcək. İnan mənə..! Bundan sonra elə

edəcəyik ki, gördüyüümüz işlər qanun çərçivəsində olsun. Belə olanda heç kəs artıq-əskik söz deyə bilməz.

Qulu bələdiyyə işçilərinin eyni məhəllənin ərazisində özlərinə villa tikdirdiklərini bilirdi. Bu tərəfdənsə qanunsuz tikililəri sökdürmələrini heç cür anlaya bilməyirdi. Odur ki, eyhamla:

– Nədənsə bizim aldığımız torpaqların sənədlərini tələb edəndə qanundan danişırlar, özlərinin özəlləşdirikləri torpaqları hansı yolla əldə etdiklərini isə soruşan belə olmayırlar. Qanun hamı üçün qanundur, ayrı-seçkilik etmək lazımlı deyil.
– deyərək narazı halda otaqdan çıxdı...

***

Artıq Güləndama nə deyəcəyini düşünürdü: “ağzını bağlamaq olmayacaq, Nəzəri o ki var qarşıyacaqdı”. Elə düz də fikirləşmişdi, Güləndam biləndə ki, hasarları uçurublar, əlin-dəki dəm çaydanını saxlaya bilməyib yerə saldı və ürəyində – “deyəsən əlimizdə daha heç nəyi saxlaya bilmirik” – dedi.

– De görüm, tamam sökdülərmi?

Qulu:

– Sökməyə başlayırdılar.

Güləndam ona daha bir addım yaxınlaşdı:

– Bəs sən neylədin, sakitcə dayanıb baxdınmı?

O, bu dəfə iqtidarsız cavab verdi:

– Axı, mən nə edə bilərdim, Gülü, əlimdən nə gəlir? Ürəyimiz böyük, boyumuz kiçikdir deyə hər qapaza dözməliyik də...

Güləndam qətiyyətlə söylədi:

– Niyə özünü aciz göstərisən? Sakit görünən adamlarla öz istədikləri kimi rəftar edirlər. Səni də sakit, fağır bilib başına bu oyunu açırlar. Niyə dillənməyirsən? Qardaşındır deyə ürək eləmirsen də artıq-əskik deməyə, hə? Bax, ona görə də çıxıb boynunda oturacaqlar, görərsən! – gəlib divanda əyləşdi və başını əllərinin arasına alıb bir müddət döşəməyə baxdı... Baxdı və çox acızanə surətdə:

– Axı o niyə belə eləyir? Öz əlimizlə öz başımızı saxlamaq da bize günahdırımı? – deyib kövrəlsə də gözünün yaşını saxlaya bildi.

Onun yanında özünü günahkar hesab edən Qulu isə susur, deməyə söz tapmırdı. Güləndam qalxıb mətbəxə keçdi. Birazdan əlində çay dolu stəkan geri qayıdanda ərinin mür-gülədiyini görüb səssiz-səmirsiz otaqdan çıxdı.

***

İcarəyə götürdüyü kafe və hasarlatdığı torpaq sahəsi əlin-dən çıxandan sonra yaşadığı məhəllədə ərzaq dükanı tikdir-məyi qərara aldı. Bu işdə yaxın qohumları olan Surxayla Kamran ona kömək edirdilər. Onların hər ikisinin də qəribə iş prinsipi vardı, belə ki, hər səhər iş yerinə gələn ustalar iki-yüz əlli qramlıq arağı (buna “çıbuş” da deyirlər) içməsəydi-lər işə başlamazdılar. Bu da azlıq edirmiş kimi nahar vaxtı yarım litrlik araqın da axırına çıxardılar. Qohumlarını yaxşı tanıyan Qulu isə onlardan inciməzdi, ən azından ona görə ki, ustalar içəndən sonra qeybət etməz və öz işlərini səliqə-sahmanla görərdilər.

Nahar vaxtı olduğundan Qulunun içəri necə girdiyindən xəbərləri olmadı. Masanın üzərində araq şüşəsini görən ob-yektin sahibi bu dəfə özünü saxlaya bilməyib səsini qaldırdı:

– Ə, yekə adamsınız, nə vaxt görürəmsə acı zəhəri tökür-sünüz boğazınıza.! Bir çıxıb baxın, bəlkə eli-obanı köçürüb aparırlar!- dedi və gəldiyi kimi də geri qayıtdı.

Kamran: – Nə olub? – deyə onun ardınca çölə çıxdı. Dük-anın həndəvərində kiminsə əmrini gözləyən işçiləri görüb: – bunlar nə etmək istəyir? – sorusunda Qulu cavab verdi:

– Dükəni sökmək istəyirlər!

Kamran:

– Nooldu, elə ancaq gəlib bizə ilişirlər eey?

Qulunun baxışlarında yazıq görkəm vardı, bərk məyus olmuşdu. İş bundaydı ki, bir-birinin ardınca dəyən zərbələrə

heç cür əlac edə bilmirdi. Başını aşağı salıb bir neçə addım aralındı və əlindəki telefona baxaraq (çox güman ki, saatı bilmək üçün) yenidən arxaya döndü:

— Deyirlər “alicənab adamın ac vaxtında və alçaq adamın tox vaxtında həmləsindən qorxun!” Həqiqətən belədir! Göydən başıma daş düşsə ufuldamaram, deyərəm ki, allahın işidir, özü bilən məsləhətdir, ancaq, biləndə ki, bu qərəzlik, bu bəla qardaşının tərəfindən gəlib, bax, bunu sükütlə qəbul edə bilmirəm..! — telefonun düyməsini basıb qulağına söykədi, var-gəl edə-edə xeyli danışib yenidən işçilərin yanına qayıtdı:

— Dovşana “qaç”, taziya “tut” deyirlər. Biri pulunu alıb tikilməyinə icazə verir, sabah bir başqası yüz bəhanə gətirib sökdürməyə qərar verir. Bilməzsən bu bəhanələr nə vaxtadək davam edəcək? Dükanın tikilməsinə məndən pul alıblar, indi isə yaxalarını kənara çəkmək istəyirlər, yox..! Belə çox davam edə bilməz! — deyib avtomobilinə tərəf getdi...

***

Qulu olduqca sakit görünürdü. Qardaşı ona əyləşməyi təklif etsə də oturmayıb ayaq üstə dayandı:

— Bu dəfə səninlə qardaş kimi danışmağa gəlmışəm.
— Xeyirdimi?
— İndiyədək tikib-qurduqlarım sənin sayəndə sökülbə dağılırsa hansı xeyirdən danışmalıyam?
— Axı, nə olub, yenə kim sənin işlərinə qarışıb?
— Daha nə olacaq? Kafeni sökdürdün, hasarları alt-üst elətdirdin dinmədim, daha bu xeyrini görmədiyim dükanı niyə əlimdən almağa çalışırsan? Nədən mənə qarşı amansızsan?
— Mən amansız deyiləm, Qulu! Başına gələnləri niyə məndən görürsən?

Qulu iradında israrlıydı:

— Nahaqdan heç nə söyləmirəm, əlbir olub iş gördüyüն və dükanı sökdürməyə göndərdiyin adamların da bunu təsdiqləyir. Gərək belə olmayıyadı!

Qulunun hər şeyi öyrəndiyini biləndə özünə bəraət qazan-
dırmağa çalışdı:

– Mən sənə kömək etməyə çalışıram, səbrin olsun, Qulu!

O isə qapıya tərəf addımlayıb, bunları da deməyi özünə
borc bildi:

– İnsanların ən ləyaqətlisi, ən yetkini əxlaqı gözəl olanlar
və ailə üzvlərinə qarşı böyük ehtiramla yanaşanlardır.
Axı, biz də bir ailədə doğulub boy-a-başa çatmışıq! Sənsə
kömək etmək əvəzinə ümidlərimi puça çıxardin,- deyən-
dən sonra otaqdan çıxdı. Nəzər yerində səssizcə qalmışdı.

***

... Qulu danışmaqdan yorulmuş, Güləndam isə xeyallara
dalmışdı.

Şəhərə köçüb gəlməkləri heç də səbəbsiz olmamışdı. Çö-
rəklərini əsasən əkinçilik və maldarlıqla çıxaran kəndli ailə-
si, son illər bu sahənin tənəzzülə uğraması nəticəsində çətin-
lik çəkirdi. Əkinə olan maraq azalmışdı. Mineral və üzvi
gübrələrin verilməməsi üzündən yararlı torpaqlar yararsız
vəziyyətə düşmüdü. Belə olduqda kəndli əkin üçün xərclə-
nən vəsaitin müqabilində məhsul götürə, saxladığı beş-on
xırdadırnaq və ya iribuynuzlular üçün azuqə toplaya bil-
məyirdi. Təsərrüfat baxımsız qaldıqca inkişaf sıfra enir və
kasadlıq yaranır, bu tərəfdənsə, əkinçinin gəlirindən çox
xərcləri artmağa başlayırdı. Nə tarlasından, nə də tövləsində
bəslədiyi mal-qarasından mənfəət əldə edə bilmədiyindən
kəndli bazara üz tutmalı olurdu. Bazara çıxarılan mal-qarani
isə dəllallar onların əlindən çox ucuz qiymətə alırdılar. Belə
olanda əldə qalan pulla yalnız on-onbeş günlük azuqə ilə ev-
lərinə dönürdülər. Bayram günlərində və toy – nişanda isə
xərclər daha da artırdı. Ələlxüsus, ailədə biri xəstələnərdisə
onda sanki, faciə baş verərdi. Problemlərin artdığı zamanda
şəhərə üz tutanların sayı da çoxalırdı. Təbii ki, Qulu da hə-
min adamların sırasındaydı...

Özlərinə yer-yurd, ev-eşik əldə edənə qədər şəhərdə çoxdan yaşıyan Nəzərin evində qalmaq istəsələr də ümidləri puça çıxmışdı. Qulu çalışqan, özünü oda-közə vurandır. Qardaşının qapısından məyus qayıdanda həyat yoldaşına demişdir: – “Indi aləmin elə qarışq vaxtıdır ki, heç, qardaşın da qardaşa gümanı qalmayıb. Biz ailəmizin səadəti naminə, daha yaxşı yaşamaq üçün öz gücümüzə çalışıb özümüzə şərait qurmalıyıq. Gərək heç kimə artıq yük olmayıaq!”. Beləliklə, illəri geridə qoyaraq kirayədə qala-qala özlərinə şərait qurdular, ev aldılar və qayğısız günlərini yaşamağa başladılar...

Güləndam sakit-sakit:

- Qulu!
- Hə!
- Şəhərə gəldiyimiz günlər yadındadır mı?
- Heç o günlər də yaddan çıxarmı ?

Onda Güləndam:

– Görürsənmi, elə bir çətin vaxtımızda nə qardaşın, nə də onun arvadı razı olmadılar ki, beş gün evlərində qalaq. Elə bildilər ki, evlərini tutub əllərindən alacağıq. Belə adamlardan nə desən gözləmək olar! Bostanlarına daş atmadıq, durduqları yerdə incitmədik, güldən artıq söz demədik, bəs niyə bizi incidirlər,həə? Bəlkə, dalaşmışan, söyüşmüsən?

Qulu müləyim tərzdə:

– Yox, ay Gülü, özün bilirsən ki, bizə sığınacaq verməsə də ondan inciməmişdim. İcarəyə götürdüyüm kafeni sökdürdü, hasarları dağıtdı yenə üstünə getmədim. Nə qədər ziyan vursa da, mənəvi əzab-əziyyət versə də acı-ağrısını ürəyim-də saxladım, ən azından qardaşıq, bir evdə, bir ailədə doğulmuşuq!

Güləndam dedi:

- Elə isə səninlə nə ədavəti var?
- Eh, nə bilim! Dünyanın zibili çıxıb, günlərlə oturub çörək kəsdiyin adama da etibar eləyə bilmirsən.

Güləndam:

– Bəs həmin yeri almaq üçün küçədən keçənlərə deyil, bələdiyyəyə pul vermişdin, bunu necə başa düşək?

– Bilirsənmi Gülü, biz dədə-babadan görmüşük ki, kiminsə çətin vaxtında xeyirxah adamlar ona kömək edər, yol göstərərdi, amma, indi hamı belə düşünmür. Bir çoxları adamların düşdürüyü vəziyyətdən istifadə etməyə çalışır. Torpaq almaq üçün bələdiyyənin nümayəndəsilə görüşüb söhbət edəndə mənə söyləmişdi ki, bələdiyyənin özüylə danışsan səndən çox pul alacaq, ancaq, mən özüm bu işi bir qədər aşağı qiyamətə həll edəcəm. Aylarla-illərlə məni süründürən vicdansız, indi işdən çıxıb. Ona görə də heç kəsin yaxasından yapışa bilmirəm.

– Bəs onu işdən çıxaranda niyə deməyiblər ki, a balam, sənin bu adamlarla yarımcıq qalan işlərin var, işlərini qayda ya sal, sonra vəzifəni təhvıl ver də!

– “Natəmiz torpaqda təmiz su axtarmaq əbəsdir” – deyiblər. Bilirsənmi Gülü, hədislərdən birində deyilir ki, ”Hər kəs bir müsəlman qardaşına kömək edib onu qəm-qüssədən və çətinlikdən xilas etsə allah-təala ona savab yazar, dərəcəsini artırar, bələlər ondan rədd edər. Qiyamət günü onun üçün şəfaət – *bir günahkarın bağışlanması üçün vasitəçilik və iltimas* – hazırlayalar”

Allah-təala bu kimi vasitələrlə insanları bir-birinə mehriban etmək istəyir. Nəzər və onun yanındakılar isə şəfaətin nə olduğunu başa düşməyəcəklər!

Susdular. Oturduqları yerdə çiyin-çiyinə söykənib bir müddət beləcə qaldılar...

***

Səhər iş yerinə gələn ustalar hər şeydən əvvəl yemək sumkalarını açıb gətirdikləri yeməkdən masanın üstünə düz-dülər, sanki, bərk susamışdır. Yenə iki yüz əlli qramlıq arağı birdəfəyə stekanlara süzüb əllərinə aldılar və yüngül

toxunduraraq başlarına çəkdilər. Dərhal üstündən bir-iki ti-kə yemək yeyib ciyərlərinin yanğını söndürdülər.

Kamran zarafatla:

– Qulu demişdir ki, “elə ki, gördünüz işlərim yaxşı gedir, ürəyiniz istəyən qədər yeyib-için, haqq-hesabını gəlib özüm verəcəm”

Surxay onun sözlərini ciddi bilib gözlərini bərəltdi:

– Doğrudan?

– Sən öl!

Surxay daha da sevindi:

– Ə nə yaxşı!.. Elə isə bu gün Qulunun hesabına yeyib- içərik.

Kamran onun inandığına xeyli güldü:

– Ə, ölürsən də müftə içməkdən ötrü! Boyun yerə girməsin yazıqsan, səhər tezdən iki manatlıq çibuş içəcəksən, onun da hesabını xazeyindən almaq istəyirsən, he?

Surxay dedi:

– Vicdanın olsun, belə də zarafat eləyərlər?

Kamran siqaret yandırıb tüstüllətdi. Bir az əvvəl boşalan şüşəni əlində fırladaraq baxıb üzünü dostuna tutdu:

– Nədən bu etibarsız şüşənin sülaləsi ilə dostluq edirik, ancaq indiyədək bir xeyrini görməsək də, nə əl çəkə bilirik, nə yaddan çıxara. – boş şüşəni oturduğu taburetkanın yanına qoyub əlavə elədi: – İş ondadır ki, içi dolu olanda “araq” deyirik, boşalanda isə “butulka”.

Surxay:

– Onunla dostluq elədiyimizə görə elə bizi də iki adla çağırırlar. İçməyəndə “ayıq”, içəndəsə “dəm”. Bu da ona görədir ki, içindəki sehirli eliksirdi, adamı istədiyi formaya sala bilər.

Kamran siqareti çəkib qalxmaq istəyəndə ayağı butulkaya ilişdi və yanı üstə yerə yığıldı. Bu dəfə Surxay ona gülüb ayağa qalxmasına kömək elədi:

– Ə, məni ələ salanda bilmirdin axrın belə olacaq! Bu da elik-sirin gücündəndir eey!

Ciddi əzilmədiyini görəndə Kamranın özünü də gülmək tutdu:

– Əə, mən ölüm, səhər evdən çıxanda uşaqların məktəb pulsundan götürüb qoydum cibimə. Cəddinə qurban olum, arvad üstümə acıqlanıb dedi ki, səni yixsa-yixsa canından çox istədiyin o butulka yixacaq. Araq almağa tez pul tapırsan, işə getməyəsə cibində yolpulu saxlaya bilməyirsən – gör, dediyi necə də düz çıxdı! Mən başıbos isə hələ də ona şəkk edirəm!

– Arvadin sözünü eşit, ancaq fikir vermə, öz bildiyini et. Hansısa alim deyib ki, “qadın əqrəbdır ki, onun sancması şirindir. Qadını yalnız öləndən sonra tərifləmək lazımdır...”

Kamran:

– Yəqin həmin alim arvadının əlindən çox yanıqlı olub, yoxsa belə deməzdi.

Qulu qapıdan içəri girəndə yerdəki araq şüşəsinə baxıb başını yellədi. Arağın iyi hələ çəkilməmişdi. Onların xasiyyətinə yaxşı bələd olan obyektin sahibi indiyədək heç bir işlərinə irad tutmamışdı, ancaq bu dəfə özünü saxlaya bilmədi:

– Sizə baxanda bilirsiniz nəyi fikirləşirəm?

Bir-birinə baxan iş yoldaşları təəccüblə soruştular:

– Nəyi fikirləşirsiniz, ay müdir? (hərdən belə çağırırdılar)

– Hər şeyi unudub sizin aqibətinizi! Fikirləşirəm, bu gedişlə hara gedib çıxacaqsınız? Səhər içki, günorta, axşam içki, a bəşinəza dönüm, adam nə qədər içər?.. Niyə canınıza qəsd edirsiniz?

Surxay:

– Qulu, bunun da səbəbi var. Səhər içməyimiz işə həvəslə başlamaq üçün, günorta iştahımızı artırmaq, axşam isə rahat yatmağımız üçündür. Burda nə qəbahət var ki?

– Zalım oğlu, bir gündə iki-üç şüşə araq boşaldırsınız, özünüz də deyirsiniz – qəbahət yoxdur. Adam gərək hər şeyi zamanında düşünə – əllərini yanına salıb günahkar kimi dayanan Kamrana baxdı-qırx yaşı var, ancaq içki onu elə vəziyyətə salıb ki, deyərsən əlli yaşı var.

Kamran cavabsız qalmadı:

– Məni içki deyil, bu zəhrimara öyrədən adamlar qocaldıb.

Qulu gəlib onun yerində əyləşdi:

– Mənim sizə yazığım gelir. Özünüz də bilirsiz xətrinizi necə çox istəyirəm, ona görə də məsləhət görərdim ki, içkini azaldasınız. Allahın bizə bəxş etdiyi bircə ömür var onu da insan kimi yaşamalıyıq. Gərək, içəndə qədərini də biləsən, nə içdiyini də.

Surxay onun məsləhətinə qulaq asmaq istəmeyib:

– Bu mümkün deyil – dedi – Neçə illərdir bu zibilin içəni olmuşuq, hələ ki, şikayətimiz də yoxdur.

– Siz onun əks təsirini bir neçə ildən sonra görəcəksiniz. Yادınızda qalsın: – spirtli içkilər nəticəsinə görə haram sayılır. İçkinin insan orqanizminə necə ziyan vurdugunu isə olduqca gec anlayırıq. İçkilər beyin hissəciklərinə və neyronlara, yəni, sinir sisteminin quruluşuna təsir edir, onları fəaliyyətdən saxlayır. Çox hallarda beyindəki nazik damarların partlamasına səbəb olur. Qanın normal qaydada dövr etməsinin qarşısını aldığına görə infarktlə nəticələnir. Bəzi hallarda isə beyində əzələlərin yığılmasına, şışlərə və qan təzyiqinin yaranmasına səbəb olur. Bu da bədən üzvlərini iflic vəziyyətə gətirib çıxarır. Spirtli içkilər qara ciyəri zəiflədir, onda müxtəlif şışlər əmələ gətirir. Böyrək xəstəliklərinin doxsan faizi spirtli içkilərin təsirindən yaranır. Psixi problemlərin səksən faizi spirtli içkilərdən əmələ gəlir. Bunları bilmək sizin üçün çox vacibdir. Mənbə cibinizdəki telefondur, lazımları internetdən də öyrənə bilərsiz. Hədislərdən birində deyilir: “Hər kəs allah-təalanın ona verdiyi yeməli və içməli nemətlərin fəzilətini bilməsə onun biliyi azalar, əza-bı artar”.

Bu arada Kamran yaxınlaşıb onun əlini sıxdı:

– Allah köməyin olsun! Mənim internetdən-zaddan başım çıxmayırla, ona görə də çox işlərdən bixəbərəm, ancaq, inan ki, içdiyimiz kefiyyətsiz arağın zərərini hələ heç kəs sənin kimi izah etməmişdi. Bu gündən söz verirəm, hər gün və harda gəldi de-

yıl, ancaq bayramdan-bayrama, toydan-toya içəcəm. Onsuz da bir az içən kimi yuxum gəlir, elə bil hansısa vitaminim çatışmir.

Onların güldüyünü görəndə inandırmağa çalışdı:

– Allah haqqı düz deyirəm, inanın mənə!

Surxay hələ də gülürdü...

Bu arada obyektin qabağında, düz qapı ilə üzbeüz avtomobilin dayandığını görüb çölə çıxdılar. Qulu gələn yoldaşı tanıyıb əl uzatdı:

– Salam Səməd müəllim, xoş gəlmisiniz!

– Salam, xoş gününüz olsun- deyərək birbaşa mətləbə keçən Səməd soruşdu: -Eşitdik sənin də obyektinə tamah salıblar, hə?

Qulu köhnə tanışının işarəsini başa düşüb dedi:

– Onların mənnən işi yoxdur.

Hər məsələdən məlumatlı olan Səməd isə sakit tərzdə bildirdi:

– Bizdən heç nəyi gizlətmə, onsuz da hər şeyi bilirik. Əgər, bir şəhərdə inkişaf gedirsə, demək adamlar öz vəzifələrinin öhdəsindən yaxşı gəlir, əgər, böhran yaranırsa buna da səbəb, vəzifəsini yerinə yetirə bilməyənlərdir. Aqil bəndələrdən biri deyib ki, “Allah bizi bir-birimizin haqqını yeməyə deyil, yeməyə haqqımız olan bir şeyi başqalarına yedirib onun rızasını qazana-raq mənəvi rahatlıq tapmaq üçün yaradıb.” Biz kiminsə haqqını yeməklə irəli gedə bilmərik. Belələrini, əziz adamlarımız olsa da cərgəmizdən uzaqlaşdırmalıyıq. Nəzəri və onun dostlarını uzaqlaşdırduğum kimi.

Qardaşının işdən çıxarıldığını eşidən Qulu susaraq hissələrini böğməga çalışdı. Qohumlar isə bir ağızdan soruşdu:

– Necə, Nəzəri işdən çıxarıblar?

– Hə, onların barəsində lazımı ölçü götürülüb – üzünü Qulu-ya tutaraq – əlinizdən alınanlar mütləq qaytarılacaq, narahat olmayın.

Qulu kinayəli:

– Ümumiyyətlə, işlərinin öhdəsindən gələ bilməyənləri vəzi-fəsindən uzaqlaşdırmaq normaldır. Vəzifəyə yüzü gələr-yüzü gedər, əksəri də islahatlar pərdəsi arxasından öz mənafeyini güdər. Nəzər belələrinin yanında toya getməliydi.

Bayaqdan lal-dinməz dayanan Kamran birdən-birə Quluya etiraz etdi:

– O kresloda Surxay da otursayıdı öz xeyrinə çalışardı, mən də, bu normaldır! Nahaqdan deməyiblər ki, – qarın qardaşdan irəlidir...

Surxay: – “Karın könlündəki” – buna deyiblər ee! Rəhmətli-yin oğlu, nə var yuyulmamış çömçə kimi özünü atırsan ortaya! Ariq, çəlimsiz canın var durub ac qarnından danışırsan– səsinin tonunu bir qədər aşağı saldı və güclə eşidiləcək tərzdə dedi- qar-nına şiş batsın!

– Şiş sənin yekə qarnına batsın.

Qulu isə onlara fikir vermirdi:

– Məclisdə bir molla acgöz adam üçün belə demişdi: – “Ey Adəm övladı, elə ki, gördün sən günah etdiyin halda pak olan Allah sənə dalbadal nemətlər əta edir, onda həzərdə ol! Allah – təala bu cür bəndələrə hər cür nemətlərdən bol-bol əta edər ki, bəlkə onlar bu nemətlərin kim tərəfindən verildiyinə agah olsun-lar, həm də onların könlündə dünya nemətlərindən heç bir arzu qalmasın. Əgər onların bütün arzuları yerinə yetəndən sonra da öz günah işlərinindən əl çəkməsələr, onda Allah-təala onlara bəla nazıl edər...” – fikrini sona çatdırılmış zəng gəldi. Əvvəl gələn zəngin nömrəsinə baxıb sonra qulağına tutdu və üzündə həyəcan göründü. Telefonu söndürüb, – Nəzəri bıçaqlayıblar,- deyib iti addımlarla avtomobile tərəf getdi. Sual verməyə macal tapma-yan yoldaşları isə əl-ayağa düşərək:

– Bahō, elə deyəsən bəla nazıl oldu, allah axırını xeyir elə-sin!..

***

Nəzəri ağır vəziyyətdə xəstəxanaya yerləşdirmişdilər. Qulu-nu görəndə üzünə baxmaq istəmədi, lakin, soyuq əllərindən tutanda qəhərləndi. Çətin də olsa olanlardan agah etdi:

– Vəzifəmdən istifadə etdim, məndən aşağı qatda vəzifə tutanlar isə həm məndən, həm də sadə vətəndaşların etibarından istifadə etdirənlər. Bu meydanda onlar çevik tərpəndilər, məni oda atıb özləri kənara çəkildilər. Gec ayıldım..!

Qardaşının bu vəziyyətində təsəlli verməkdən başqa çarəsi yox idi:

– İnşallah, sağalıb yaxşı olarsan, özünü darixdırma!

Həkimlərin dediyinə görə bıçaq dərinə işləmişdi, yarası ölümçüldür. Buna görə Qulu çox kövrəldi.

Nəzər güclə danışındı:

– Sənin kimi başqasının da tikdirdiyini sökdürmüştük, ancaq o, bununla barışmadı. Məni həmin əraziyə çağırıldı və biz mübahisə etdik. Söz-sözü çəkdi, bıçağı çıxarıb soxdu böyrümə. Həmin anda sən gəldin gözümün qabağına, yəqin ki, orda olsaydın, nə qədər pislik etdiyimə baxmayaraq mənə qəhmər çıxardın, elə deyilmə!?

– Əlbəttə elədir. Hər şey yaxşı olacaq, möhkəm ol qardaş! O da cavabsız qalmayacaq!

– Onu mən vadə etdim, ona görə də qınamıram. Yaxşı başa düşürəm ki, ədalət olmayan yerdə cinayət üçün münbüt şərait yanır!.. – üzünə baxa bilmədiyindən başını yana çevirmişdi. – Məni işdən çıxartdılar...

Qulu əlini onun ciyininə qoydu:

– Fikir eləmə,- dedi – tezliklə sağalıb ayağa qalxarsan, iş tapılar!

– Düz deyirsən, iş tapmaq asandır, ancaq onu idarə etmək çətindir. Əgər yerli icra hakimləri bir qədər ədalətli və insaflı ya-naşalar adamlar daha yaxşı yaşayar. Kabinetin divarından ölkə rəhbərimizin şəkli asılıb. Şəklə hər baxanda, istər-istəməz aş-

ğıda yazılan bu sözlərə göz gəzdirirdik: – “Vəzifə xalqa xidmət etmək üçündür, onları qıcıqlandırmaq üçün yox. Vəzifə başında duranlar mövcud problemləri aradan qaldırmalı, problem yaratmamalıdır”. Biz isə bunun mahiyyətinə məhəl qoymadan öz xeyrimizə çalışırdıq... Biz, sağlam ölkənin xəstə adamlarıyıq, sonumuz isə budur, xəstəxanada! – hicqirdi, başını sağa-sola tərpətdi – Bu qədər etdiyim pislikdən sonra baş çəkməyə gəlmisən, kaş, bunu görməyəydim! Üzünə də baxa bilmirəm. Bilirom ki, orada kin və qərəz görəcəm, odur ki, məni bağışla!

Qulu köks ötürdü, onu bu vəziyyətdə necə qınaya bilərdi! Axı, qınamaq üçün deyil, təskinlik vermək üçün gəlmişdi.! Sowyuq əllərini sığallaya-sığallaya öz qəhərini içində boğurdu:

– Sənə qarşı nə gözlərimdə, nə də ürəyimdə kin yoxdur. Hər adamin səhvi ola bilər, olanları unut getsin. Elə mürəkkəb, elə etibarsız zəmanədə yaşayıraq ki, hər addımımızda məsləhətə ehtiyac duyuruq. Kimdən almalıyıq bu məsləhətləri, kimə sığınmalıyıq, kimə etibar etməliyik? Əlbəttə, adamların etibarından istifadə edənlərə deyil, onları nikbin həyata səsləyənlərə! Qazandığımız pullar sovrulub gedə bilər, tutduğumuz vəzifədən də azad ola bilərik, bu gün pulumuza görə dostluq edənlər də bizi yarıyolda tərk edər, qardaş isə istər şad gündə, istər çətin gündə qardaşını atmaz, onu tək qoymaz. Qardaş nə qədər pis də olsa, kobud da olsa, amansız və iyrənc də olsa yenə qardaşıyla bir adımlayalar, bir gedər, ta qəbrə qədər!

Nəzərin vücudu titrədi, gözlərindən iki damcı yaş gəldi. Qulu tez dəsmalını çıxarıb barmağının ucuya onun yanağına süzülen yaşı silməyə başladı, bu zaman öz gözlərindən axan yaşa hakim ola bilmədi!..

*Xoş gününə güvənmə, yel əsər solub gedər,
Ömrün bircə gecədə payimal olub gedər.
Zülm eləmə, anla ki, bircə qarğış fəryadı
Səni dünya bağından alaq tək yolub gedər...*

QƏFLƏTDƏN OYANMA

hekayə

Allah təkəbbürlü olanları sevmir.

Eldar həyətdəki köşədə xanımıyla gələcək planlarından danışındı. Bu vaxt çöl qapının zəngi calındı. Arvadı qulağını qapıya tərəf yönəldəndə tələsmədən ayağa qalxıb gedib qapını açdı. Qapının ağızında gözləri görməyən ata azyaşlı oğlunun əlindən tutub dayanmışdı. O, qapının açıldığını və qarşısında kiminsə dayandığını hiss edəndə dilləndi:

— Salam, ey mərhəmətli insan! Bu zəmanədə allah heç kəsi belə çətin vəziyyətlə sınağa çəkməsin!.. Gözlərim görməyir, həyat yoldaşım azyaşlı uşağına və mənə qulluq etməkdən xəstələnin yatağına düşdü. İndi onun müalicəsinə pul lazımdır. Ümid yerimiz sizin kimi varlı və mərhəmətli insanlarındır! Siz bize kömək edin, allah da sizin köməyinizdə durar! Gün gələr, oğlum böyükür, qapınızda nökərçilik etməklə olsa da əvəzini çıxar.

Onu səbirlə və axıra qədər dinləyən Eldar, qarşısındaki kor kişini bir bəhanə ilə qapıdan uzaqlaşdırmağa çalışdı:

— Elə mənə də pul verməlidilər, ancaq hələ ki gətirib çıxartmırlar — daha sonra üzünü uşağa tutub — oğlum, yaxşısı budur atanı apar məscidə, orada çoxlu pul yiğilir və güman ki, sizə kömək edə bilən mərhəmətli insanlar da tapılarsı. Vaxt itirməyin, haydi, gedin...

Şəhərdə varlılardan sayılan Eldarın o qədər pulu vardı ki, hesabını heç özü də bilmirdi. Puldan müqəddəs heç nə tanımayan və təkcə ailəsinin firavan və şən həyat tərzinə sə-

xavətlə pul xərcləyən bu zəngin insan, heç vaxt yetim-yesirə əl tutmazdı.

Qarnını qabağa verərək qaz yerişiyə köşəyə qayıdan ev sahibi gülümssəyərək arvadına göz vurdu. Bu cür göz vurmaq onların aləmində özündən razılığın əlamətiydi.

Natəvan: – Kim idi, a kişi? – deyib soruşanda Eldar da ona:
– Allahın gözləri görməyən bəndəsiydi – cavabını verdi.

– Nə deyirdi?

– Deyirdi, arvadım xəstədir, müalicəsinə pul lazımdır!- sonra əlini bir-birinə vurdu-Pah atonnan səni, bu adamda məhəbbətin gücünə bax ki, öz dərdini unudub xəstə arvadının dərdini çəkir!

Natəvan: – Bəs sən nə cavab verdin?

Kişi: – Mən onları başımdan elədim, qoy gedib axtardıqlarını başqa tərəfdə tapsınlar.

Natəvan üzünü turşutdu:

– Lap yaxşı elədin:

*Çixa canı ac qalanın gözünün bəbəklərindən,
Gedib işləsin, qazansın əlinin əməklərindən,
Nədir əğniyayə xeyri olarin yeməklərindən ?
Yeməyib acından ölsə, dəxi xoş bəhanə, kişi!*

Hasardan o biri tərəfdəkilərlə bizim nə işimiz var!

Elə bu vaxt özünü narahat hiss edib ayağa duran Eldar din-məz-söyləməz evə təref getdi. Ürəyi ağrılarından müvazinətini itirib döşəməyə yixildi. Az bir vaxtdan sonra özünə gəlib seyfi açdı və oradakı pullara dərin kədərlə baxıb ah çəkdi:

*Ah zalim, ah, kim oldum yanında canfəda,
Bir doyunca qıymadım səndən alam zövqü-səfa,
İndi varislər hücumavar olub yeksər sana,
Nuri – çeşmanımmışan, ey pul, ya canımmışan,
Məzħəbim, dinimmi, ayınimmi, imanımmışan?*

Bayaqdan kişinin qayıtmasını gözləyən Natəvan, narahat olub onun ardınca imarətə tərəf getdi. Otağa girəndə döşəməyə yrixılmış ərini görüb qorxuya düşdü:

– Buyy, orda neyləyirsən, a kişi? – tez yaxınlaşışib ayağa qaldırmağa çalışanda kişi əlinin işarəsiylə:

– Dayan bir, dayan! - deyib onu saxladı.

– Qoy uşaqları səsləyim həkim çağırınsınlar!

Ağrıları canından çəkilib sanki bir anın içindəcə yoxa çıxdı və dərindən nəfəsini dərib sakitcə dedi:

– Heç kimi narahat eləmə, arvad! Hər şey çəkilib getdi – buna özü də əmin olmaq üçün yavaş-yavaş ayağa qalxıb biriki addım atdı.

Onun sağlam olduğunu görəndə Natəvan da əllərini göyə qaldırdı:

– Şükür allaha!- dedi – Yaman qorxutmuşdun məni!

Artıq ölümündən dönən kişi köksünü ötürdü:

– Az qala ölmüşdüm, arvad!.. Doğrudan da, ölüm qaşla – göz arasındaymış! Əzrayıl gəlib gözümə göründü, elə bil, xəbərdarlığa gəlmişdi, amma gördün də, heç ona da boyun əymədim! – deyərək qürurlandı.

Onu əvvəlki tək sağlam görəndə Natəvanın da kefi duruldu və zarafatla soruşdu:

– Bəs, seyfin yanında nə işin vardı? Bəlkə pul verib canını qurtarmışan, həə?

Eldar: – Kaş, elə pul üçün gələydi, verib canımı qurtaraydım! Yenidən həyətə düşüb köşəyə qayıtdılar. Hələ də canında qorxu olan kişi yaman fikirli görünürdü. Bunu hiss edən arvadı ona toxraqlıq verdi:

– Daha özünü qorxutma. Deyirlər; “kim son anda ölüm-dən qurtulursa ömrü daha da uzanır.”

Arvadının üzünə baxıb gülümsəyərək eyham vurdu:

– Demək istəyirsən, yəni əbədi yaşayar, həə?

Natəvan:

– Bura ölüm-itim dünyasıdır, əgər, “əbədi həyat” tapa bil-sən orada əbədi yaşaya bilərsən!

Arvadı belə deyəndə kişini daha da fikir götürdü: “Bəlkə hansısa planetdə əbədi həyat vardır? Eh, kaş yadplanetlilər məni də götürüb özlərilə aparayırlar! Qaçılmaz ölüm bu insanların ayağına yazılıbsa o da kasıblara, fağırlara nəsib olsun”.

Arvadı onun fikrə getdiyini görüb dilləndi: – çox da fikir eləmə ki, fikir insanı tez qocaldır.

Həmin gecə Eldar narahat yatdı. Gah bu üzü üstə, gah o biri üzü üstə çevrilən kişi, arvadını da rahat yatmağa qoymadı. Axır ki, arvadı üstünə çımxırandan sonra yorğanı başına çəkib birtəhər gözünü yumdu.

***

... Yadplanetlilər onu göyün yeddinci qatına apardılar. Gözlərini açanda yad məxluqları görüb soruşdu:

– Mən hardayam?

Dedilər: – Arzuladığın məkanda.

Onlardan ən qıسابoylusu əlini uzadıb məzəmmətlə dedi:

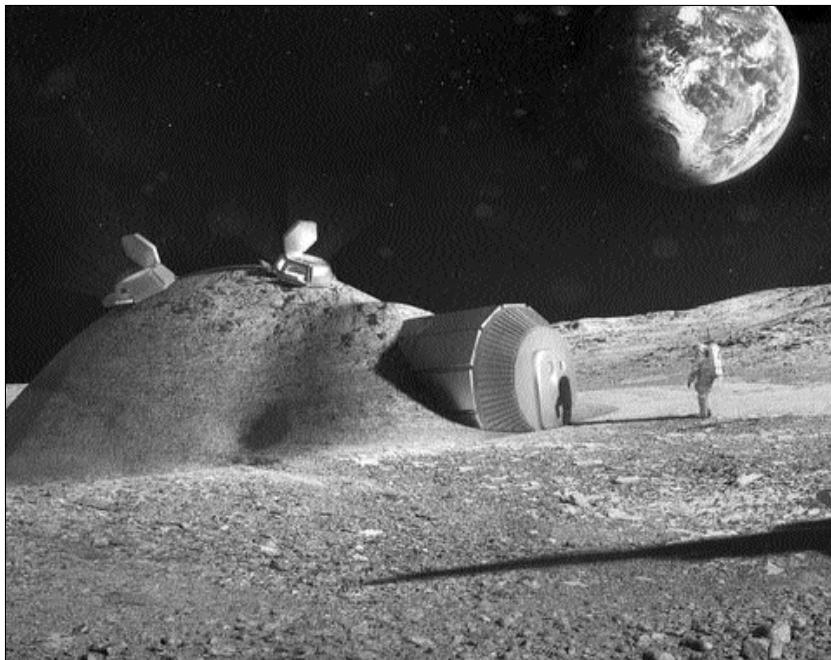
– Ə, heç utanırsanmı, ölüb-itirsənmi? Ə, hansı yetimə yaxşılıq etmişən ki, durub bir əbədi həyat da arzulayırsan? Əbədi yaşamağa haqqın çatarmı?

Eldar baxdı ki, bura elə bir yerdi ki, indiyədək qarış-qarış gəzdiyi Yer üzündə hələ bu boyda boşluq, çöllük görməmişdi. “Demək bura yeni həyatın başlanğıcıdır” – deyə düşünüb doğrudan da əbədi həyata düşdүүнү zənn etdi. Odur ki, yad məxluqun məzəmmətini də bal kimi qəbul edib təkəbbürlə cavab verdi:

– “Haqq” dediyin pulun başında deyilmi, ağrin alım!?

Məxluqlar bir-birlərinə baxdılar: - O nədir elə?

Eldar barmağını bir-birinə sürtərək: – Puldu da, qadan alım.

*Adəmi adəm eləyən paradır,
Parasız adəmin üzü qaradır!*

– Bizim dünyada hər şey pulun başındadır: məğlubiyyət də, zəfər də... Bir sözlə, pulun varsa dünyadan ləzzətini də görürsən, yoxdursa yaşamaqda zülüm çəkirsən.

Yadplanetlilər təəccüblə bir-birlərinə baxdılar:

– Demək Yer üzündəki dava-dalaş, hərc-mərclik, naqışlıq hamısı pulun başındaymış, hə? Onun üçünmü dünyadakı insanların bir qismi səadət, bir qismi rəzalət içindədir?

Eldar xeyir xəbər verirmiş kimi tez də təsdiqlədi: -Hə, qadan alım!

– Belə de! Biz də illərdir səbəbini axtarıb tapa bilmirdik, niyə Yer üzünün insanları hamı bir qaydada yaşaya bilmir? Bəs, nədən bu səadəti bölüşərək bərabərsizliyi aradan qaldırmaq istəmirsiniz?

Eldar güldü: – A qadan alım, bizim pulumuz var, yaxşı da yaşayırıq! Bиздə belə bir deyim var:

*Millət necə tarac olur olsun, nə işim var?!
Düşmənlərə möhtac olur olsun, nə işim var?!
Qoy mən tox olum, özgələr ilə nədi karim,
Dünyavü cahan ac olur olsun, nə işim var?!
Övladı-vətən qoy hələ avarə dolansın,
Çirkabi-səfələtlə əli, başı bulansın...*

Yadplanetlilər onun uzunçuluq etdiyini görəndə sözünü kəsdilər:

– Ə, bizə qəzəl oxuma, haramzadə! Bəs sizdə elə bir ağıllı insan yoxdurmu başa salsın ki, ədalətli və rahat yaşağın yoluna qayıda bilmək üçün qanınızdan çıxan insanlığı da bərpa etmək lazımdır!

Eldar açıqlama verdi:

– Şeytan bizə pulu verib “insanlığı” əlimizdən alandan bəri “ağıllı insan”ları ya ölkədən didərgin salmağı, ya da aradan götürməyi tövsiyə edib.

– Bəs heç vaxt “lənət şeytana” demirsizmi?

– O şeytanın sayesində milyonlar qazanmışıq, cah-cəlal içində yaşayırıq, nədən “lənət şeytana” deməliyik. Biət şeytana! Şeytanı o kəslər lənətləyir ki, ac-yalavac dolanır, çətinlik çəkir, ha çabalasalar da, dartınsalar da üsyan etməyin mümkünüsüzünü görürərlər.

Başqa birisi dəmir barmağını ona tuşladı:

– Ə, kül olsun sizin başınıza! Bilə-bilə ki, ölüb gedəcək-siniz nədən mehriban yaşamağa meyil etmədiniz? Axı, əbədi axtardığınız həyat elə ömür sürdüyünüz həmin məkan-dadır! Bəli, sizin kimi adəmi “adəm” deyil, adamı “dəm” eyləyən paradır! Dəbdəbəli, gözəl şəraitin var, ancaq, ehtiyac üzündən qapını döyənlərə çörəkpulu verməyə ürəyin gəlmədi. Nədən bu qədər daşrəklisiniz?

Onların iradını həzm edə bilməyən Eldar belə cavab verdi:

– Bizdə yoxsullara və kasıblara münasibət ta qədimdən, yəni, əcdadlarımızdan miras qalıb:

*İnsan olanın cahü cəlalı gərək olsun,
İnsan olanın dövləti, mali gərək olsun,
Hümmət demirəm, evləri ali gərək olsun.*

Hə, bəs necə? Bizim mürəkkəb dünyadan yalnız bacarığı olanlar baş çıxarıır, fərsizlərin bu meydanda nə ölümü var!?

Üçüncüsü bir addım Eldara yaxınlaşaraq dəmir qollarını hərəkətə gətirdi:

– Demək, xudbinlik sizin canınızdadır. Siz elə günahlar işlətmisiz ki, yuyulası mümkün deyil. Biz də bilirik ki;

*Kim ki, insani sevər, aşiqi-hürriyət olur,
Bəli, hürriyət olan yerdə də insanlıq olur!
Tanrıraq biz sizi, demə ha biz beləyik,
Tanrıraq ol kişi kim tutduğu meydanlıq olur!*

Başqa birisi bir addım irəli yeridi:

– Ey Yer üzünün amansız və qaniçən sakinləri! Sizə asudə ömür sürmək üçün fürsət, qarnızın tox olması üçün nemət verilib, sizsə bu nemətlərə hərisliklə baxdırınız. Ömrünüyü torpaqları zəbt etməklə, bir-birinizin qanını tökməklə keçirdiniz. Allahın qəzəbindən belə qorxmadan, çəkinmədən adamları evlərindən didərgin saldırınız. Qucaqlarında körpələri olan qadınlara belə rəhminiz gəlmədi, günahsızların ah-naləsinə, fəryadına, göz yaşlarına məhəl qoymadınız, sizə tərəf imdad üçün uzanan əllərdən vurdunuz. Aclıq və səfalət içində boğulanları görmək istəmədiniz. Dünya malına dədə malı kimi tamah saldırınız, özünüzə götürdüñüz, öz yaxınlarınızla bölüşdünüz. Siz, ey acgöz insanlar, tamahkar doğuldunuz, fitnələr törətdiniz! Bəs, bunca rahatlıq axtarısınızsa, qırğınl-

lara, iğtişaşlara, hərc-mərcliyə nədən son qoymaq istəmirsiniz? Sizdə vicdan deyilən bir şey varmı!? Hələ ömrünüz qısadır belə bir-birinizi düşmən kəsilmisiniz, əbədi həyatda yaşasaydınız güman ki, “Planet”ləri də bələşdürməyə can atardınız!

Artıq məğrur və təkəbbürlü görünən Eldarın hövsələsi daralmağa başladı:

— Milyonların qələtini ayağıma niyə yazırsınız, atam-qardaşım!

— Ceynənildi millətin neynim, hüquqi-əqidəsi?!

Ya ki, heç bir yerdə yoxdur hörməti, şəni,səsi...

Müxtəsər, çəkmə yanımıda bir də vicdan namini,

Ac qalib, zar ağlayan bikəs yetiman namini.

— Qadan alım, qırılan qırılsın, ölən ölsün, mənim nəyimə gərəkdir. Durub onların dərdini çəkməyəcəm ki? Mənə fürsət verin, bu kəndsiz, şəhərsiz biyabanda elə imarətlər tikim, elə şəhərlər salım ki, məharətimə “bərəkallah” deyəsiniz! O zaman siz də pulun qüdrətini görəcək və onda olan cazibəni hiss edəcəksiniz! Puldan doymaq qeyri-mümkündür, qadan alım!

Ona dedilər:

— Sənin pulun başına dəysin! İllərlə çəkdiyiniz kefin, ləzzətin bir anın içində gözünüzdən gələcəyini bilə-bilə yənə nadirüslükdən, kələkdən əl çəkmədiniz! Elə ona görə də Yer üzünün ən qorxulu vəhşiləri də sizin kimi İnsanlardır.

Başqa birisi qabağa gələrək nifrin dolu baxışlarıyla onu təpədən-dırnağa qədər süzdü və:

*Payi-piyada düşürəm çöllərə-
Xarı-mügilan görürəm qorxmuram.
Seyr edirəm bərrü biyabanları,
Quli biyaban görürəm,qorxmuram.
Gah çıxıram sahilə hər yanda min*

*Vəhşiyi-ğürran görürəm qorxmuram.
Leyk, bu qorxmazlıq ilə doğrusu
Harda bir insan görürəm qorxuram.
Neyləyim, axır bu yox olmuşların
Fikrini qan-qan görürəm qorxuram... – söylədi.*

Eldar məssələnin qəlizləşdiyini görəndə ürəyində dedi: ”Ə, bunlar bütün sirlerimizdən xəbərdarmış ki? Gøyün yed-dinci qatında olan dəmir adamlar əlimizdən bu qədər dad eləyirsə, gör onda güzəranı yaxşı olmayanlar bizdən nələr çəkir?! Məgər, elə günahlar etmişik ki, kor olub görə bilməmişik? Demək, güzgüdə görünən sifətimizdən savayı, ikinci üzümüz də varmış, lakin, onu dünyaya baxdığımız gözlərimizlə deyil, vicdanımızın gözüylə görə bilərdik, ancaq, heyif ki, vicdanımızın da gözləri kormuş”.

Yadplanetlilər isə əl çəkənə oxşamırdılar, əksinə, üstü-nə yeriyib onu geri addımlamağa məcbur etdilər:

– Siz çoxdan insanlıq çərçivəsindən çıxmışınız! Sizin nəinki, əbədi həyat axtarmağa, heç yaşamağa da haqqınız yoxdur!

Onların xoşluqla əl çəkməyəcəklərini biləndə, yad planet-də, yad məxluqların arasında tək və köməksiz qaldığına mə-yus olub yalvarmağa başladı:

– Ə, dininiz, imanınız olsun, yazığınız gəlsin mənə, imkan verin vətənimə qayıdım. Atamın qəbrinə and olsun, qələt eləyərəm, bir də buralara gəlməyi ağlımdan belə keçirmə-rəm...

Əl çəkməyən məxluqlar isə:

– Din də, iman da sənə qənim olsun! Heç əyninə geyin-diyyin libasa da layiq deyilsən!-deyərək əynindəkiləri çıxar-maşa çalışdılar.

Eldar müqavimət göstərərək libası özünə tərəf dartdı:

– Ə, yekə məxluqsunuz, niyə bu qədər zülm edirsiniz! Mürdəşir sizdən insaflımiş, heç olmasa bunu dartıb cırma-yın də...-deyə yaxasını qurtarmağa çalışdı.

Yadplanetlilər isə ona mərhəmət göstərmədilər:

– Biz sizə zülm etmirik, sizin zülmünüzdən fəğan edənlərin odunu, acısını göstəririk. İndi sizin yeriniz cəhənnəmə döndərdiyiniz həmin məkandır – deyərək onu uçuruma – alovun üstünə itələyib yoxa çıxdılar...

Eldar sürüşüb alovun içində düşməyindən qorxaraq qayadakı çayırları yola-yola xilas olmağa çalışırdı...

***

...Elə bu vaxt Natəvanın möhkəm dümsüyü onu yuxudan ayıltdı:

– Noolub sənə kişi, gah üstümün örtüyüni çekirsən, gah saçımı yolursan, yuxuda kiminlə süpürləşirdin, həə?

İşin nə yerdə olduğunu anlayandan sonra qızararaq bir müddət yuxusunun təsiri altında qaldı. Natəvan yerindən qalxaraq su gətirib verdi. Suyu içəndən sonra nədən kövrəldiyini soruşanda kişi dedi:

– Məni başqa planetə aparmışdır.

Arvad təəccübləndi:

– Orada sənə nə söylədilər? Yaşamaq üçün yer-yurd təklif etdilərmi?

– Onlar mənimlə vəhşi kimi davranırdılar.

Natəvan:

– Demədinmi pulum çoxdu. Pul təklif edəydim də?

– Ee, rəhmətliyin qızı, onlar pulun nə olduğunu mən onlara başa salandan sonra bili blər. Sonra da dedilər ki, dədənin goruna aparacaqsan, neynirsən o qədər pulu? – asta-asta başını yellədib yenidən ah çəkdi – Orada mənə elə bir dərs verdilər ki, yaşadığım həyata nifrət elədim. Üzümə elə güzgü tutdular ki, nəinki qırmızı sıfətim, hətta, daş ürəyimin içi də görsənirdi! Gör necə əzazıl insanlıq ki, məzlumların iz-

tirablarını da duya bilməmişik!-sonra dərin kədərlə ah çək-di:

Daş qəlbli insanları neylərdin ilahi?!
Bizdə bu soyuq qanları neylərdin ilahi?!

Kişidən gecə vaxtı bu sözləri eşidəndə arvad da ifadəsini dəyişdi:

– Buyy, a kişi, “məzлumluqdur”, “quzğunluqdur” hardan düşdü yadına? Yoxsa, əliboş yola saldığın o kor kişi səndən şikayət eləyib?

Eldar yenə ah şəkdi:

– Ay arvad, ağızımızı açanda bol-bol qeyrətdən, rəğbətdən danışırıq, di gəl, bu izzətin, şərəfin, bu iltifatın, mərhəmətin nə olduğunu dərk edə bilirikmi? Bax, üç oğlum var. Bir çoxları onların gözəl şəraitinin həsrətindədir...

Natəvan onun sözlərini elə ağızındaca qoydu:

– A kişi, halal zəhmətləri ilə qurduqları şəraitdir də, kimin gözünə girir ki?

Kişi cavab verdi:

– Söhbət elə halallıqla qurdugumuz şəraitdən gedir də! Yağlı tıkələri də basıb yeyən bizik, xoş güzəran sürən də, pulları sağına – soluna xərcleyən də! Elə isə, bu Vətən üçün,millət üçün nə etmişik ? Axı, bizim milyonlarımız var! Heç olmasa, hansısa bir yetim- yesirə, əlilə, ehtiyac içərisində yaşayana və ya bir xəstənin çarpayıdan qalxmasına kömək edə bilərdik!

İndiyədək özündən və ailəsindən qeyri kimsəni düşünüb-bəyənməyən kişinin birdən-birə dəyişməsinə inana bilməyən Natəvanın gözləri bərəldi:

– Nə vaxtdan belə təəssübkeş olmusan, a kişi? Yuxuda sənə hansı tapşırıqları veriblər, hə? Sən deyildinmi: ”məni ancaq öz ailəm düşündürür, başqalarının dərdi mənə qalmayıb” – deyən, hə? Bəs indi nə oldu?

*Sənə nə, evin yixılsın, füqəra üçün yanırsan?
Atan oğlu qardaşındır, nə də hiç bir tanırsan?!
İki gözlərimdir pulum, kişi, bir məgər qanırsan?!?
Onu vermək olmur axı hər yetim-filanə kişi!*

– Sənin öz halına acıyan lazımdır, sən kimin halına acıyırsan, ay yetim! Gördünmü, baax, neçə dəfə istədim həkim çağırıram, razı olmadın. Elə çox istəyirdin Aya-Ulduza gedəsən, axırı da belə! İndi gecdir, yixıl yat, sabah səni mütləq həkimə göstərərik!

Səhəri gün atanın vəziyyətindən narahat olan oğlanları, müalicə üçün onu xaricə aparmaq istədilər. Hətta bunun üçün xahiş də etdilər:

– Ata, özün bilirsən ki, səni canımızdan artıq sevirik. Sənin bir dırnağın əzilərsə özümüzü məhv edərik. Sənsiz yaşamaq qaranlıq və əzablı günlərimizin başlanğıçı olar. Bunları bilə-bilə, niyə bizə dərd verib pərişan edirsən? Axı, bu var-dövlətin hamısı sənin sayəndədir, qoy olmasın dəryanın bir daması, bununla sərvətimizin başı kəsirdə qalmaz! İzn ver, səni dünyanın ən bilikli professorlarının yanına aparaq, qoy baxıb dərdini söyləsinlər, səni yaxşı-yaxşı müalicə etsinlər. Çünkü, sən olmasan bizim başımız böyüksüz qalar!

Oğlanlarının narahatlığını başa düşən mərəzli ata, bir vaxt onlara verdiyi tərbiyə ətrafında düşündü: “o övlad ki, mənim verdiyim tərbiyə ilə böyüüb və əqidəsi möhkəm-lənib, onun etiqadını dəyişmək də müşküldür. Ot kökü üstə bitər”. Odur ki, onların acı çəkməyini münasib bilməyib özünü gümrah göstərməyə çalışdı:

– Sızin düşündüyüüz qədər xəstəhal deyiləm, əzizlərim. Məndən ötrü boş yerə həyəcanlanmayın. Bir də ki, biz elə xoşbəxt insanlarıq ki, çöhrəmizə ümidsizlik yaraşmaz. Bu dünya bizim dünyamızdır, biz bu dünyaya şövqlə yaşa-

yıb yaxşı dövran sürmək üçün gəlmışık, kədərlənib qəm yemək üçün deyil!

Yalnız bundan sonra oğlanlarının üzü güldü və atasının sağlam olduğuna inanaraq otaqdan çıxdılar.

Gördüyü məlum yuxu elə o gündən varlığına necə vəl-vələ saldısa kabuslar gözünə göründü və şam təki əriməyə başladı. Günlərin bir günü yenə yuxu gördü: "...Adamları bezdirən icra və bələdiyyə nümayəndələrinə qədər, eləcə də adamların çəkdiyi əziyyətlərə göz yuman məmurlar dünyasını dəyişəndən sonra cəhənnəmin qapısının ağızında gözləyirdilər. Təbii ki, Eldar da onların arasındaydı. Lakin, nədənsə inkir-minkir bu tezliklə onları sorğu-sual edib cəhənnəmin qapısından içəri buraxmağa tələsmirdi. Cəhənnəmin alovundan dəriləri parça-parça olan mərhumular inkir-minkirə yaxınlaşış yalvarırdılar: – Bizim buradakı əzabımız sonsuzdur, xahiş edirik, cəhənnəmin mübarək qapılarını üzümüzə açın.

Mələklər cavab verdilər:

– Hərəniz bir vəzifə və ixtiyar sahibiyiniz. Sizlərə arxalanıb dərdini-sərini açanları eşitmək istəmədiniz, müraciət edənlərin başlarını min kələk-filanla aldatmağa başladınız, günlərlə, aylarla süründürdüñünüz. Onlar da sizləri o ki var lənətlədi. Biz də elə edirik ki, dünyasını dəyişən harınlamış adamlar başqalarına verdikləri əzab-əziyyətlərin dadını duysunlar. Bilin və agah olun, cəhənnəmin mübarək qapıları heç vaxt üzünüzə açılmayacaq, elə buradaca yanaraq külə dönəcəksiniz...

Əzablardan yaxa qurtarmaq isə bu qaranlıq dünyada mümkün deyildi". Diksinərək oyandı. Natəvan bərk-bərk xoruldayırdı. Onu narahat etməsin deyə ehtiyatla ayağa qalxıb qələm – vərəq götürərək övladlarına kiçik vəsiyyətnamə yazıb seyfin qapısını açdı. Son dəfə oradakı pullara həsrətlə baxıb canını tapşırdı.

Səhər erkən yuxudan oyanan Natəvan onu seyfin qabığında boynubükülü vəziyyətdə görəndə diz çöküb gözünün yaşını tökdü:

— Niyə özünə qəsd elədin, kişi!

Sən demədinmi sağlamam, yox bədənimdə bir mərəz?

Mən demədimmi cövhəri-nəfsinə hirs olur ərəz?

Sən demədinmi şəxsimə əl tapa bilməyir qərəz,

Ta ki, olundu imtahan, mən deyən oldu olmadı?

Deyirdin Əzrayıla da boyun əyməyəcəm, nə oldu, nə tez əyildin, həə? İndi bu tifillər sənsiz neyləyəcək, a mənim çökən dayağım, sönən işığım?!

Böyük oğlu atasının ovcunda bükülmüş kağızı görəndə anasına təsəlli verdi:

— Allah səbrimizi versin! Uşaq deyilik ki, narahat olursan ? Necə vəsiyyət edibsə elə də əməl edəcəyik! Birazdan evinə adamlar gələcək, get hazırlığını gör!

Qardaşlar anasını o biri otağa yola salandan sonra, mərhumun ovcundakı kağızı açıb oxumağa başladılar:

“Övladlarım, təsəvvür edin ki, dünyanın hər yerində sabitlik və əmin-amanlıqdır. İnkişaf edən dünyada xalqların mehriban dostluq əlaqələri də möhkəmlənir və genişlənir. Yer üzünü necə cənnət olduğundan fərəhlənən insanlar bir ailə kimi sevincələ, mehriban bir şəraitdə yaşayırlar! Bundan gözəl həyat ola bilərmi?! Lakin, qoynunda yaşadığımız bu dünyadan eybəcərliklərini də gizlətmək mümkün deyil. Bəziləri əllərinə çatan nemətlərə qane olub şükürlər etdiyi halda, biz Allahın yetirdiyindən də artığına sahib olmağa çalışdıq. Dargözlük və hərislik, tamahkarlıq və qibtə bizə elə güc gəldi ki, hər gördüyüümüzü “bu mənə çatmalıdır”- deyib özümüzə tərəf çəkdik.

Övladlarım, çoxlu var-dövlətə sahib olmaq və zəngin yaşamaq, böyük evlərdə yaşayıb, böyük vəzifə sahibi olmaq heç də “Böyük İnsan” demək deyil! Böyük İnsanlar-

səfalətə alışanlar, həyatın əzablarını ürəklərində və çiyinlərində daşıyanlardır. Vətənini qorumaq üçün təmənnasız ölümün ağuşuna atılan məğrur və cəsarətli adamlardır. Bəzən onlara ögey münasibət göstərir, hörmətsizlik edir və haqqını yeyirik. Belə olanda isə, nəciblikdən, lütfdən, mərhəmətdən yüz addımlarla uzaqlaşırıq.

Bəli, var-dövlət insanı daha da təkəbbürlü edir. Övladlarım, sizin yaxşı şəraitiniz, çoxlu var-dövlətiniz, pulunuz var, lakin, darvazadan çöldə yüzlərlə insanlar ehtiyac içində yaşıyır. Hər yerdə, hər zaman mədəniyyət, xeyirxahlıq nümayiş etdirərək onlara da pay verin, imkansızlara əl tutun, xəstəsi olanlara kömək edin, yıxılanın qolundan tutub onu ayağa qaldırın. Nə qədər ki varsınız, insanlıqitməsin deyə yaşıdığını zəmanəyə dəyər verin və insanları sevin! Yaxşı olsanız adamlar da sizi sevəcək, ardınızca gələcək, yox əgər pis olsanız, arxanızda neçə-neçə qorxu və təhdidlər hər an təqib edəcək:

*Bir dövrdə kim, sidqü səfa qalmayacaqmış
Bilməm belə dövranları neylərdin, ilahi!?
Məzlumların göz yaşı dərya olacaqmış,-
Dəryaları, ümmənləri neylərdin ilahi!?*

– Övladlarım, hədislərin birində deyilir: “Qiyamətdə ən çox həsrət o kəslər üçündür ki, haramdan var-dövlət əldə edib, onu övladına vəsiyyət edər və övlad da irsi Allah yolunda ehsan edər. Allah varisi cənnətə, vəsiyyət edəni isə cəhənnəmə aparan.”

Bununla bilirəm ki, yerim onsuz da cəhənnəmdir, lakin, siz öz mərhəmətinizlə cəhənnəmdə mənə verilə bilən iş-gəncələri azalda bilərsiniz!

Övladlarım, qəbrimin üstünə ağır daş qoymaqla başıma daş salmayın, Mən bunu istəmirəm. Qəbrimin üstünə çəkə-

cəyiniz xərci yetimlərə, körpələr evinə, əllillərə paylayın ki, mərhəmətinizi unutmasınlar!”

Böyük qardaş vəsiyyətnaməni oxuyub dedi:

– Yox, bizim imkanlarımız hüdudları aşa bilməz! Baş-qalarının dərdini biz niyə çəkməliyik? Axı, sağlığında bizə demişdi ki,

*Hər nə versən ver, məbada vermə bir dirhəm zəkat,
Qoy acıñdan ölsə ölsün, binəvaya vermə həyat.
Hər nə çəksən çək, bəradər, çəkmə düz mizanını,
Çəkmə sən millət qəmin, çəkmə, çək öz qəlyanını.*

Ortancıl qardaş dilləndi:

– Belə çıxır ki, rəhmətlik bizim hesabımıza cəhənnəmdə öz cəzasını yüngülləşdirmək istəyir, hə?! Sərvətdən kasıblara paylamaq onun ağlına hardan gəlib? Zəhmətimizlə qazandığımız pulları niyə öz əlimizlə yetim-yesirə verməliyik? Nəyi qoyub-nəyi axtarırsan, ay rəhmətliyin nəvəsi?

*Bu da sözdürmü, qazandığımız parələri,
Hey verək boğmalasın kəndlərin avarələri?
Bizlərə dəxli nədir, yoxdur əgər çarələri,
Qoy ağarsın füqəra gözlərinin qarələri!*

Xeyrixahlıq yaxşı işdirsə niyə sağlığında eləmədin?

Kiçik öz qardaşları ilə razılaşmadı:

– Bəlkə, doğrudan da xeyixahlıq etmək lazımdır?

Böyük qardaşı:

– İndi bizim özümüzə kömək lazımdır, qardaşım! – deyərək atasının yazdığı kağızı cirib atdı. Bundan narahat olan kiçik yenə dilləndi:

– Bəs anama nə deyəcəyik, axı, orada yazılınlara əməl etməyimizə söz vermişdik?

Ortancıl onu sakitləşdirdi:

– Qardaş, axı niyə narahat olursan? Özün də yaxşı bilirsən ki, rəhmətlik əhlikefin biriydi, elə vəsiyyətnaməni də zarafatla yazıb.

Anama da belə deyərik: Atam yazmışdı ki: “qəbrimi bir az dərin qazdırın və mümkün qədər tez dəfn edin, üstümə də ağır mərmər qoyun ki, gözüm yiğdiğim sərvətdə qalsa xortdayıb çıxa bilməyim”, vəssalam. Burda heç bir çətin iş yoxdur. Götürün, əvvəlcə aparıb günahlarını yuyaq, sonra dəfn edək! Qoy sağlığında onu necə sevdiyimizi, necə hörmət göstərdiyimizi duyub ruhu şad olsun! Di ləngiməyin, götürün!

Yubanmadan mərhumu götürüb evdən çıxdılar...

MARŞRUTDA *hekayə*

Kərəmlə Nazlı “20 Yanvar” dairəsində dayanıb Sumqayıta getmək üçün marşrut gözləyirdilər. Bu vaxt üzərinə “Bakı-Sumqayıt” lövhəsi vurulmuş avtobus dayanacağa yaxınlaşdı. Maqnitafonda səslənən türk mahnısı sürücünün süməyünə yamanca düşmüdü, əgər belə olmasaydı avtobusu saxlayarkən yəqin ki, maqnitafonun səsini azaldardı.

Aşağı düşüb: – Sumqayıta, Sumqayıta... – deyə sərnişin çağıranda Kərəm Nazlinin qolundan tutaraq avtobusa minməsinə kömək etdi. Onların ardınca daha iki gənc musiqinin sözlərini təkrarlayaraq marşruta mindilər. Bu zaman Nazlı soruşdu:

– Ay Kərəm, onlar kimə “eşşək” deyir?

Kərəm gülümsəyib, – heç kimə, özləri üçün mahnı oxuyurlar.

Mahnını ilk dəfə eşidən Nazlı təəccüblə:

– Heylə də mahnı olarmı?

Kərəm arvadını anlatmağa çalışıb, diqqətini mahnı səslənən tərəfə yönəlddi: – Sakitcə qulaq assan biləcəksən ki, olur ya yox.

“-Dün yenə seni andım, gözlerim doldu,

O tatlı günlerimiz bir ani oldu.

Ayrılıq geldi başa katlanmaq gerek

Seni çok, çok özledim arkadaşim eşek.

Arkadaşim eş, arkadaşim şək, arkadaşim eşek...

Nazlı qulağını səs gələn tərəfə yönəldib elə zəndlə baxdı ki, Kərəmi gülmək tutdu:

– Hə arvad, çox da təəccübənmə! Bizimkilər toylardada “Ceyranım” mahnisına qol qaldırıb oynayır, türklər də bu mahniya...

Sürücü hələ də aşağıda sərnişin çağırırdı:

– Sumqayıta, Sumqayıta qırx qəpikdən...

Bu vaxt eynəyini alnına deyil, düz kəlləsinin ortasına qoyan gənc ikrahla dedi: – zibilini söndür də! Həmin baxışlarla ona baxan sürücünün də bu ədabazdan xoşu gəlmədi. Maqnitafona işarə edərək: – onu sənin pulunla almamışam ki, “zibil” deyirsən. Zibil sənin başındakıdır.

Cavan buna qəzəblənib, eynəyi başından çıxararaq köynəyinin cibinə qoydu:

– Eşşək, ağzının danışığını bil, yoxsa, çənəni sindiraram!

Sürücü də tənbəllik etməyib:

– Öləndə görərsən-deyib qəflətən yumruğunu işə saldı.

Avtobusda əyləşən gənclər onların dalaşdığını görüb aşağı düşdülər. Gənclərin biri o birinə:

– Gəl onları sakitləşdirək, axı, biz yol getməliyik! – deyəndə dostu cavab verdi:

– Məncə tamaşa etmək daha maraqlıdır, qoy hələ dalaşınlar.

Bir ağsaqqal yaxınlaşış hırslı başla əl-qol atanları sakitləşdirmək istəyərkən, gözləri qızmış cavanlar onun qolundan vurub geriyə itələdilər.

Dalaşanları maraqla izləmək istəyən bayaqkı cavan üzünü dostuna tutdu:

– Gördünmü? Sən də deyirsən “gəl, ayırd edək”. Ağsaqqalı eşitməyən səni eşidəcəkdimi?

Qocanın qolundan vuraraq geriyə itələmələri Kərəmə təsir etdi. O, hündürboy, sağlambədənli və daha güclü görünür-

dü. Avtobusdan düşərək kənardan tamaşa edən gənclərə qı-naqlı baxışlarla baxıb dəliqanlılara yaxınlaşdı. Hər ikisinin qolundan elə yapışdı ki, ha dartınsalar da bu “pəhləvanın” əlindən çıxa bilmədilər:

– Ay bala, niyə bir-birinizi qırırsınız, sizə bu qədər adam baxır, ayıbdır axı?

Sürücü dedi: – Görmürsən çäqqalı?

– Hər şeydən əvvəl, təmkinli olsaydınız xoşagəlməz hadisə də baş verməzdi. Adam hər olanlara görə cızığından tez çıxmaz.

Dalaşmalarına səbəb olan cavan dedi:

– Zəhmət çəksin maqnitafonun səsini aşağı alsın, əsəblərimə toxunur.

Sürücü də öz növbəsində ona cavab verdi:

– Əsəblərin yerində deyilsə özünü həkimə göstər. Gör sənin kimi neçə adam var, nə oldu onların xətrinə dəymədi sənin xətrinə dəydi hə? Bəyəm sən göydən səbətlə düşmüsən! Maqnitafon mənə məxsusdur, necə rəftar etməyi də özüm bilerəm.

Rəqibi onu cavabsız qoymadı:

– Hə də, eşşəyin anqırışı özünə xoş gələr.

Onun təhqiramız ifadələr işlətməsinə Kərəm irad tutdu:

– Qanacağın olsun bala, burda atan yaşda adamlar var. Bacıların, qardaşların dayanıb, onlardan ayıbdır,- sonra üzünü sürücüyü tutaraq: – sən tək olanda maqnitafonu qoşub istədiyin qədər səs verə bilərsən. Onda sənə heç kəs mane olma-yacaq. İctimai yerdə isə belə yaramaz.

Qolları polad biləklərlə sıxlın təkəbbürlü “qoçaqlar” söz deyə bilmədilər.

Kərəm sürücüyü:

– Biz getməliyik, əyləş, sür gedək-deyib hər ikisinin qolunu buraxdı.

Sürücü mühərriki işə salmağa çalışırdı ki, yenidən çaxnaşma düşdü. Nə baş verdiyini anlamayanların hərəsi bir tərəfə boylanırdı. Üç nəfərin bir nəfəri yerə yixib təpikləməsinə isə yaxındakı adamlar sadəcə tamaşa edirdilər. Bu hadisəyə mərhəmətsiz, insafsız hərəkət kimi baxan Kərəm, yaxınlaşaraq hərəsini bir tərəfə çəkdi:

– Yetimi öldürdünüz ki? – deyəndə hələ hirsi soyumayan departament işçisi yoğun səslə cavab verdi:

– Ona əlli dəfə demişik, burda taksavadlığı eləmə!..

Kərəm kinayəli: – Əə, yazılıq neyləsin, çörəkpulu üçün dəyanıb dəə! Onnan ötrü adamı döyərlər?

– Sən narahat olma kişi, belələrinin canı bərk olur.

Kərəmə qəribə gələn bu idi ki, hər iki hadisənin iştirakçıları iradlarını mədəni yolla deyil, məhz təhqiramız formada bildirirdilər. Onun əqidəsinə görə, əgər allah insanı – insan, heyvanı-heyvan yaratmışsa, insana heyvan deməyə heç kimin haqqı çatmır. Kimsə bu haqqı pozarsa onun özü haqsız adamdır.

Az qala taksi sürücüsünün kələyini kəsən o biri qoluzorlu həmkarlarına haqq qazandırdı..

– Yerə yixib başa salmaq bax belə olur...

Kərəm isə təmkinini pozmadan: – Hünərinizə çox da qürələnməyin! Bildirçinin bəyliyi xirmando dari sovruluncadır. Sizi dingildədən bugünkü vəzifənizdir. Görünür sizi çox buraxıblar başlı-başına, onun üçün də həddinizi aşırsınız. – Əlini ətrafa açaraq- əgər sakit durub baxan bu millət sizin bu yanaşmanıza dərhal müdaxilə etsəydi və etdiyiniz kobudluğa görə sizi qınasayıdı hər gücünüz yetənə bir daş atmazdiniz. Hələ içinizdə asıb-kəsməyə enerji var, işinizdən xaric olan-dan sonra sizin də “zaryadka”nız tükənəcək, onda əl boyda diliniz olacaq dırnaq boyda. Bəs onda neyləyəcəksiniz, ay bədbəxtlər?

Cavab verə bilməyib hərəsi üzünü bir səmtə tutaraq getdilər. Məzəmmətli baxışlarla avtobusa qalxanda arxasında sərnişinlər də öz yerlərini tutdular. Kərəm kimi yaşlı bir sərnişin dilləndi:

– Bunların özbaşinalığından o qədər danışırlar ki, heç xeyri yoxdur da!

Kərəm üzünü ona çevirdi:

– Bəzən belə olur ki, cəmiyyətdəki pozğunluqdan, özbaşinalıqdan, yol qəzalarından və digər mövzulardan o qədər çox danışırlar, söhbət açırlar ki, mövzunun qəhrəmanlarının sayı azalmaqdansa daha da artır. Bu cür mövzuları şisirtmək ovunun qarşısına açıq şəkildə çıxmaq deməkdir. Yəqin ki, müşahidə etmisiniz, hərə öz şikarına çox hiyləgər üsullarla, ağılla yaxınlaşır və ona sahib olur. Xoşagəlməz mənfi halları ancaq bu şəkildə, tədbirlə və tədriclə aradan qaldırmaq mümkündür.

Sürütü maqnitafonun səsini yenidən qaldırıb növbəti dəyanacağa sürdü. Yenə həmin səs, həmin musiqi... Türk çocuklarının bir ağızdan “arkadaşım eş, arkadaşım şək, arkadaşım eşşək” oxuduqları hissəni bayaqkı cavanlar yenə təkrarlayırdılar. Birdən “07” markalı jiquli avtomobili göz qırpmında sağ tərəfdən necə ötüb keçdisə az qaldı bir neçə adamın belinə çıxsın. Təlaşlanan adamların hər biri onu təkcə məzəmmət deyil, hətta atasından babasına qədər bolluca söyüb ürəklərini boşaldılar. Özünü saxlaya bilməyən sürücü isə maqnitafonun səsini alıb Kərəmə baxdı:

– Daha keçib gərək məni bağışlayasan ay dayı, biz bayaqdan bunun kimi zırramalardan danişirdiq, əsl eşşək elə bunun kimi taksi sürücüləridir. Deyən gərək, ay zır köpəyoğlu, sənin bir xaton var, niyə başqalarını bədbəxt edirsən!..

Sərnişinlərdən biri onun sözlərinə dəstək verdi:

– Onun hərəkətləri naşılıqdan deyil, ədabazlıqdandır.

Kərəm: – Əvvəllər yolda qəza baş verdiyini ildə üç-dörd dəfə eşidərdik, indi isə dörd-beş min dəfə! Yoldakı qəzaların səbəbini təkcə avtomobili necə gəldi idarə edənlərdə axtarmaq düzgün deyil, bunun günahı həm də onlara sürücülük vəsiqəsini verənlərdədir. Pul gücünə sürücülük hüququnu qazanan adamlar əgər oxuyub imtahan verərək sürücülük vəsiqəsinə sahib olsalar, nə bu qədər yol qəzaları baş verər, nə bu sayda naşı sürücülər yollarda gözə görünər, nə də şəhərdə avtomobil sıxlığı yaranar. Hər yerindən duranın pulunu alıb vəsiqə verəndə, əvvəlcə ağızından süd iyi gələnin, axırda üstündən qan iyi gələcək!

Nazlı ürək yanğısıyla:

– Onların anası ölsün... – dözməyib bir də təkrar elədi. Anası ölsün onların! Gərək anaları razi olmasın ki, oğlu qanı qiymətinə maşın alıb özünü bədbəxt eləsin. Ondansa pulunu-

zu verib beş-on dənə qoyundan-inəkdən alıb saxlasanız daha yaxşı olar. Düz demirəmmi ay Kərəm?

Kərəm də cavab verdi:

– Ay arvad, onlar bu şəhərdə qoyunu, quzunu neyləyirlər?

Onlar üçün avtomobil daha maraqlıdır.

Orta yaşlı sərnişin də söhbətə qoşuldu:

– Cavanların bu cür maraqları ailə bütçəsinə ziyan vurmaqla nəticələnir. Əksər cavanlar banklardan kredit götürüb avtomobil alır. A kişi, necə olur ki, bəzi xarici ölkələrdə hətta deputatlar da işə velosipedlə gedir, bizdə isə velosipedi uşaqqı oyuncağı hesab edirlər, onu sürməyi eyib bilirlər? Hamısı qudurmuşluqdandır! Kasıb belədir də, əlinə pul keçəndə ya maşın alacaq, ya da bahalı telefon.

Bu dəfə başqa sərnişin söhbətə qoşuldu:

– Velosipedlə işə gedən deputatdan söhbət gedirsə, elə xarici ölkələr var ki, nazir bankomatdan pul götürmək üçün növbəyə dayanır, sən ondan danış. Bu gün mən öz qazancımla dolana bilmirəm. Müqayisəyə qalanda, bizdə ilk uşağa görə birdəfəlik verilən müavinət, digər ölkələrə nisbətən aşağıdır. Kommunal xərclər isə artmaqda davam edir. Sən ondan danış ki, bu gün qiymətlərilə od tutub yanana bazarı əhalinin gəlirlərinə uyğun tənzimləyə bilmirlər. Nə sənin, nə mənim kimi əziyyətlə dolanan adamların güzəranı sanki heç kəsi maraqlandırmır, bəzi deputatlar isə aldıqları yüksək maaşla guya dolana bilmədiklərini deyirlər. Bəs bizim günüümüzə kim ağlayacaq?!

Sərnişinlərin arasında qarayanız gənc vardi. Avtobusun açıq pəncərəsi qabağında oturan bu gənc hərdən əlindəki su şüşəsini başına çəkir və yola baxındı. Üzünü deputatdan danışan oğlana tutub dedi:

– Alə, birisi maşın alır, birisi helə dolanır, birisi belə dolanır, sizin nəyinizə gərəkdi!.. Bəsdirin də... – bunu deyib

əlindəki şüşəni ağızına aparıb su içmək istəyərkən sürücü yoldakı adamı götürmək üçün qəflətən əyləci basdı. Su şüşəsi az qala oğlanın dişlərini sindiracaqdı. Əlini dodağına gəzdirib cüzi qan sızdığını görəndə isə hirslə bağırdı:

– Alə kazyol, bir az yavaş ol da...

Sürücü cavab vermək üçün ona tərəf baxanda Nazlı yenidən mübahisə düşəcəyini zənn edib mülayim səslə dilləndi:

– Kazyol qardaş, sən Allah fikir vermə...

Sərnişinləri gülmək tutdu. Kərəm də güldü və üzünü sürücüyə tutaraq:

– Üzürlü bil. Mən yenə bir qədər çöl-bayır görmüşəm, bimiz bu qarı isə ömrü boyu qoyun-quzu qırağında olub- daha sonra üzünü Nazlıya tərəf çevirdi:

– Ay arvad, onun adı kazyol deyil...

Bu məqamda yoldakı adam avtobusa qalxanda sürücüylə tanış çıxdı, heç demə həmkəndlilikmişlər.

– Salam, Muxtar – deyib görüşəndə sərnişinlər gülüşdülər, hətta: “Muxtar yox, kazyol”-deyənlər də oldu.

Muxtar da gülümsədi:

– Əgər adımı çəkməsəydin, xalam elə biləcəkdi adım doğrudan da “Kazyoldu”.

Kərəm dedi:

– Ay şofer, sənin bu xalan ilin üç yüz altmış beş gününü qışlaq və yaylaqda keçirir. Daim qoyun-quzu qırağında olduğundan hərdən keçiləri rusca da çağırır. “Kazyol” adı onun üçün adiləşib, odur ki, onu qınama.

Qarşıda hərəkət edən kamaz yük maşının sürücüsü bilərkədən yoluñ gah sağına, gah da soluna burulurdu. Onun çılgınlığı arxadan hərəkət edən digər nəqliyyat vasitələrinin sürücülərini qıcıqlandırır və əsəblərini tarıma şəkirdi. Muxtar dözməyib dilləndi:

– Ay eşşək oğlu, öz yoluñla getsənə!

Arxadakı digər sürücülərin də aramsız siqnal verməsindən sonra, nəhayət ki, kamazın kobud şoferi öz yoluna çəkildi. Ötüb keçənlər isə ona ikrahla, həqarətlə baxaraq o ki var ürək sözlərini döşədilər!

Kərəm dedi:

– İtin yalı çox olanda qudurur, canavarsa ac qalanda. Bunnun da ya pulu coxdur, ya da borcu.

Muxtarın yerlisinin qəzəbi hələ də soyumamışdı:

– Əgər ixtiyarım olsayıdı onu kamazın dalına bağlayıb sürüyərdim. Bu cür alçaq, şərəfsiz şofer mənim dostumu əzib məhv elədi!

Muxtar təəccüblə:

– Bu necə olub?

Mərdan sərnışılınların diqqətinin ona yönəldiyini görəndə başına gələnləri nəql etməyə başladı:

– Yaxın dostumvardı. Onunla bir çalışır, evdən bir çıxıb, evə bir gəlirdik. Səhər tezdən işə başlayandan ta axşama qədər qulluğumda dayanardı. Bir gün qonşum xahiş etdi ki, qoy dostun gəlib bir-iki gün mənə kömək eləsin. Tərəddüd etmədim. Qonşum dostumu alıb apardı. Bir neçə gün onun sayəsində xeyli iş gördü. Həftənin sonunda həyətə gələn qonşum: – dostun öldü!- deməyi ilə belimi qırdı. Hönkür-hönkür ağlamağa başladım. Səsimə yaxınlıqdakı adamlar da axışıb gəldilər və dostumun ölüm xəbərindən sarsılıb mənə təsəlli verdilər. Qonşum məni ayağa qaldırıb kənara çəkdi:

– Bu fani aləmdə heç bir canlı sığortalanmayıb, heç kəs də bilmir ki, bundan sonrakı taleyi necə olacaq. Rayonda heykəltəraş tanışım var, ondan xahiş edərəm, dostunun xatirəsinə əbədiləşdirmək üçün heykəlini düzəltsin. Biz bu heykəli aparıb rayonun girişində qoyarıq. Həyatda pis adamlar coxdur, qoy yol kəsənlər, paxıllıq edənlər, mərdimazarlar və naqışlər bu heykələ baxıb, əsl dostluqdan ibrət götürsünlər.

Onun sözlərindən özümdə bir qədər təsəlli tapdım. Çox keçmədi, rayonun girişində qoyulan heykəl bütün görənlərin diqqətini çəkdi. Düzdür, bəziləri bu heykələ ikrahla baxsalar da, bəziləri sevinib, – kaş, mənim də dostumun heykəlini qo-yaydılar – deyə həsrətlə baxırdılar. Mənimsə sevincim yerə-göyə sığmırıldı, sanki dostum ölməmişdi, yaşayırdı! Təəssüf ki, bu sevincim də uzun çəkmədi – kamazın sürücü-sünə işarə edərək- bir gün bunun kimi ədabaz, səhlənkar və gözögötürməyən sürücü, mənim sevimli dostumun heykəlini arabaqarışlıq vurub dağdı.

Sərnişinlərdən biri soruşdu:

– Dostunun heykəlini maşınla birlikdəmi qoymuşdular?

Mərdan cavab verdi:

– Mən maşın adı çəkmədim, “araba” dedim.

Muxtar:

– Hə də, türklər maşına araba deyir axı?

Mərdan təkid elədi:

– Mən milli arabamızdan danışırıam, əsl eşşək arabasın-dan...

Muxtar bu dəfə:

– Bəlkə dostun bazarda arabaçı olub, eləmi? – deyəndə

Mərdan səsinin tonunu qaldırdı:

– Siz nə danışırsınız, nə “arabaçı”, nə “maşın”!.. Bayaq-dan bəhs etdiyim sədaqətli dost gerçək eşşəkdir, bildiniz,,, əsl anqıran eşşək! Həmin o eşşək ki, Şamaxının girişində arabasıyla birlikdə heykəli qoyulmuşdu!

Sərnişinlər söhbətin nədən getdiyini indi anlayıb xeyli gülüşdülər. Gah yola, gah da həmkəndlisinə baxan sürücü gülə-gülə dedi:

– Ay evi tikilmiş, qoymağə heykəl tapmadınızmı? Adam da eşşəyə heykəl qoydurarmı?

Mərdan cavab verdi:

– İndiki zamanda elə adamlar var ki, eşşəkdən beşbetərdi, amma, mənim eşşəyim bəzi adamlardan da yaxşı idi. Onun heykəli ucalmalıydı!..

...Artıq mənzil başına çatmışdılar. Bir çox sürücülər şəxsi avtomobilərini dayanacağa yaxın yerdə saxladılarından marşrutun öz yerində dayanması mümkün olmadı. Sürücü avtobusu yolun ortasında saxlayıb sərnişinləri düşürtməli oldu. Arxadan gələn digər avtomobil sürücüləri gözləməyə məcbur olsalar da bəziləri səbir edə bilməyib uzun-uzadı siqnal verməyə başladı, hətta, başını şüşədən çıxarıb “yaxşı sözlər” deyənləri də oldu. Bir başqası isə tənbəllik etməyib Muxtara yaxınlaşdı:

– Alə, balqabaq, belə də maşın saxlayarlar? Cəhənnəm ol, bir az kənardə saxla ki, biz də ötüb keçə bilək də.

Muxtar təqsiri olduğunu yaxşı başa düşdüyündən digər sürücülərin tənəsinə dözməyə məcbur idi, lakin, kənardan baxanların qarşısında qürurunu sindirmaq istəməyib onu təh-qir edənə cavab qaytarmalı oldu:

– Kənarda yer var ki? Beş dəqiqə səbriniz olsun də, ölüm deyil ki!

Onu tələsdirən sürücü isə daha da bərkdən bağırıldı:

– Kazyol, bura sənin atanın dükanının qarşısı deyil ey, kəsdirib durmusan, buradan sənin kimi yüzləri keçir – hətta, ürəyi soyumayıb avtobusa təpik də vurdu.

Belə olduqda, Muxtar yoldan çəkilməsini gözləyənlərə məhəl qoymadan abtobusdan enib onunla əlbəyaxa oldu. Yenə kənardan seyr edənlərin sayı çoxaldı. Kərəm bu dəfə on-lara yaxınlaşmadan başını təəssüflə yelləyərək Nazlinin qo-lundan tutdu:

– Eh, gidi dünya, bu gün bir normal adama rast gəlmədik də! Bu insanlar bir qədər səbirli olsayırlar, bir-birlərinə “can” deyib, “can” eşitsəydilər pis olmazdı ki?!

Ehtiyatla avtobusdan düşən Nazlı isə:

– Eşitdinmi?! – dedi – Şoferin adı doğrudan da “Kazyol” imiş! Mən deyəndə gülürdünüz.

Bu dəfə Kərəm də gülərək cavab verdi:

– Elə düz tapmışan, özü də elə kazyoldular ki, öhdələrin-dən çoban da gələ bilmir, yazıq şəhər adamları buna neylə-sin?! – sonra başını yellədi:

– Ee, Baxıram hər tərəfə işləri viran görürəm,

Gedirəm hər yana əhvalı pərişan görürəm
Deyərək qol-qola girib yollarına davam etdirər...

HANSI YAXŞIDIR

1

*Sözdən xəbərsiz qalır könüldən xəbərsizlər,
Sözün yozumu sözdən daha şux, daha dilbər.*

N.Gəncəvi.

(Bu hekayədə N.Gəncəvinin “Sirlər
xəzinəsi”ndən sitatlar gətirilmişdir)

Sinifdə nadinclik edən İbrahimin hərəkətləri müəllimin diqqətindən yayılmadı. O, gah əlindəki iynəni qarşı tərəfdə əyləşən şagirdə batırır, gah yumruladığı kağızı digər şagirdlərə atır və ya bir başqasına göz ağardıb-dilini çıxarırdı. Odur ki, müəllim onu ayağa qaldırıb məzəmmət etdi:

– Təkcə sinifdə deyil, məktəbdə kobudluq etdiyin birinci dəfə deyil, hər dəfə də sənə xəbərdarlıq etmişik, bəsdir, belə olmaz! Özünü ağıllı apar!

Nadinc şagird bozardı:

– Məgər mən ağılsız zammi?

Müəllim:

– Sənə heç kim ağılsız demədi. İstədiyim budur ki, yoldaşlarla ağıllı davranasan. İndi isə əyləş və diqqətlə qulaq as!

– Şagirdlər məktəbdə özlərini necə apardıqlarını və müəllimlər tərəfindən nədən ötrü tənbeh olunduqlarını evdə mütləq doğru və dürüst danışmalıdır ki, bundan xəbərdar olan valideynlər də öz övladının səhvinin nədən ibarət olduğunu onun özünə anlada bilsin. Bilin ki, pis valideyn olmadığı kimi, pis müəllim də yoxdur. Valideyn evdə nadinclik edən övladının qulağını da çəkir, sillə də vurur, hətta, “bir də belə etsən gözünü deşərəm”, “dilini kəsərəm”, “çubuqla vuraram” kimi ifadələr də iş-

lədir, hədələyir və qorxudur. Məgər belə hallar azmı olub? Müəllimin də şagirdləri tənbeh etməsi labüddür. Unutmayın ki, müəllim öz övladını necə sevirsə, eləcə də sizi sevir! Axı, siz həm də məktəbin gülüsünüz, çıçeyisiniz!

İbrahim bu dəfə də dilini dinc saxlamayıb söz atdı:

– Bəs bu qədər gülün, çıçeyin bir arısı olmalıdır ya yox?

Müəllim isə təmkinini pozmadı:

– İki cür arı var. Hər ikisi də tikanlıdır və adamları sanca bilir. Sən hansısan, bal arısı, yoxsa eşşək arısı?

Söz müəllimin ağızından çıxar-çıxmaz şagirdlər; – eşşəkarısı deyib gülüşdülər.

Qürurlu şagird susaraq başını aşağı saldı...

***

Dərsdən evə dönəndə çantasını bir kənara atıb dərhal atasının yanına gəldi:

– Ata, sinifdə uşaqların gülüşü məni yamanca pərt elədi. Onlar niyə belə edir, hə?

Soyuqqanlı görünən atası:

– Adamı duran yerdə pərt eləməzlər – dedi – yəqin, yenə bir qələtin olub, elədirmi?

Olanları atasından gizlədərək sinif yoldaşlarını suçladı:

– Təqsir onlardadir. Niyə mənə “eşşəkarısı” dedilər? “Balarısı” desəydilər heç inciməzdim. Onlar pis uşaqlardı.

Oğlunun nadincliyyindən xəbərdar olan atası güldü:

– Yaxşı at özünə qamçı vurdurmaz! Onsuz da çatanı sancırısan, çatmayana bir daş atırsan, ona görə də sənə bax, eşşəkarısı deyiblər.

– Əgər sakit dayansam başqları mənə tənə ilə baxacaq, gəlib məni vuracaqlar.

– Məktəb idman meydançası deyil orda gücünüzü sınayırsınız. Məktəb zəkanızın təkamülündə mühüm rol oynayan tədris ocağıdır, zəngin bilik mənbəyidir. Müəllimlər isə bu ocağın nu-

runu, işığını yayan peşə sahibləridir. Hər bir şagirdin borcudur ki, müəllimin verdiyi bilikdən faydalansın, onların tənbehindən dərs alsın, nəticə çıxarsın. Sinifdə müəllimin diqqətini yayındıran, onları hövsələdən çıxaran şagirdlər mütləq cəzalandırılmalıdır ki, ikinci dəfə belə etməsinlər.

O, bu dəfə müəllimdən gileyəndi:

– Bəs, müəllim mənim qulağımı çəkəndə yaxşıdır? Mən də hövsələdən çıxıram axı! – deyəndə atası izah etdi:

– Müəllim heç vaxt uşaqları qərəzli şəkildə vurmaz. Ailədə – valideyn, məktəbdə – müəllim! Ailədə bir və bir neçə uşağın tərbiyəsinə vaxtını ayıran müəllim, məktəbdə müxtəlif ailələrdən gələn onlarla uşağın tərbiyəsilə məşğul olur, onların tərbiyə olunmasına daha məsuliyyətli yanaşır! Onların əziyyətini yerə vurmaq haqsızlıqdır, oğlum!

İpə-sapa yatmayan oğlu isə atası ilə heç cür razılaşmadı:

– O, bir nəfərin əvəzinə bəzən hamımızı tənbeh edir! Elə isə kimin təqsiri varsa təkcə onu cəzalandırsın.

– Görünür, onu siz buna vadar edirsiniz. Bax oğlum, bir dəfə parta arxasında mürgüləyən yoldaşından ötrü müəllim məni də cəzalandırıb. Əvvəl onu qımadımsa sonradan başa düşdüm ki, o, haqlıymış. Bununla o, yoldaşın yoldaşa qarşı diqqətli olmasına çalışıb. Məni vurmağının səbəbini isə belə izah etmişdi: – “Əgər yaxşı yoldaş olsaydin onun mürgüləməsinə imkan verməzdin”. O gündən indiyədək hər hansı dosta, yoldaşa laqeyd və biganə qala bilmirəm. Düşünürəm ki, haradansa məni izləyən müəllim, məni məzəmmət edər, qınayar...

İbrahim heyrətlə:

– Məgər müəllim sənə də göz qoyur?

– Əlbəttə, onlar təkcə məktəbdə deyil, küçədə, dükanda, bazarда və hər yerdədir. Onları görməsən də onlar səni görür, bütün davranışına diqqət yetirirlər. Odur ki, təkcə məktəbdə deyil, hər yerdə özünüüzü nizam-intizamlı aparmalısınız. Müəllimlər dərs keçərkən sakitcə diqqətinizi ona yönəltməlisiniz. Tənəffüs zamanı boş yerə ora-bura qaçmaqdansa əlinizə kitab alıb növbə-

ti dərsə hazırlaşmalısınız. Hə oğlum, bir də onu bil ki, valideynlər uşağın qolundan tutub yeməyi və addımlamağı öyrədir, müəllimlər isə həyatda addımlamağı! Valideynlər, uşağın ağızına qaşıqla yemək verib qarnının doymasına çalışır, müəllimlər isə mənəvi qida verib onların sağlam inkişafı üçün çalışır. Onlar sizin kimi yeniyetmələrə həyat dərsi öyrədir ki, qoy insanlar bir-birilə kobud davranışlarını, axmaq vərdişlərdən əl çəksinlər. Mehriban və firavan yaşamağın yolunu tutsunlar, nəyin yaxşı-nəyin pis olduğunu bilsinlər!

Bayaqdan ağızını açıb qulaq asan İbrahim soruşdu:

– Bəs kobud davranış, axmaq vərdiş necə olur?

Onda atası dedi:

– Bunları bilmək üçün böyüklərin sözünə qulaq asmaqla ya-naşı həm də çoxlu kitablar oxumalısan – bunu söyləyib ayağa qalxaraq rəfdən bir kitab götürüb oğluna verdi: – Al oxu. Bu kitab sənin ağıllı və qoçaq olmağına kömək edəcək.

Atası evdən gedəndən sonra İbrahim kitabı vərəqləməyə başladı. Kitabda yazılınlar maraqlı olduğundan gözünü axıradək çəkə bilmədi.

***

*Cahanda yaxşilarla yaxşı bağlayan ülfət,
Bir cüt qanad taparsan, hər uçuşu səadət!*

Beləsi də var...

Ata qazandığı pulları masanın üstünə qoyub deyir:

– Bu pulları mən qazanmışam, nəyə ehtiyacınız varsa götürə bilərsiniz.

Bu zaman övladları da öz qazanclarını gətirib ortalığa qoyular:

– Bizim hər şeyə ehtiyacımız var, bahalı telefona, avtomobile, yeni mənzilə, hətta, təzə ayaqqabıya da, ancaq, sənə daha böyük ehtiyacımız var, ata! İndiyədək bizim üçün çox əziyyətlər çəkmisən, bu gözəl şəraiti də sənin hesabına əldə etmişik. Bun-

dan sonra işləməyin gərək deyil, evdə oturub yaxşı-yaxşı istirahət edərsən, əvəzində nə lazımdırsa biz həll edərik!

Ata deyir:

– Evdə oturmaq mənim üçün istirahət deyil, işgəncə olar övladlarım, axı, mən işsiz necə qala bilərəm?

– Elə isə bağda özün üçün məşğul olarsan, həm torpağa qulluq edərsən, həm də gəlib-gedən qonaqlara! Belə olanda heç dərrixmağa da vaxtin qalmayacaq!

Ata gülümşeyərək:

– Düzdür, canın sağlamlığı hər şeydən dəyərlidir, ancaq, mənim üçün sizin kimi övladların varlığı canımdan da dəyərlidir... – deyib onları nəvazişlə qucaqladı...

Beləsi də...

Övladlarının qazancı ilə yeyib-içən ata heç vaxt öz kefindən qalmazdı. Nəhayət, övladlar belə qərara gəldilər ki, bu laqeyd atanı nə qədər özlərindən uzaq etsələr, bir o qədər rahatlıq taparlar. Odur ki, yanına gəlib çəkinmədən dedilər:

– İndiyədək bizim üçün nə etdin ki, bundan sonra da ney-ləyəsən? Bir qarın ac, bir qarın tox dolanmışıq. Az yaşından qapılarda işləməkdən cana doymuşuq. İşləməyə qüvvən və gücün var ikən tənbəllik elədin, işləmədin. Vaxtında bizim üçün gün ağlasaydın, bu gün biz də sənin qeydinə qalardıq. İndi isə bu evdən çıx get, başını saxla!

Ata övladlarının qarşısında günahkar olduğunu etiraf etsə də, nə qədər yalvarsa da xeyri olmadı, axı o, bu günü gözlə-mirdi!

Sitat: *Bəziləri bilməyir, qananlar bilir bunu,
Öz borcunu verməyin əvəzsiz olduğunu*

***

Beləsi də var...

Uzun sürən xəstəliyin müalicəsinə xərclənən vəsait ailəni çətin durumda qoyurdu. Övladlarının xəstə ana üçün necə

çalışdıqlarına, gecəsini-gündüzünə qatıb necə vəsait əldə etdiklərinə isə atanın ürəyi tab gətirmirdi. Axı o, atadır! Ailənin bütün məsuliyyəti bir ata kimi onun üzərinə düşürdü! Odur ki, onlara bir söz demədən şəxsi avtomobilini satıb pulunu ömür-gün yoldaşının sağalmasına sərf etdi. Övladları atanın bu addımına əvvəlcə etirazlarını bildirdilər:

— Maşını niyə satdın? Özün da yaxşı bilirsən ki, müalicənin pulunu əldə etmək üçün var qüvvəmizlə çalışırıq və bu-na da nail oluruq. Maşını satmağa isə ehtiyac yox idi!

Ata deyir:

— İndi gec deyil, lakin, bir qədər bundan sonra gec ola bilərdi! Sabah peşmançılıq çəkməmək üçün, bu gün düşünülmüş addım atmaq lazımdır! Canımız sağlam olandan sonra avtomobil əldə etmək asan məsələdir — yalnız bundan sonra övladları ailə başında dayanan möğrur ataya heyran qaldılar.

Beləsi də...

Övladlarının iş yerindən maaş aldıqlarını biləndə ata dedi:

— Ananız xəstədir, onun müalicə olunmasına ehtiyac var.

Müalicə üçün çoxlu pul lazımdır.

Böyük oğlu dedi:

— Pula mənim daha çox ehtiyacım var, ayaqqabım köhnəlib, əyin-baş da almaliyam.

Bu zaman həmişə böyüklərdən görüb-götürən kiçiyin də dərdi təzələndi:

— Mənim isə telefonum xarab olub, yenisini almaliyam.

Pul verməkdən müxtəlif bəhanələrlə boyun qaçılmaları atanı əsəbiləşdirdi:

— Mən dilimlə sizə deyirəm ki, ananızın müalicəsi üçün pul lazımdır, siz isə mənə nağıl danışırsınız. Niyə başa düşmək istəmirsiniz, söhbət ananızdan gedir, xəstə ananızdan!

Nəhayət, atadan gizlətdikləri pulları könülsüz halda masanın üstünə qoydular. Axır ki, istədiyinə nail olan ata pulları acgözlüklə sayandan sonra dedi:

— Həə, bu pulları sizdən alınca canım elə ağrıdı ki, ananızın dərdi də yadımdan çıxdı. Bu gün ananızla evlənməyi min otuz illiyidir! Gəlin ona sürpriz edək!

..Axşam evə dönen arvad otaqdakı yeniliyi görəndə təecübəldəndi:

— Bu nədir, bu boyda televizor hardandı belə!?

Kişi sinəsini qabağa verdi:

— Narahat olma arvad, bunun krediti mənlikdir! Toyumuzun otuz illiyi münasibətilə bizdən sənə hədiyyə!

Arvadı bu sözləri eşidəndə ürəyini tutub qapıya söykəndi:

— Kaş sənin hədiyyən elə o boyda qara daş olub düşəydi mənim başıma! Adamın nə qədər krediti olar, allah!!! Axi, mən bir aydır ağrlardan əziyyət çəkirəm, ölürəm. Niyə faydasız qutuya bu qədər pul xərcləmişiz? — deyəndən sonra əlini sinəsinə qoyub qapının ağızındaca qaldı...

Bax, bunu gözləməyən cahil ata və övladları təlaş içində qışqırı-qışqırı qaldılar...

**Sitat: *Ey bugünkü halından utanıb qızarmayan,
Fikirləş öz sonunu, bari o gündən utan!***

***

Beləsi də var..

Xəstə kişi mətbəxdə başı qarışan həyat yoldaşını səsləyir. Arvad gəlib soruşur:

— Nə lazımdır, evimin dirəyi?

Kişi deyir:

— Əgər hazır çayın varsa bir stəkan ver içim, ciyərim yanır.

Arvad dərhal pürrəngi çay gətirib verir və:

- Hazır yemək də var, yeyirsənmi?
- Sağ ol, əzizim, əvvəlcə çayımı içərəm, könlüm istəyərsə yemək də yeyərəm.
- Nuş olsun – deyə arvadı qayğısını çəkir.

Beləsi də...

Çarpayıda xəstə yatan kişi arvadını televizorun qarşısında görəndə dilxor olub gileylənir: – həmişə beləsən, oturduğun yerdən durmaq istəmirsən. Dur çay gətir.

Kişinin naqafil sifarişindən könülsüz ayağa duran arvad mətbəxə keçir. Çox kecməsinə baxmayaraq hələ də geri dönmədiyini görəndə kişi arvadını yenidən səsləyir. Bu vaxt qadın əlində çaydan otağa qayıdıb:

- Nə deyirsən? – deyə soruşanda kişi hirslənir:
- Dedim ki, bir stəkan çay ver.

Arvadı: – görmürsən çaydanı yaxalayıram, oynamıram ki?

– Bu televizor sənin başını yaman xarab eləyib, xəstəyə necə qulluq etməyi də bilmirsən!

Kişinin əsəbi vaxtında arvadı da dil boğaza qoymadı:

– Zəhər-zəhər danışma, avtomat – zad deyiləm ki? Səbrin olsun da!

Ərinə biganə qadın yenidən mətbəxə qayıdıb bir qədər də ləngidi. Nəhayət, çay süzüb otağa qayıdanda, gözləri bərəlmiş, ağızı və çənəsi əyilmiş kişini görəndə güldü:

– Özünü niyə artistliyə qoyursan, bu da yeni tamaşadır? Ondan səs çıxmadığını görəndə isə ciddiləşdi: – iraq olsun, infarkt keçirib eləyər aaa, qoy bir baxım!

Çayı stolun üstünə qoyub kişiyyə yaxınlaşdı... və qəflətən qiyyə çəkib qonşuları çağırıldı..

Sitat: *Qadının ərinə bir qurtum su verməsinin savabı bir il-dən artıq olan ibadətin savabına bənzəyir. Əgər, qa-*

din ərinə su versə allah cənnətdə onun günah və xətasını bağışlayar. (“ Vəsailüş-şıə”,c.14,səh.123.)

***

Beləsi də var...

Gənc oğlan əlindəki pulu qonşusuna verib deyir: – bu pulu dörd ay əvvəl borc almışdıq, gecikdiriyimizə görə üzr isteyirik!

Qonşu:

– Gecikdirəndə nə olar ay oğul, dünyanın axırı deyil ki!? Oğlan isə ona təşəkkürünü bildirib geri döndü...

Beləsi də...

Atası oğluna deyir:

– Get o köpək oğluna de ki, bir həftə tamam oldu, aldığı pulu gətirib versin də, dədəsinə borcumuz yoxdu ki?

Oğlu gedib qonşunun qapısını döyür və qapını açırlar:

– Adamın vicdanı olar, borc almışınız gətirin qaytarın də! Haqsızlığın dərəcəsinə bax da, əlimizlə verib ayağımız-la dalınca düşürük!

Atasına tutulan iradı eşidəndə oğlu dözməyib:

– Borc vermisiniz deyə adamın başına çıxacaqsınız? Bizim də etdiyimiz yaxşılıqlar sizin gözünüzdən gəlsin...

...Və dava düşür...

Sitat: *Cəhd et, verdiyin sözü yetirəsən yerinə,
Çalışma nəfsin üçün, çalış Tanrı xeyrinə.*

***

Beləsi də var...

Biri dostunun yanına gəlib deyir:

– Mənim onu görməyə gözüm yoxdur, harada rastlaşıraqsa məni pərt eləməyə çalışır, məni pisləyir. Bu qədər yaxşılıq-

lar edirəm yenə məni başa düşmür. Yaxından tanımayanlar elə biliirlər ki, həqiqətən də mən pis adamam. Onun yalanı üzündən çoxları mənə ikrahla baxır. İsteyirəm o əclafın dərsini verim!

Dostu təmkinlə:

– Mənim də onu görməyə gözüm yoxdur, ancaq, ona bir xətər yetirsən elə biləcəklər sözləşmişik. Onsuz da ağıllı adamlar tanıdıqları insanlar haqqında hər deyilənləri süzgəcdən keçirmədən ən yaxın dostlarına belə inanmırlar. Yaxşısı budur, onun olduğu yerlərdən uzaq duraq! Bu daha yaxşı olar.

Dostu onun məsləhətinə qulaq asır və belə də edirlər...

Beləsi də...

Biri dostuna deyir:

– Mənim onu görməyə gözüm yoxdur. Harada oluramsa mənə tənə vurur, bütün dediklərimin ziddinə gedir. Heç bilmirəm öhdəsindən necə gəlim?

Dostu cavab verir:

– Mən özüm də onun əlindən yanıqlıyam. Təkəbbürlü hərəkətlərindən cana doymuşam.

– Elə isə birləşib onun dərsini verək. O it oğluna elə bir toy tutaq ki, ömrü boyu ağılı başına gəlməsin...

Sitat: *Əlbət gənclik igidlik, qəhrəmanlıq çağıdır,*
Heyhat, dəliqanlılıq, dəlilik sorağıdır.

***

Beləsi də var...

Uşaq, taplığı əl çantasını evə gətirib anasına deyir:- bu çantanı küçədən tapmışam.

Anası çantanın içərisinə baxır, orada bir neçə zinət əşyaları, pul və digər sənədlər vardı. Çantanı polisə aparır və tez

bir zamanda çanta sahibinə qaytarılır. Əvəzində isə xeyli təşəkkür və sağ ol qazanırlar...

Beləsi də...

Təsadüfən çanta tapan uşaq anasının yanına qaçır. Anası təzə və bahalı çantanı görəndə gözləri gülümsəyir. Çantada qadınlara məxsus zinət əşyaları, çoxlu pul, bahalı ətirlər və şəxsiyyət vəsiqəsi vardı. Qadın şəxsiyyət vəsiqəsini götürüb qayçı ilə doğrayaraq zibil qutusuna atır, çantadan çıxan digər əşyaları isə aparıb etibarlı yerdə gizlədir. Addımbaaddım dəlinca düşən oğluna pul verib deyir:

— Al bu pulu, özünə nə istəsən alarsan, ancaq çanta barədə heç kimə bir kəlmə də demə haa, mənim gözəl balam!

Uşaq əlindəki pula baxıb sevinərək cavab verdi:

— Arxayıñ ol anacan, mənə etibar edə bilərsən!..

Sitat: *Dartır nəfsin şeytanı səni özünə sari,
Hələ ki, ölməmisən çəkin, əl vermə bartı.*

***.

Beləsi də var...

Qocaman neftçi səhər dənizə çıxacaqdı. Televizorun qarşısında əyləşib hava haqqında məlumatın verilməsini gözləyirdi. Bu vaxt hava haqqında qısa və ətraflı məlumat verilir. Arxayınlısan neftçi: — Allah səni xoşbəxt eləsin, qızım! — deyərək ekrana təşəkkürünü bildirir.

Beləsi də...

Qocaman neftçi sabah havanın necə olacağını bilmək üçün televizorda məlumatı izləyirdi. Bunun üçün əlindəki pultun düyməsini tez-tez basır və kanalları dəyişirdi. Bu vaxt kanalların birində anlaşılmayan musiqi sədaları altında hava haqqında məlumatın işartiləri görsənir. Nəhayət, gözəl bir

xanım məlumat verir: – Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Milli Hidrometeorologiya Departamentinin Hidrometeoroloji Proqnozlar Bürosunun... – bu yerdə neftçinin səbir kasası daşır:

– Dilinə çiban çıxsın, qız! Kəsəsi deynən ya yağış yağacaq, ya da külək əsəcək, ürəyim üzüldü ki!

Sitat: *Ölçülüb biçilərsə incə fikir, incə söz,
Nə qədər gözəlləşər, olar ürəyincə söz.*

***

Beləsi də var..

İşdən evə dönəndə hər dəfə xırda-para çörəkləri yiğib evinə gətirən atasına oğlu irad tutur:

– Başqalarının artığını evə niyə gətirirsən? Görənlərdən utanıram axı, bəsdir dəə!

Atası dərindən ah çəkib:

– Ay bala, o qədər bu nemətin həsrətində olmuşuq ki! – deyə cavab verir, – Torpağı dırnağımızla eşib yemək axtarmışıq. Çörəyin bolluğu düşüb qudurğanlıq eləmək bizə yaraşmaz. Ayaq altında tökülbə qalan çörəkləri zibil qutusuna atırlar, bu da günahdır! Hər kəs yediyi çörəyin qədərini və qədrini bilməlidir, ona qiymət verməlidir. Hamı belə etsəydi “artıq” bildiyin bu tikələr küçələrə atılmazdı.

Oğlu atasının sözlərindən sonra başını aşağı salır...

Beləsi də...

İş yerində nahar süfrəsini yiğışdırıran oğlan atasından soruşur:

– Ata, bu çörəkləri hara qoyum?

Atası etinasız halda – Apar qoy o tərəfə.

– Axı, bunlar bərəkətdir!

Atası:-Onun bərəkətinə qurban olum, oğlum. Bəs neylə-yək? Süfrədə artıq qalan çörək bizim nəyimizə gərəkdir. Görənlər nə deyər bizə? Deməzlərmi ki: – bunlar işləyə-işləyə çörəyə də möhtacdır. Odur ki, məni başqalarının yanında utandırma, əlindəkiləri apar qoy bir qıraqa. Şükürlər olsun ki, çörəyimiz hələ boldur!

Bu gün çörəyin bolluğu sadəlövh atanın gözünü elə bağlamışdır ki, hətta, yaxın keçmişini də yadından çıxarmışdı. Belə ata oğluna hansı doğru yolu göstərə bilərdi?..

Sitat: *Çörəyə hörmət edin, onun hasilə gəlməyində
Ərş və Yer arasında olan çox xəlqlərin əməyi
var. (“Hədislərdən”)*

***

Beləsi də var...

Ata oğluna tövsiyələr verir: – əgər pulun çoxdursa kasıblara əl tutmalısan. Kasıbsansa, Allahın verdiyi bir qismət çörəyə də şükür etməli və aza qane olmalısan. Heç vaxt başqalarının malına tamah salma! Ehtiyac içərisində yaşayan adam nə qədər səbirli olsa Allah ona bol-bol ruzular yetirər! Tərəzidə adamları aldatma. Bayramlar ərəfəsində satdığın meyvə-çərəzlərin qiymətini qaldırma, yoxsa kasib zümrələrin qarğışına tuş gələrsən. Olduğun yerlərdə adamlarla insaflı davranış ki, allah da səninlə xoş davransın və günlərini əziyyətli etməsin. Unutma ki, allahın nəzərindən heç nə yayınmaz!

Beləsi də..

Atası oğluna məsləhətlər verir: – əgər pulun varsa ancaq özünü və ailəni düşün, heç kimə etibar eləmə. Başqalarının pulu yoxdursa, pis dolanırsa bu səni narahat etməsin. Həm çəkidə, həm qiymətdə öz məharətindən elə istifadə et ki, da-

ha çox qazana biləsən. Bunun üçün ən əlverişli məqam məhz bayram günləridir. Belə fürsəti əldən vermə. Sənə həqarətlə baxanlara sən də amansızlıqla bax. Yıxılıb yerdə qalanlarla işin olmasın, köməyinlə ayağa qaxsa sabah səni saymaz. Geridə qalanları irəli getmək üçün tələsdirmə, çalış elə geridə qalsınlar. Sən qabağa gedənlərin önündə yeri ki, gəlib səni ötən olmasın. Var-dövlətin çoxalarsa onu heç kəslə bölüşmə, təvazökərligindən istifadə edib səni müflis edərlər...

**Sitat: *Heç bir kəsi tapdama, dayan, fikirləş bir an:
Sənintək çoxlarını tapdalayıb bu dövran.***

***

Bir neçə saatdan sonra atası evə dönəndə İbrahim kitabın bütün səhifələrini oxuyub qurtarmışdı. Atasını görcək dedi:

– Mən pis adamları indi tanımağa başladım, ata!

Atası:

– Hə oğlum, onlar cəmiyyət arasında, hər yerdə, hər evdə yaşayırlar, hətta bizim evdə də nadinc və dələduz adam var.

İbrahim təəccübələ:

– Hətta bizim evdə də? Bəs hanı o, kimdir?

Atası güldü: – O, elə sən özünsən!

İbrahimin gözləri böyüdü, qaşlarını çatıb:

– Məən? – deyib soruşanda atası yenə güldü:

– Əlbəttə sən! Əgər sən də vaxtında düzgün tərbiyə olunmasan dönüb onlardan biri olacaqsan!

Gözlərini atasından çəkməyən İbrahim nəhayət, əlini onun dizinə qoydu:

– Ata, daha istəmirəm mənə “pissən”, “kobudsan”, “nadincsən” desinlər. Bundan sonra dərslərimi yaxşı oxuyub əlaçı olacam. Bir daha nə sinif yoldaşlarımı, nə müəllimlərimi incitməyəcəm! Hətta, küçədəki itlərə, pişiklərə də daş atmayacam, ağacların budağını da qırmayacam, quşların yuvasını da dağıtmayacam, söz verirəm, ata!

Atası gülümsəyib:

– Bəh, bəh, gör sənin nə qədər təqsirin varmış! İndi ki,
bunları boynuna alırsan, demək doğru yoldasan. Belə də ol-
malıdır oğlum, qoy nə sinif yoldaşların, nə də müəllimlər
səni görəndə: – eh, görəsən bu oğlan nə vaxt düzələcək ?
– deyib qaş-qabaq tökməsinlər – sonra onun qıvrım saçını tu-
marladı...

Sitat: *Düzlükə qurtularsan hər acıdan, ağrıdan,
Qoy düzlük səndən olsun, zəfərlərin Tanrıdan.*

FÜRSƏT (*hekayə*)

Fürsəti əldən verənə ağıllı deməzlər. (*Atalar sözü*)

Şəhərə köçməyə hazırlaşdıq. Bizim getməyimizə razı olmayan babam, atamı hər vəchlə yola gətirməyə çalışırıdı:

— Ay oğul, kəndin nəyi pisdir ki? Mal - qaramız da var, bağ-bostanımız da. Bax gör nə boyda həyət-bacamız, əkin sahəmiz var. Qoyun-quzunun, toyuq-cücənin sayını artırarsan, süddən içib, yumurtadan yeyib rahat dolanarsınız. Yeri gəlmışkən, onu da deyim ki, kənddə yaşıyanlar şəhər adamları ilə müqayisədə daha sağlam görünürlər. Səbəbi də budur ki, kəndin təmiz havası, saf bulaq suyu, təbii qidaları var. Vallah şəhərə getsən həm özün, həm də uşaqların azar-bezar tapacaq, tez-tez xəstələnəcək. Sənin şəhərə getməyinə ehtiyac görmürəm.

İnadkarlığından dönməyən atamsa belə cavab verirdi:

— İçərisində qurdı olanlar tez xəstələnər. Nə olub mənə, nər kimi oğlanam. Bir də ki, bu palçıqlı, havasından qoyun iyi gələn kənddə nə işim var ey? Nə də, bizi bu yoldan çə-kindirməyə çalışma dədə, onsuz da çıxıb gedəcəyik.

— Oğul, hər bir ata övladının yaxşı olmasını, yaxşı dolanmasını, onun xoş güzəran keçirməsini arzulayıb. İstəyir ki, övladlarını hər işdən agah eləsin, axı biz keşməkeşli, uzun və çətin yollar keçmişik, başımız daşdan-daşa dəyib. Odur ki, yenə deyirəm: — gəl bu nemətlərə kəc baxma, hələ ki, gec deyil!

Onun dedikləri isə atamın heç vecinə də deyildi:

– Başın daşa dəyməsi naşılıqdandı dədə, mən öz başımı qoruyacam, bundan arxayın ol! Balalarımın yaxşı dolanması üçün şərait quracam. Dediyn o var-dövlətdən, nemətdən al-lah mənə də nəsib edəcək, burda qeyri-adi nə var ki? Demir-sənmi xoşbəxtliyini istəyirəm, di imkan ver harada istəyi-rəmsə orada xoşbəxt olum, niyə mane olursan?

Onu yoldan çəkindirə bilməyən babam sonda öz nəsihəti-ni verdi:

– Hər oğulun borcudur ki, atasından öyrənsin. Sənin yax-şılığın üçün bu qədər dil tökdüm, məsləhət verdim, sən isə qulaqardına vurdun. Mənim yaşına çatanda söhbətimizin şahidi olan oğlun da səni eşitməyəcək, dediklərini bu qulağından alıb- o biri qulağından buraxacaq. Onda sənin də aqibə-tin avam kəndlının gününə bənzəyəcək.

Atam qalın qaşlarını dartıb sıfətini bozartdı:

– İndi mənə nağıl danışacaqsan?

“Nağıl” sözünü eşidəndə məni maraq bürüdü və üzümü atama tutaraq:

– Babamın sözünü kəsmə, qoy görək nə demək istəyir – sonra babamdan – danış baba, danış – deyə xahiş edəndə o, danışmağa başladı:

– Hə, vaxtilə eşitdiyim belə bir nağıl vardi, deyirlər: “Tənbəl bir kəndli səhər yuxudan oyanıb arvadına deyir: “Arvad, çəntama yemək qoy, səfərə çıxıram”. Arvad soru-şur: – “Hansı səfərə?”. Kişi yuxusunu söyləyir: “Yuxuda görmüşəm ki, allah mənə ruzi verir, gedib ruzimi alacam”.

Elə özü kimi sadəlövh olan arvadı inanır və tez çantasını hazırlayıb kişini yola salır. Az gedir-çox gedir birdən qarşısı-na ac canavar çıxır. Canavar ondan soruşur:

– De görüm kimsən, nəçisən, hara gedirsən?

Kəndli qorxuya düşüb deyir:

— Mən yaxınlıqdakı kənddə yaşayıram. Yuxumda görmüsəm ki, allah mənə ruzi verir. Gedirəm onu almağa.

Canavar deyir — hə? Bu lap yaxşı oldu, elə isə allaha deyərsən ki, orada ac canavar yaşayır, onun da ruzisini versin.

Əlindən qurtulmağa can atan kəndli sevinərək: — Mütləq deyərəm. — deyərək ondan birtəhər uzaqlaşır. Xeyli yol gedəndən sonra əkinçiyə rast gəlir. Əkinçi onun hara getdiyini soruşanda deyir: — Allah mənə ruzi verib gedirəm ruzimi almağa.

Əkinçi tez dillənir:

— İndi ki, allahın yanına gedirsən deyərsən əkinçi şum şumlayır, toxum səpir,ancaq, yaxşı məhsul götürə bilməyir. Öyrən gör bunun səbəbi nədir.

Kəndli: — Öyrənərəm- deyib ondan da uzaqlaşır. Gəlib elə yerə çatır ki, burada çadırlar qurulub və hər yan döyüşülərlə doludur. Onu görən kimi tutub gətirirlər padşahın hüzuruna. Elə ki, çadırda təkbətək qalırlar padşah soruşur:

— Sən kimsən, nəcisinən? Hardan gəlib hara gedirsən ?

Kəndli deyir: – Padşah sağ olsun, mən sadə kəndliyəm. Yatıb yuxumda görmüşəm ki, allah mənə ruzi verib, gedirəm onu almağa.

Padşah bir qədər fikirləşəndən sonra deyir: – Bu lap yaxşı oldu. Onda ona deyərsən ki, belə bir padşah var, aylarla vuruşur, amma qalib gələ bilmir. Qoy, sərni sənə desin, sən də gəlib mənə deyərsən.

Kəndli: – Baş üstə, qibleyi-aləm – deyib oradan da uzaqlaşır.

Beləliklə, gəlib hündür dağın qabağına çatır. Birdən qaibdən səs gəlir:

– Ey insan, kimsən və hara gedirsən?

Kəndli hansı tərəfə boylangsada heç kəsi görməyib cavab verir:

– Yuxumda görmüşəm ki, allah mənə ruzi verib, gedirəm ruzimi almağa.

Bu dəfə həmin səs yenidən eşidilir: – Get, sənin ruzini verdim.

Kəndli sevincək geri dönmək istəyəndə birdən padşahın sözü yadına düşür və:

– Orada bir padşah vuruşur,ancaq qalib gələ bilmir, bəs bunun səbəbi nədir?

Qeybdən gələn səs:

– O padşah qadındır və nə vaxt ərə getsə onda qalib gələcək.

Kəndli əkinçi barədə soruşanda cavabında eşidir:

– Onun şumladığı torpağın altı qızıl küpləri ilə doludur, küpləri qazıb çıxararsa şumlamağa ehtiyacı da qalmayacaq.

Axırda kəndli soruşur:

– Bəs, ac canavar nə etsin?

– Canavara da deyərsən ən avam adamlar sənin yemin olacaq.

Kəndli sevinə-sevinə geriyə dönür. Qoşunların dayandığı yerdən keçəndə onu padşahın yanına aparırlar. Padşah sorusur:

– Nə oldu, öyrəndimmi?

Kəndli deyir:

– Padşah sağ olsun, öyrəndim. Dedi ki, o, qadındır, əgər ərə getsə mütləq qalib gələcək.

Bunu deyəndə padşah dəbilqəni başından çıxarıb saçlarını yana tökürlər: – bu sırrı təkcə sən bildin, odur ki, mənimlə ev-lən, padşahlığı verim sənə və birlikdə qalib gələk.

Kəndli etiraz edib:

– Mənə padşahlıq lazım deyil, ruzimi allah verib – deyir və çıxıb gedir.

Əkinçinin yanına gəlib çatanda ona da belə deyir:

– Şumladığın torpağın altında qızıl küpləri var, onları çıxartsan ömrünүн sonuna qədər bəs edəcək.

Onun gözü karşısındakı torpağı qazan əkinçi qızıl dolu küpləri görəndə gözlərinə işıq gəlir, tez kəndlinin ətəyindən yapışır deyir:

– Bunlar sənin sayəndə tapıldı, gəl qardaş olaq, onları birlikdə qazib çıxaraq, yarısı sənin olsun, yarısı mənim.

Tənbəl kəndli gülür:

– O qızılları qazib çıxarmağa halim yoxdur. Mənim ruzimi allah verib. Sən öz işinlə məşğul ol – deyib onun da yanından uzaqlaşır. Axırda gəlib çatır canavarın yanına və ona da belə deyir:

– Allah mənim də ruzimi verdi, sənin də.

Canavar acgözlükə:

– Bəs mənim ruzim hanı?

Kəndli:

– Avam adamlar sənin yemin olacaq.

Bunu eşidən canavar elə həmin andaca avam kəndlini tutub parçalayır”.

– İndi, ay bala, gözün burdakı var-dövləti, neməti görmür-sə çətin ki, başqa yerdə ruzi taparsan.

Atam babamın söylədiklərindən nəticə çıxarmayıb yenə öz tərsliyini etdi:

– Ruzi verən allah kənddə də verir, şəhərdə də. Mənim ru-zim isə şəhərdədir.

Onun höcətliyi babamı təngə gətirib yorurdu, sonda dedi:

– İndi ki belə oldu, özün bilərsən. Adam gəncliyində canı-nın qədrini bilməz, əlinə hansı yemək düşərsə dəyirman kimi çeynəyib həzm edər. Elə ki yaşa dolar və canına ağrılar gələr, onda başa düşər ki, nələri yemək olardı, nələri yox! O zaman ağrılarla bərabər cana təşviş də düşər ki, bu da əzabları ikiqat artırır! Bax oğlum, söz də elədir, nə qədər ki, insan gəncdir, sö-zü bu qulağından alıb, o biri qulağından buraxar. Xeyrinə deyi-lən sözün fərqinə varmadan öz bildiyini edər, yalnız yaşa do-landan sonra gəncliyində buraxdığı səhvləri anlayar və təəssüf hissi keçirər. Oğlum, sənə deyəcəyim budur ki, hər şeyin za-mani var. Zamanında düşən fürsətdən istifadə edə bilsən çox şeyə nail olarsan.

– Dədə, mən səninçün uşaq deyiləm ki, məsləhət verirsən, boşuna özünü yorma!

***

Artıq bir il olardı atam zavodda işləyir və yaxşı da maaş alırdı. Bir gün zavoddan verilən bağa köçəcəyimizi deyib bizi se-vindirdi.

Anam dilləndi:

– Fürsəti əldən vermək olmaz, heç olmasa bir daxma tikib darısqallıqdan canımızı qurtarardıq.

Atam özünü öydü:

– Daxma niyə, tikəndə elə birdəfəlik əməlli-başlı ev tikə-rəm də, ölməmişəm ki?

Anam:- mən imkanımıza görə deyirəm – deyəndə atam bir az da qürurlandı:

– Nə olub imkanımıza? Sağlığına heç kimdən aciz deyiləm. Tikəcəm özü də ləyaqlı ev! Hələ dədəmi də qonaq çağıracam! Qoy görsün ki, kənddə cır-cındır içində, yamaqlı şalvarda gəzib şor-çörək yeməkdənsə, şəhərdə qalstuklu və ütülü köynəkdə gəzib, banan və kivi yemək daha yaxşıdır – deyib irişdi – yox, mən boyda kişi gedib tövlə təmizləyəcəm, ay-hay!..

Anam da ürəkdən gülüb kişiyə qəhmər çıxdı:

– Ancaq nə çıxdıq aradan!..

* * *

Bizə bağ yeri veriləndə sevindiyimizdən qərar tuta bilmirdik. Atam tikinti şirkətində işləyən dostunu çağırıb ev tikmək üçün məsləhət verməyini xahiş edəndə ona tamam başqa istiqamət göstərdi:

– Zavodda aldığın maaşla ev deyil, daxma tikə bilərsən. Sən gəl bizim şirkətdə işlə, hərçənd hər adamı ora işə götürmür-lər, amma mən səni işə düzəldərəm. Orada yüksək maaş verirlər, elə maaş ki, çox tez zamanda yer də alarsan, ev də tikərsən. Neyləyirsən zavoddan verilən balaca bir yeri?

Qərib işlədiyi şirkət haqqında ağızdolusu o qədər danışdı ki, atam inanaraq zavoddan çıxmağına elə həmin gün qərar verdi.

Zavodun yataqxanasından çıxıb kirayə ev tutmalı olduq. Atamin bəxtindən elə oldu ki, iki ay tamam olmamış işlədiyi şirkət bağlandı. Bu zaman Qərib atama təsəlli olaraq söylədi: hələlik gözləməkdən başqa yolumuz yoxdur. Onlar güman edirdi ki, tezliklə işləri qaydasına düşəcək və yenidən şirkətə qayıdacaqlar.

Beləliklə, işlərin nə vaxtsa açılacağına ümid bəsləyən atam bir neçə ay evdə oturdu. Bu aylar ərzində elə olurdu ki, kirayə pulunu da borc tapıb ödəməli olurduq. Dükana və bizə yaxın olan adamlara borcumuz çoxaldıqca narahat olmağa başlayır-

dıq. Nə qədər borc almaq olardı, axı borcları qaytarmaq da lazımdır! Nəhayət, bizə canı yanın yaxınlarımızın köməyi ilə bir sahibkarın bağına köçdük. Bağa baxmaq üçün az miqdarda pul versələr də bu bizi qane edirdi, çünki üstümüzə borc yığmaqdan təngə gəlmışdık. Uzun müddət bağ evində yaşamalı olduq. Heç bir yerdən iş tapmayan atam, artıq həyət işlərinə alışmışdı. Bağda çoxlu ağaclar vardı. Ağaclarla həyətin arasını tər gül-lər-çiçəklər bəzəyirdi. Biz həm ağacların dibini belləməli, həm də tərəvəz becərmək üçün lək düzəltməliydik. Bu işdə onlara həvəslə kömək edirdim. Bu gün yenə iş başındaydım.

Bilmirəm nədəndir, anam gah atama, gah da mənə baxıb alt-dan-altdan gülürdü. Səbəbini başa düşməyən atam soruşdu:

— Xeyir ola, arvad, pul tapan adamlar kimi dişlərin ağarır?

Anam əlini işdən saxlayıb gülməyinə ara verdi:

— Ay Məmməd, kefimdən deyil, vallah yandığımdan gülü-rəm. Deyirəm, "Dağdan enib gəldik kabab iyinə, gördük eşək dağlayırlar" — bizimki ona dönüb ey, işləyirdin də zavodda. Bəlkə indiyədək daxmadan-zaddan da tikib qaratılmışdım. Qə-ribdən məsləhət almağın hardan ağlina gəldi?

Atam cavab verdi:

— Nə bilim ay Elnarə, mərdimazara nə deyim, dövlətlinin al-dığı yumurtanın içindən cücə çıxır, bizim aldığımız yumurta-larsa lax çıxır, buna neyləyə bilərik! Hamısı bəxtimizdəndir!

Birdən: — hə də,- deyib dilimin ucuna gələn sözləri bir-bi-rinin ardına düzdüm:

— *Lapatkanı al dədə*
Kəndi yada sal dədə,
Kəndini bəyənmədin
Döy başına qal dədə...

Atam da özünü o yerə qoymayıb cavabımı belə verdi:

Az danışib çox işlə
Kəs səsini, ay bəbə.

Əgər atamın dostu gəlib çıxmasaydı yəqin ki, anam da bizə qosulacaqdı. Güller üzlə yaxınlaşış görüşərək beli atamın əlin-dən alıb torpağa sancdır:

– Məmməd, Türkiyədə yaxşı iş var, gedirsənmi?

Anam açıqlı-acıqlı:

– Onu elə günə qoymusan ki, indi də xaricə aparmaq istəyirsən?

Qərib güldü:

– Türkiyə xarici ölkə deyil ki, qardaş dövlətdir də...

– Burda işlətdin əli yaman bala batdı, indi də qaldı Türkiyə!

Sənin üzündən dükanlara nə qədər borcumuz var. Zavodda işləyirdi də niyə çıxartdırın? Elə hey deyirdin: “ay bağ belə, bostan belə!” – axırda bağı da əlimizdən aldılar. Bağımız da dağıldı, bostanımız da. Hələ belə çətin günlərimiz olmamışdı.

Xülasə, anam onun kefinə elə soğan doğradı ki, suyu süzü-lə-süzülə həyətdən çıxıb getdi. Sonra dedi:

– Lap yaxşı oldu... Onun üzündən çox əziyyətlər çəkdik. Evdə allahın şor-çörəyi də tapılmayırlar.

“Şor-çörək” eşidəndə kənd yadına düşdü. Allah, nənəmin çörək təknəsinə, babamın tövləsinə bərəkət versin. Heç yavanlığımız olmayanda yağlı dürməyimiz əlimizdən düşməzdidi. Toyuq, qaz, ördək yumurtaları süfrəmizdən əksik olmazdı. Hələ nənəmin qoyun-keçilərdən sağlığı südü demirəm... Odur ki, atama irad tutdum:

– Babamın sözünə baxıb kənddə qalsayıdış indi nökər kimi özgəsinin həyətində işləməzdik. Belə yerdə deyiblər – böyüyüն sözünə baxmayan böyürlə-böyürlə qalar.

Anam üstümə qışqırdı: – Kəs səsini! Nökər niyə oluruq, özümüz üçün pul qazanırıq da. Uşaq qələt eləyər başından böyük danışmaz.

Anam belə deyəndə sözünə məhəl qoymayıb əlimdəki beli yerə atdım:

– Atamın Türkiyəyə getməyini niyə istəmirsən, qoy gedib pul qazansın da! Bu nimdaş əyin-başla həmyaşılardımın yanın-

da utanıram ey!- deyib qəhərləndim və onların üzünə baxmadan evə tərəf getdim...

* * *

Pilləkəndə oturmuşdum. Bu vaxt evin sahibi həyətə girdi. Üzündəki təbəssümədən hiss olunurdu ki, nə isə sözlü adama oxşayır.

Yaxınlaşışb dedi:

– Hazırlaşın, sizi özümlə xaricə aparıram. – Paşa çox yaxşı adamdır, çətinliyimizi başa düşür və hər vaxt bizə kömək etməyə çalışardı – bir müddət orda işləyib yaxşı pul əldə edərsiniz, qayıdanan sonra bəy kimi dolanarsınız.

Lap göydəndüşmə oldu! Atam mənə göz vurub yumruğunu düyünləyərək baş barmağını qaldırdı: – əla, biz bu günü çoxdan arzulayırdıq! - işarəsini bildirdi.

Uzaq bir ölkəyə gəldik. Orada bizi qarşılayanlara Paşa dedi:

– Bunlar mənim bağ evimdə qalırlar. Çox zəhmətkeş adamlardır. Onları elə bir işlə təmin edin ki, vətənə qayıdanda özlərinə yaxşı şərait qura bilsinlər.

Sözünü bitirəcək sarışın gənc dilləndi:

– Dayı, narahat olmayın, onu elə bir işlə təmin edəcəyik ki, vətənə qayıtmaqdan vaz keçəcək.

Daha sonra Paşa bizimlə sağollaşışb getdi.

* * *

Atam ilk gündən evə yaxşı pulla qayıtdı. Az müddət ərzində o qədər pul qazanıb gətirdi ki, hətta öz vətənimizdə torpaq alıb istədiyimiz kimi ev də tikə bilərdik. İndi mən daha çox sevinirdim. Bir gün atama dedim:

– Ata, allaha şükür olsun ki, ömrümüzdə görmədiyimiz pulu Paşanın sayəsində əldə elədik. Bəlkə bir az nəzir-niyaz verib yetim-yesir sevindirək?

Atam etiraz elədi:

– Ay bala, burada nə dilənçilər yoxdur, nə də burdakı yetimyesirləri biz tanımırıq. Bir də ki, onlara verəcəyimiz nəzir-ni-yazı yeyib-içib kef edərik.

– Elə isə anamı da gətirək, – deyəndə başını yellədi:

– Bunu edə bilməyəcəm.

Təəccüblə soruşdum:

– Niyə?!

– Biz bura gələndə anan tək qalmasın deyə tapşırdım ki, gedib otursun kənddə. Mən indi burada noxtasız at kimiyyəm, odur ki, burada Paşanın qızı ilə evlənmək qərarına gəlmışəm.

Onun sözləri məni heyrətləndirməyə bilməzdi, çünki biz Paşanın sayəsində burdaydıq və bu qədər pulları da məhz onun hesabına əldə etmişdik. Bir halda ki, o bizi yaxından tanıyırıdı, atamın onun qızına gözü düşdüyüünü biləndə necə, özündən çıxmayaçaqdımı? Bir qədər əvvəl bu qapıdan o qapıya kirayədə qalmaq üçün məzəlum sıfəti ilə ev axtaran atam, niyə birdən-birə sıfətini dəyişdi? Babam düz deyirdi: “Hansı adam ki, hər aqlına gələni məsləhətləşmədən edirsə o, ağıllı adam deyil”. İndi nə etməliydim? Onu fikrindən necə daşındıra bilərdim? Hər halda sözümü də deməliydim:

– Ata, bu sevdanı başından çıxart. Gör nə yaxşı dolanırıq, niyə oturduğun yerdə bizi işə salırsan. Paşa biləndə nə deyəcək?

Atam sıfətini bozardı:

– Paşa kimdir? Mən onu pul altında basdıraram. Onun min-nəti olsun ki, qızını özümə həyat yoldaşı edirəm.

Heyrətimi gizlədə bilmədim:

– Necə? Qapısında nökər işlədiyin adama meydan oxuyursan?

Onun isə sanki heç nə vecinə deyildi:

– Paşa orda Paşadır, mənim üçünsə burda maşadır, bildin? Ona görəmi narahat olursan, əbəs yerə! Sən də onu söy, qorxma! İndi dövran mənim dövranımdır. – bu yerdə istəristəməz – “Allah dəvəyə yaxşı ki, qanad verməyib”- ifadəsini xatırladı, o isə danışındı – Mən o qızla mütləq ailə quracam.

Sən də istəsən bizimlə qalarsan, yox əgər istəmirsənsə çıxıb ananın yanına gedərsən.

Mən özümü saxlaya bilməyib səsimi qaldırdım:

– Təkcə onu görməyəcəksən. Ya anamı da bura gətirəcəksən, ya da birlikdə vətənimizə dönəcəyik, bildin? Elə bunu demişdim ki, sifətimə sərt şillə vurdu, sanki gözlərimdən od çıxdı! Əlimi şillə dəyən yerə qoyanda ayıldım. Və gördükərimin yuxu olduğunu biləndə gülümsədim. Çox yuxular görmüşdüm, ancaq, hələ beləsini görməmişdim. Hər şeydə olduğu kimi, belə yuxunu da görməyimdə təqsirkar yenə atam oldu, çünkü, başımıza nə gəlirdisə yalnız onun qəfil və yanlış qərarından gəlirdi. Biz çox imkanlara sahib ola bilərdik, kənddə təsərrüfatla məşğul olub yaxşı dolanardıq, gəlir əldə edə bilərdik, ancaq onun səhvi üzündən bu mənfəəti əldə edə bilmədik. İndiyədək yaşadığımız miskin həyat tərzindən ibrət götürməyə çalışıb müxtəlif fikirlər yürütətməyə başladım. Atam ailəsinə vəd etdiklərini yerinə yetirə bilmədiyi üçün gözümdə qınaq hədəfinə çevrilirdi. Onu bütün hərəkətlərinə görə qınamaga başladım.

Anam gülə-gülə içəri girib: – axx tənbəl... – deyəndə, gözlərimi ovuşturaraq niyə güldüyüni soruştum. Dedi: – sənə gülürəm də! Tənbəlliyyindən qaçıb gəldin evə.

Əllərimi çarpayıya söykəyib onun gözlərinə baxanda birdən ağlıma maraqlı fikir gəldi-elə anamın öz əliylə atamı tənbeh etmək!.. Qoy, anam onu yaxşı-yaxşı danlaşın, məzəmmət etsin. O ki qaldı bəhanəyə...

– Nədi, gözlərini niyə döyürsən? – deyəndə ona söylədim:
– Mən işdən qorxub gəlmədim ey, atama görə kefsiz idim,
onunçün gəldim...

– Atana nə olub ki?

– Xəbərin varmı, atam evlənmək istəyir!

Anam üzünü turşudaraq: – səfeh-səfeh danışma.

Onu inandırmağa çalışdım:

– Doğru sözümdür! Heç nəyi məndən gizlətmədən dedi ki, Paşanın qızı məni məftun edib, ona vurulmuşam, onu götürüb qaçacam (hərçənd söylədiklərimi yuxumda görmüşdüm, ancaq, nəticəsinin fərqiñə varmadan anamla zarafat edirdim).

Anam mənə inanmaq istəməsə də üzümün ifadəsinin dəyişmədiyini görəndə bir qədər fikirləşməli oldu.

...Paşa öz ailəsilə ancaq şənbə və bazar günləri bağa gələrdi. Qızı gülləri çox sevdiyindən onlara yaxşı qulluq etməyi və onların qayğısına qalmağı atama dönə-dönə tapşırardı. Anam da onları birgə görəndə qısqanardı. İndi deyəsən o gün-lər yadına düşdü və:

– Belə de..! Mən də deyəm qız hər başa gələndə atan niyə ona yaxınlaşır. Fağırların fağırı bilirdim bunu, demə, saman alt-dan su yeridənmiş, həə?! Nə olar, sən sən ol, mən də mən!-deyib otaqdan çıxanda arxasınca düşdüm ki, görünüm hansı üsulla tənbeh edəcək.

Əgər dayımın bizdə olduğundan xəbərim olsayıdı yəqin ki, xatalı sonluqla bitən zarafata başlamazdım.

O biri otaqda atamlı yeyib-içən dayımın xasiyyətinə hamımız bələd idik, hər şeydən tez cırnayar, tez qəzəblənərdi, hətta, bütün qohum-əqrəba onu “cinni adam” kimi tanıydırdı. Ancaq, deyəsən iş-işdən keçmişdi..

Anam atamlı üzbüüz dayanıb soruşdu:

– Sənin Paşanın qızından xoşun gəlir, həə?..

İşin tərsliyindən o da anamın zarafat etdiyini zənn edib zarafatla cavab verdi:

– Hə, tər çiçək kimi qızdır, niyə də xoşum gəlməsin? – deyəndə anam stəkani götürüb içindəki şirəni atdı onun sıfətinə.

– Sən şorgözsən, qədirbilməzsən, mən sənə bu qədər inanmışdım – deyib qəhərləndi.

Məsələnin nə yerdə olduğunu hələ başa düşməyən dayım acıqlı-acıqlı soruşdu:

– Nə olubsa deyin, mən də bilim.

Etdiyi zarafata görə azca məyus olsa da lovğalığından da geri qalmayıb eyhamla cavab verdi:

– Nə olacaq, bir dəfə qələt eləyib xozeynin qızının yanında dayanmışdım. Bu da elə bilir ki, onunla gizlində şəkil çəkdirmişəm, xətrinə dəyib, pahh, böyük iş olub! – atamın sözlərini gerçək başa düşən dayım:

– Əvvəla, qələt eləyib şəkil çəkdirmişən, sonra da, başını daşdan-daşa döymüşən – deyib əlinə keçən boşqabı çırpdı atamın alnına – sən nə cürətlə bacımin xətrinə dəymisən?

Atam başından qan axdığını görəndə daha da acıqla:

– Belə lap yaxşı eləmişəm, əlimin içindən gəlir. Göz yaranıb baxmaq üçün mən də baxıram. Heç kim mənim şəxsi işimə qarışa bilməz, kiməsə baxmağıma qadağa qoya bilməz!

Hər ikisi çox içdiyindən ağızlarından sanki od püskürüdü, gözləri qızan dəliqanlıları sakitləşdirmək isə mümkün deyildi. Tez qaçaraq qonşuda kim vardısa köməyə çağırmaq istədim. Elə bu vaxt Paşa ailəsi ilə birgə həyət qapısından içəri girdi. Onları görəndə ürəyimdə: – Heç yerinə düşmədi, biabır olduq! – deyib qızardım.

Evə yaxınlaşdıqca içəridən gələn qışkırları açıq-aydın eşidən Paşa rəng verib-rəng aldı. Atamın dedikləri aydın eşidilirdi:

– Paşa kimdir? Bəyəm nazirdi nədi, qızına baxmaq olmaz, şəkil çəkdirmək olmaz? Sizin acığınızı o qızı götürüb qaacam, baxarsınız! - deyib dayıma və anama açıq verirdi.

Ailəsi barədə eşitdiklərindən sonra içəri girən Paşa qeyzlə atamın üzünə çımxırdı:

– Ə, sən nə vicdansız adamsan, nə haramzadəsən, ailəmizin etibarından istifadə edib bizə xəyanət edirsən, tfuu sənin şərəfsiz üzünə, alçaq gədə! Gəl rədd olub itil cəhənnəmə, dəy Yus! Mən sənin kimi murdar adama evimi tapşırıa bilmərəm, şələ-şüləni də götürüb rədd olun evimdən. Sizinki elə buracan imiş...

Hirsindən elə qızarmışdı ki, nə içkili atam, nə yaziq görkəmli anam, nə də “cinni” dayım cürət edib ondan üzr istəyə bilmədilər. Görüb-eşitdiklərinə görə hələ də hikkəsi soyumayan bağ sahibi üzünü ailəsinə tutub söylədi:

— Sən bunların ədabazlığına bax, acıdan günorta dururlar, di gəl, əllərinə beş manat düşəndə yeyib-içib adamın üzünə də bozarırlar! Elə ona görə də çörək sizdən qaçaqdır daa!

O, bizi evindən çıxarandan sonra özgə qapılarda çox yaşaya bilməyib anamın təkidi lə kəndə yola düşdük...

Yolboyu başımıza gələnləri yadına salıb gülümsəyirdim. Babamın “Əgər allahın verdiyi ruzini əlindən çıxarırsansa aqibətin avam kəndlinin aqibətinə bənzəyəcək” deyə xəbərdarlığı, anamın “dağdan endik kabab iyinə, gördük eşşək dağlayırlar” — çəkdiyi misalı, Paşanın “acıdan günorta dururlar, di gəl əllərinə beş manat düşəndə yeyib-içib adamın üzünə bozarırlar, elə ona görə də çörək sizdən qaçaqdır” — iradı da bizim şəhər macəramızda tam əksini tapmışdı.

Babalarımız elə düz demişdir: “Allah dağına baxıb qarı yağdırar”. Atamın hayla başladığı dövranı vayla da bitməliydi...

***

Çardağın altında oturub yolumuzu gözləyən babam anamla məni gülər üzlə qarşıłasa da, atama kinayəli baxıb gülümsədi:

— Bayaqdan nər kimi oğlan idin hə, qulağın nə tez sallandı! Bax ay oğul, ən aldaniilmiş ona deyərlər ki, nağdı nisyəyə dəyişə. Sənə demişdim axı, getmə, niyə sözümə qulaq asmadın? Demişdim fürsət quş kimidir, tutdunsa sənindir, tuta bilmədin-sə ucub gedəcək. Fürsət gerçək quş deyil, oğlum, ağıllı adamların dilindən çıxan kəlamlar, məsləhətlər, öyüdlərdir. — Babam danışdıqca atam başını aşağı salıb susurdu. — Bu gün səhvini başa düşüb düzgün addım atmasan, övladın da sənin kimi, gələcəkdə öz ailəsini idarə etməkdə çətinlik çəkəcək. Faciə baş verməsin deyə təkcə öz bildiyinə güvənmə, məsləhət al və məsləhət dinlə! O zaman içi dolu sandığın da olar, qazancının

da bərəkəti olar, çörəyinin də duzu olar, onda ailənin də üzü
gülər!

Hər dəfə babamın sözlərini bir qulağından alıb, o birindən
buraxan atam, deyəsən bu dəfə həmin sözləri sırga edib asırdı.
Yoxsa, onun qulağının dibinin bu qədər qızardığını heç vaxt
görməmişdim...

SİZƏ GÜVƏNDİYİM DAĞLAR

Baharın təravətli, rayihədar ətri ilə bürünən kənd yenə öz gözəllik donunu geyinmişdi. Göz işlədikcə uzanan yamyaşıl yamaclar, bağlar, bağçalar adamın qəlbini sonsuz məhəbbətlə pərvazlandırdırdı. Həsən qocaman tut ağacının altında dayanıb gözlərini məchul nöqtəyə dikmişdi. Saçını, saqqalını doğma kəndində, lap elə bu bağ-bostanda ağartmış ixtiyar, ağıbırçək həyat yoldaşı ilə uzun illərdir birgə ömür süründülər. Taleyin acılı-şirinli ömür yolunda bir-birlərindən inciklik də görməmişdilər. Dörd övladları – üçü oğlan, biri qız olsa da oğlanları özgə diyarda müəyyən mənsəb sahibləriydi, qızı İsmət isə elə öz kəndlərində sevdiyinə qovuşub xoşbəxt ailə həyatı qurmuşdu.

Yaxınlıqdakı arxın suyu təkcə bar verən ağaclar üçün deyil, bostan üçün də əlverişliydi. Nəcibə bostandan çıxıb ərinin yanına gələndə nəvələri ayrılib arxın qıraqına qaçıdlar.

– Nə olub kişi, nə fikirləşirsən?

Həsən ömür yoldaşının üzünə baxaraq:

– Görəsən adamları bol nemətli, bərəkətli torpaqdan ayırib yad yerlərə sövq edən səbəb nədir? Bu bağlı babam salıb. İndiyədək nazını çəkib göz bəbəyi kimi qorumuşuq. Bəs, bizdən sonra kim baxacaq? Heç rəvadırmı ki, baxımsız qalsın, itib-batsın! Nə zülümlə övlad böyütmüşəm, hanı onlar? Bu qədər zillət kimdən ötrüymüş, ay Nəcibə?-deyib giley-ləndi:

Nəcibə köks ötürdü:

– Onlardan ötrü narahat olma, maşallah, hərəsi bir vəzifə başındadır. Dediklərinə görə pis də dolanmayırlar...- kişi onun sözünü kəsdi:

– Əlbəttə, əgər pis yaşasayırlar sözsüz ki, qayıdib kəndlərinə gələrdilər. İş-güt onların başını elə qarışdırıb ki, hətta, doğmalarını da unudublar.

– Yenə nə dəndləşirsiz, ay qonşu... – torpağın sancığı bələ söykənən qonşunu görəndə diksinən kimi oldular-qulağıma səs dəydi. Nədən narazisan, işləyirlər qoy işləsinlər. Kənddə əməlli-başlı dolanacaq olsayıdı millət baş götürüb getməzdi. Yaxşı da eləyirlər. Bu qoynu gen dünyada hərə xeyir gələn tərəfə yollanır, çörəyi çıxan məkanda bənd alır. Ay Həsən, bizim dövranımız keçib, necə deyərlər, atımızı çapıb yorulmuşuq barı, qoy onlar zamanla ayaqlaşa bilsinlər.

Həsən qonşunun təmtəraqlı sözlərinə məhəl qoymadı:

– Sən nə danışırsan Famil, sahibsiz evdə qarğı-quzğun yuva salar. Ata yurdunda başıpapaqlı qalmalıdır ya yox?

Famil onunla razılaşmadı:

– Nəyi qoyub -nəyi axtarırsan, ay öyü tikilmiş! Adamlar öz yurdunu füsunkar gözəlliyyinə görə sevirlər. Yaşamağa gəldikdə isə güzəranı harda xoş keçirşə orda da yaşayır.

Həsən ayağa qalxdı və qətiyyətlə:

– Kiminsə gedib harada xoş güzəran keçirməyinin əleyhinə deyiləm, ancaq, onu istəyirəm ki, barı, heç olmasa böyük boyaya-başa çatdığı kəndi də unutmasınlar. O torpağın ki, üstündə zillət görmüşük, əziyyətlər çəkmişik, heç olmasa qədrini də bilsinlər. Onu gələcək nəsillərə ucuq, dağınıq, bərbad halda deyil, abad və göz oxşayan, cənnət bir diyar ki mi ötürək. Qoy, bizdən sonra gələnlər bura daş qoyanları söyməkdənsə ölənlərinə rəhmət oxusunlar. Bax, mən bunu izah etməyə çalışıram - deyib gedərkən Nəcibə də nəvələrini səsləyib evə döndülər...

***

Bir gün İsmət uşaqlarıyla bərabər ata-anasına baş çəkmə-yə gəlmişdi. O da atası kimi qardaşlarından gileylənirdi ki: – bəri, heç olmasa hərdən gəlib baş çəksəydilər dünya dağılmazdı ki?!

Eyvanı səliqəyə salarkən sandığı kənara çəkib qapağını qaldırdı. Vaxtilə qardaşının səliqə ilə yiğilmiş kitablarını görəndə gülümsədi:

– Eldar kitabları sevirdi. Dönə-dönə tapşırıb ki, muğayat olum. Gələn ayın ortalarında mütləq gələcəklər, zəngləşib bir-birinə xəbər ediblər. Sağlıq olsun, oturub gözləyərik, gələndə yaxşıca tənbəh edərik.

Həsən bağçaya açılmış pəncərənin önündə oturub onların söhbətinə qulaq asırdı:

– Eh, qızım, nə yaxşı ki, hərdən siz gəlirsiniz, nə yaxşı ki, nəvələrimiz bizi tək buraxmayırla, yoxsa, dünya gözlərimdə qəm dağına dönərdi. Mənim üçün onlarsız bu həyatın nə yarışı, nə ləzzəti, nə də heç bir marağın yoxdur!

İsmət soruşdu:

– Ata, nə üçün nəvələrini daha çox istəyirsən? Bəs, mən sənin qızın deyiləmmi?

Həsən kişi belə cavab verdi:

– Səni də çox sevirəm, niyə elə deyirsən. İntəhası, nəvə ilə övladın arasında bu fərq var ki, övladı böyüyənə qədər sevirik, yetkinləşəndən, böyüyəndən sonra onlar da başqasını sevib ailə həyatı qurur. Oğul-uşaq dünyaya gəlir, bax bundan başlayırıq sizin körpələri sevməyə.

İsmət gülərək onu qucaqladı:

– Uşaqları burada saxlayacam, qoy dayıları gələnə qədər burada qalsınlar – deyib sandıqdakı kitabları bir-bir götürərək varaqlayıb baxır və yenidən yerinə qoyurdu. Bu dəfə əlinə yazılı dəftəri götürdü. Şeir yazılan dəftərdə maraqlı görünən misralardan gözünü çəkmədi:

– Qulaq as ana, gör Eldar nə yazıb:

Cahil insan, durmusan hansı yerində mənsəbin,

Dünya fanidir deyə sanma ki, haqdır əməlin.

Gör ki, bir faydalı iş xalqına dəysin köməyin,

İnsan ol, vəhdətə gəl, nifrinə batma elinin...

Şeiri oxuyub güldü: – görəsən insanları vəhdətə çağırın adamin özü niyə qaçaq düşüb, yoxsa, izdihamdan qorxur!

Həsən ayağa qalxdı:

– Gedim bağa baş çəkim, birdən toğlular bostana girərlər.

Uşaqlar babasının həyətə düşdүйünü görüb yanına qaçıdlar. Həsən üzünü aynabəndə tutub dedi:

– Qızım, oradan qab ver, nəvələrimə ərik yiğacam.

Bağə girəndə toğluların otladığını görüb arxayınlasdı. “Ərik” adını eşidən uşaqların gözləri hələ də ağaclarla gəzirdi. Baba indicə onlara giləmeyvə verəcəkdi:

– Dalımcə gəlin, amma, özünüzü ağacların budağından qoruyun -uşaqları arxasınca səsləyən baba bir-birinə sarlaşış yolunu kəsən budaqları ehmalca ayırib onları qabağa buraxdı. Birdən əllərini hələ çəkmədiyi budaqlara təəccübə baxmağa başladı. Budaqları barsız görəndə gözlərinə inanmaq istəmədi. Keçib o biri ağaclarla baxdı. Yaşıl yarpaqlı budaqlarda bir dənə də olsun giləmeyvə qalmamışdı. Heyrətə gəldi, qeyzdən vücudu əsdi. Bağı bu kökə qoyan kimdi görəsən? Gözlərini ondan çəkməyən nəvələrinin yanında pərt olduğundan qəhərləndi. Nəvəsi babasında bu halı görcək yaxınlaşaraq başını dizinə söykədi. Uşağın həssaslığı isə onu bir az da kövrəltdi. Üzlərinə də baxa bilmirdi. Kor-peşman evə qayıdıb giləmeyvələrin insafsızcasına oğurlanmasını acı-acı söylədi. Məyus olub bir-birinin üzünə baxdılar.

Nəhayət, Həsən dilləndi:

– İnsanda tamaha bax, axı, bu kənddə elə adam yoxdur ki, bağı-bostanı olmasın. Görəsən kimin işidir? Nə it, nə eşşək belə hərəkət edə bilməz, bəs axı, nə ad verəsən beləsinə?

Qızı dedi:

– Ata, yaxşısı budur polisə xəbər verək, qoy gəlib özləri ayırd eləsin.

– Ay qızım, polisin burda nə işi var, deyəcək bağına güdükcü-zad deyiləm ki? Onun gəlməyi mənə də başağrısı olacaq. Ona cavab ver-buna cavab ver. Ora get-bura gəl, nə bilim, olacaq uzundərə! Yenə uşaqlar burda olsayıdı deyərdim həə, qoy özləri həll eləsin!

İsmət inadkarlıq etdi:

– Yox, bu haqsızlıq yerdə qalmaz. Oğrunu tapıb biabır etmək lazımdır.

Bağın talan edilməsini eşidənlər mütəəssir olduqlarını bildirərək Həsən kisiyə səbir verdilər. Axşamüstü qonşuluqda yaşayan Ağaəli doqqazdan boylananda, aynabəndin qarşısında oturan Həsəni görüb düz pəncərənin qabağına gəldi:

– Vaxtiniz xeyir olsun, qonaq istəmirsiniz?

Qoca onun salamını alınca döşəməyə süpürgə çəkən İsmət dilləndi:

– Buyurun içəri keçin, əmi.

İçəriyə keçib ağsaqqalla əlbəəl görüşəndən sonra aynabəndin qarşısında əyləşdi:

– Eşitdim bağını talan ediblər, bu necə olub qonşu?

Həsən yerində rahatlanıb ahəstə cavab verdi:

– Olan-olub, keçən-keçib, allah baisin evini yıxsın.

Qonşu üzünü ifadəsini dəyişib:

– Düzdür, olan-olub, keçən isə keçməyib. Oğrunun kim olduğunu mən bilirom.

Onun səsi həm kişinin, həm də Nəcibənin qulağında başqalaşdı. Hər ikisi heyrətlə gözlərini Ağaəliyə zillədi:

– Kimdir, bala?

Səsindəki ucalığın fərqinə varmadan:

– Qonşunuz Famil!

Familin adını eşitcək Nəcibə ilə İsmət kişinin üzünə baxdı. Özündən ixtiyarsız ayağa qalxmağı ilə barmağını dodağına toxundurmağı bir oldu:

— Sən bir buna bax! Mən də deyəm bu şərəfsiz əbləh oğlu niyə gözümə dəyməyir? Bəs sən necə öyrəndin, hardan bildin, kim dedi?

— Ee, ay Həsən, hər meşənin bir çapqalı olduğu kimi, hər obanın da bir naqisi var. Bazara yeşiklərlə mal çıxarmışdı, onnan şübhələndim. Bilirəm ki, onun yanında bu çəkidə meyvə ola bilməz. Əl altdan öyrəndim ki, oğurluqdur.

Həsən elə bil Famili indi-indi tanımağa başlayırdı. Ağaeli gedərkən bunu da söylədi: — Çox güman ki, oğurluğu tək-başına etməyib, bu işdə əlbir olduğu adamlar da var. Bax, onu öyrənmək lazımdır.

***

Oğlanlarının verdiyi vədə gəlib çatmışdı. Nəhayət, ailə üzvlərinin üzü güldü, ailənin böyük oğlu qapıdan içəri girəndə sevincdən az qala ağlayacaqdılar. Onun təptəzə göy köynəyinə, aq-qırmızı zolaqlı qalstukuna, səliqə ilə daranmış sıx saçlarına baxdıqca fərəhlənən ananın ilk sualı bu oldu:

— Niyə tək gəlmisən, gözünə qurban! Bəs qardaşların hanı?

Əvvəlcə qalstukunu çıxarıb köynəyinin düyməsini açan Məzahir cibindən dəsmalını çıxarıb boynunun tərini sildi və əyləşərək dərindən nəfəsini dərib anasına cavab verdi:

— Zəng etmişdim, hamımız birlikdə gəlməliydik, təəssüf ki, mümkün olmadı. Bilirsinizmi, uzaq yoldur, bura deyil-ora deyil, hər istənilən vaxt gəlmək olmur. Həqiqətən belədir, qınamayın.

İsmət bağ əhvalatını ürək yanğısıyla qardaşına danışdı:

— Ağaclarda bir dənə də olsun giləmeyvə qalmayıb, hamısını dərib aparıblar. Oğruların kim olduğunu öyrənmişəm. Bilirsənmi, iş bundadı ki, oğrunun kimliyini bilənlər bizə t-

səlli verib, onları müdafiə edirlər. Bəlkə bizi sahibsiz görüb ayaqlayırlar. Qardaş, siz onları ifşa edin, qoy görsünlər ki, Həsən kişinin də qeyrətli oğlanları var. Bu gün bağımıza-bostanımıza daş atanlar, sabah torpağımıza göz dikə bilərlər, deyərlər bağ da bizimdir, bostan da! Eşitməmisənmi, “ar-xalı köpək qurd basar”...

Bacısının ürək yanğısıla danışdıqlarını dinləyəndən sonra, bu ailəyə təmkinli və səbirli olmağı məsləhət bilən qonşuları kimi o da təskinlik verdi:

– Narahat olmayın, o da erməni deyil ki, əvvəl sığınacaq verək, sonra gəlib torpağımızı zəbt etsinlər. Xırda məsələ-dən ötrü qalmaqal yaratmağa dəyərmi?

Həsən kişi:

– Vaxtında onların da ağızından vurub geri qaytarısaydıq, bunca ürəyiaçıqlıq etməsəydik başımıza müsibətlər də gəlməzdi. Ürəyimizə dağ çəkən dərdlər elə sənin vurğuladığın “xırda məsələlərdən” başlamayıbmı? Zamanında fikir vermədiyimiz kiçik məsələlər böyük fəsadlar yaradır.

– Gəlin çox da şisirtməyək, bir ağacın meyvəsi nə olan şeydir axı?! Hər halda səbirli olmağınız məsləhətdir.

İsməti sanki cərəyan vurdu, kömək gözlədiyi halda qardaşının belə soyuqqanlı davranışması onları məyus edirdi. Ona görə ki, özgələrinin səbir və təmkin diləməsini ən azından, təbii hal kimi qəbul etmək olardı. Lakin, ailə üzvlərindən birinin ailənin dərdinə biganə yanaşmasını yalnız cəsarətsizlik, qorxaqlıq kimi başa düşmək olardı.

Atasının və bacısının kinayəli baxışlarından bunu hiss edən Məzahir, özünün narahatçılığını da anlatmağa çalışdı:

– İş ondadır ki, Familin ən yaxın adamı bizim şirkətin rəhbəridir. Mən orada ağızımı açıb artıq-əskik söz söyləsəm, məni işdən çıxaracaqlar. Hamısı bir tayfadır axı!

Bayaqdan çənəsini ovuşturan Həsən indiyədək eşitdiyi “təmkinli ol”, “döyümlü ol”, “səbirli ol” sözlərini oğlundan da eşidəndə dərindən nəfəs aldı. Sual dolu baxışlarını oğluna

deyil, qürub edən günəşin al şəfəqlərinə zillədi. Artıq puça çıxmış ümidlərini nə ona təsəlli verən yaxınlarında, nə də doğma oğlunda deyil, orada-üfüqlərdə axtardı:

– Mən sizə ümid bağlamışdım, oğlum, siz də belə! – söylədi.

İsmət də qardaşını qınayaraq:

– Mən də indiyədək qardaşlarım var deyib sizinlə qürrələnirdim. Elə başa düşürdüm ki, bu çətin günümüzdə bizə yardımçı olacaqsınız, axı, bu ailə məsələsidir, şərəf məsələsidir. Amma, təəssüf... Ailənizin məsələsini vəzifənizin itirilməsindən qorxaraq həll etməyə çalışmirsiniz. Elə isə sizin də vəzifəniz mənim üçün maraqlı deyil, nəyin bahasına olur-olsun mən də öz vəzifəmi yerinə yetirəcəm. Oğlanlarının qeyrəti çatmışsa bu şərəfi mən özüm qoruyacam! Mütləq! Buna əmin ola bilərsiniz...

Ata əvvəlcə bu sözləri iftixarla söyləyən qızına, sonra da qızararaq başını aşağı dikən oğluna baxaraq:

– Heç olmasa bacınızdan ibrət götürün-deyib, üzünü həyətə tərəf çevirdi. Sonra özü özüylə danışırmiş kimi yavaşdan-sizə güvəndiyim dağlar, sizə də qar yağar-deyərək piçıldı...

DEPUTAT “POLİTİKASI”

Bir gün səs yayıldı ki, hacı Yavəri deputat seçiblər. Ölkədə böyük nüfuz sahibi olan hacı Yavər meşənin içərisində inşa etdirdiyi şəxsi otelində ziyafət təşkil edib bu rayondakı bank, təsərrüfat, böyük market, univermaq sahiblərini, rəyonda at oynadıb-qılınca vurmaqdə ad çıxarmış tanınmışları, eləcə də, pambıqla baş kəsənlərin hamısını məclisə dəvət etədi. Onun dəvətini qəbul edən insanlar durmadan otelə axışdırılar.

Bu gözəl ziyafətin açılışında qonaqları salamlamaq üçün otel sahibi – yeni deputat söz aldı:

– Bəri başdan dəvətimi qəbul edib gəldiyinizə görə hər birinizə dərin təşəkkürümüz bildirirəm. Eyni anda vaxtinizi bir qədər almalı olacam. Yoldaşlar, belə bir deyim var: “dəvə girir pambığa gözünü yumur, elə bilir onu görən yoxdur”, elə siz də şəxsi biznesinizi artırmaq üçün indiyədək dəvə kimi gözüyümulu hərəkətlər etmişiniz. Adamları çox aldatmışınız, süründürməçiliyə yol vermişiniz. Görünən dağa bələdçi gərək deyil, baxın, siz yerli sakinlərə şərait yaratmaq əvəzinə pulunuzun gücünü onlara nümayiş etdirmişiniz. Yerli əhalinin qulaqlarının dibində, düz ağızlarının içində, gözlərinin qabağında şəxsi fermalar, təsərrüfatlar, turizm obyektləri yaratmışınız. Siz bu obyektlərin hesabına böyük gəlirlərə sahib olmusunuz. Artıq ağı-qaradan, yaxşını-pisdən ayıra bilən camaat düzgün seçimini edibdir, ağrısını-acısını, dərdini-sərini nazirlərə çatdırmaq üçün ən etibarlı adamlarına etimad göstərərək məni deputat seçiblər. Vicdanlı bir vətəndaş kimi, bu məsuliyyəti dərk edib onların rifahi naminə, arzu və is-

təklərinin gerçəkləşməsində əlimdən gələni edəcəyimə söz verirəm. Bundan sonra onları narahat edən hər bir xırda məsələnin çözülməsində qətiyyətli addımlar atacam. Bunun üçün nədən başlamaq lazımlı olduğunu da bilirəm. Parlamentdə, əvvəlcə rayonda süni qiymət artımına yol verənlərə, istehsalatda çalışanların qədir-qiyamətini bilməyənlərə, onların əməyini yeyənlərə, haqqını kəsənlərə ən şiddətli cəza verilməsini tələb edəcəm. Qoy, xalqı incidənlərin başları kəsilsin, dar ağacından asılsın, gözləri çıxarılsın, əlləri kəsilsin. Belə olmasa onların öhdəsindən heç imam da gələ bilməyəcək. And olsun getdiyim Məkkəyə, ölen günümə qədər xalqımın düşmənləriylə beləcə mübarizə aparacam, onlara qarşı amansız olacam. İndi Sovetlər birliyi deyil ki, durub yuxarılara şikayet edəsiniz. İndiyədək bu yerlərdə siz ağılıq edirdiniz, bundan sonra bu yerlərin ağası da mənəm, bəyi də, xanı da! -(bu yerdə, ziyafətə gələnlərin canlarına vəlvələ düşdü, sanki, qiyamət gününün yaxınlaşdığını hiss edən qonaqlar bir-bir aradan çıxmaga başladılar), hacı isə nitqinə davam edirdi-İnanın mənə, atamın qəbrinə and olsun ki, bundan sonra həyatımı, ömrümü camaatimin, elimin firavanlığına sərf edəcəm. Qoy bu beşgünlük dünyada heç olmasa onlar da beş gün insan kimi yaşasınlar, xoş güzəran görsünlər. Bəli, bəli:

*Xeyirxahlığı güdmək-adillik nişanəsi,
Xalqa xidmət-kışının ən böyük xəzinəsi.*

Bayaqdan təbrikə gələnlər artıq gəldiklərinə də peşman olmuşdular. Onlar təzə deputatın kimləri hədəf seçdiyini başa düşüb piçiltıyla gileyənlər: – sən bir bunun hikkəsinə bax, özünün hər meşədə bir oteli var, durub bizim biznesimizi görməzə soxur!

Digəri: – Nə qədər ki, bizi qaralamayıb, gəl qaçıb canımı-zı qurtaraq.

Başqa birinin həyəcanı isə ürək dağlayırdı:

– Evimiz yıxıldı, dükanımız bağlandı. Başqasının gözünə üfürdürümüz külü, deyəsən indi bu bizim başımıza tökəcək. Allah, sən özün dadımıza çat! – deyərək bacardıqca tez vaxtda oranı tərk etməyə çalışdılar.

Cox keçmədi hacı ətrafında üç-dörd ən yaxın adamların qaldığını görüb qəhqəh çəkərək güldü. Bayaqdan zağ-zağ əsən qohumları isə hələ də bir şey anlamayıb maddim-maddim baxırdılar. Hacı onları təlaşdan özü qurtardı:

– Ə, nə əl-ayağa düşmüsünüz, nə təlaşdır keçirirsiniz, yoxsa siz də qorxdunuz, həə? Ə, bir səbriniz olsun, hövsələniz olsun, a qohumlar! Heç bilirsınız nə məsələdir düşüb ortaya? Bayaqdan bir kitablıq söz danışmışam haa, inanın ki, hamısını sizə görə eləmişəm, axı siz ən yaxın qohumlarımsınız! Sözün düzü “xalqdı”, “camaatdı”, nə bilim “fəhlədi” hər nədi, ömrüm boyu məni maraqlandırmayıb, ay tövbə! Həmişə çalışmışam sizi qanadlarımın altında saxlayım, balarımın canı üçün! Ə vallahi, bu cür qorxu gəlməsəm millətin qanını içən bu ikiayaqlı zəlilər mənim də axırıma çıxarlar! Odur ki, siz mənim təmtəraqlı sözlərimə fikir verməyin, and içirəm kəsdiyimiz duz-çörəyə ki, sizin xatırınız öz “politikamdan” istifadə elədim. İndi isə keçək əsas mətləbə. Yəqin ki, “dəvədən böyük fil var” məsəlini eşitmisiniz.

Qohumlar bir ağızdan:-Hə, hə, eşitmışık, eşitmışık...-cavab verəndə Yavər bic-bic gülümsədi:

– Elə isə Filə yem çatdırmaq üçün bəri başdan Dəvəni yükləyin...

Onlar bir-birinin üzünə baxıb piçıldadılar: – deyirik axı, o boyda Məşədinin, Kərbəlanın gücü çatmadı bizə, durub Hacını göndərdilər üstümüzə? Axı, bu bizim Hacıdır, bizə heç vaxt qənim olmaz!!! – sonra – Oxxay...-deyərək dərin-dən nəfəs aldılar, sanki üstlərindən ağır yük götürüldü...

AİLƏNİN TƏK ÖVLADI

Rüstəm həyat yoldaşının solmuş bənizinə baxıb dərindən köks ötürdü. Bir il əvvəl dünyasını dəyişən oğlu belini yamanca bükmiş, dizlərini taqətdən salmışdı. Ata övlad acısını birtəhər içində çəksə də, ana heç ovunmaq bilmir, dərd çəkərək günü-gündən zəifləyirdi. Ailənin ikinci övladı Mürşüdlə təsəlli tapan Rüstəm, həm də onu tez evləndirmək qərarına gəlmişdi, əgər evlənərsə evə gələn gəlin qayınanası ilə həmsöhbət, yoldaş olub onu artıq dərd çəkməyə və darixmağa qoymazdı.

Rüstəm fikrindən keçənləri ömür-gün yoldaşına söyləyərək qonşuda böyük boy-a-başa çatan Gülçöhrəni qabiliyyətli qız kimini tanığını deyəndə, Pakizer də kişisinin sözlərini təsdiqləmiş, doğrudan da bu qızın oğluna layiq olduğunu bildirmişdi. Ata-anasının evlənmək təklifini eşidəndə buna əvvəlcə etiraz edən oğlu, təhsil alacağını söyləsə də, sonradan razılaşmalı oldu. Lakin, evlənəndən sonra da ürəyindəki oxumaq arzusunu sönüdürüb bilməyən Mürşüd, nəhayət, valideynlərinin xeyir-duasını alaraq şəhərə üz tutdu.

***

Bakı böyük və izdihamlı, gözəl və yaraşıqlı şəhərdir. Burda hər kəs gülərz və qayğısız görünürdü. Bər-bəzəkli, səs-küylü küçələrini tək bir günün içində gəzib dolaşmaq mümkün olmadığı kimi, yollarına bələd olmaq, ab-havasını duymaq da bir günün işi deyildi. Mürşüdün dayısı şəhərdə yaşayırıdı. Universitetdə oxumağa gəldiyini deyəndə onun da sevincinin qədəri olmadı.

Mürşüd təhsil aldığı az müddətdə daxilən dəyişməyə başladı. Belə ki, ailəli olduğunu gizlədərək Aysel adlı gözəl, təbiətcə güllərüz qızı meyil salıb, onu sevməyə başladı. Elə qızın özünün də

yaraşıqlı, boy-buxunlu, yerisində-duruşunda diqqəti çəkən bu oğlanı gözü tutmuşdu. Bu gün onunla görüşən Mürşüd iki yol ayrıcında qalmışdı, Gülçöhrə ilə ayrılmış, yenicə sevməyə başladığı qızı isə mümkün qədər tez qovuşmaq! “Günah məndə deyil, atama, anama demişdim axı, oxuyub qurtarana qədər evlənmək istəmirəm. Nə üçün tələsdilər?.. Yox! Kəndə qayıdır Gülçöhrə ilə səhbət etməliyəm, hər şeyi başa salmalıyam, qoy öz xoşuya atasının evinə qayıtsın” – düşünən Mürşüd hər vəchlə özünə haqq qazandırmağa çalışırdı.

Ayselin məlahətli səsi onu diksindirdi:

– Nə yaman fikirlisən, elə bil donub qalmışan, nə olub belə?

Oğlan ətrafa boyanaraq:

– Heç nə olmayıb. Gəl əvvəlcə əyləşək sonra səhbət edərik.

Yaxınlıqdakı oturacaqda oturanda gənc oğlan qızın kiçik əllərini tutdu:

– Aysel, səninlə ciddi danışmaq istəyirəm. İstəmirəm ki, kiminsə baxışlarına tuş gələsən, istəmirəm ki, sənə kiminsə əlləri dəysin. Hətta sənə kiminsə nəfəsinin toxunmasını belə istəmirəm, başa düşürsənmi? İstiyirəm ki...

Qız onun nə demək istədiyini anlayıb, sözünü kəsdi:

– Məni sevirsən, eləmi?

– Elədir, Aysel. Bunu səni gördüğüm ilk gündən demək istəyirdim.

Yanaqları qızaran qız başını aşağı saldı.

Mürşüd onu inandırmağa çalışdı:

– İnan, Aysel, sözlərim təmiz ürəkdən gəlir. Artıq sevincimin həddi-hüdudu yoxdur. Kəndə gedib səni sevdiyimi ata-anama deməliyəm, qoy tezliklə elçiliyə gəlsinlər, razısanmı?

– Necə istəyirsənsə elə də olsun.

Görüşdən məmnun qalan Mürşüd, Gülçöhrə ilə qəti və qərarlısız səhbət etmək üçün kəndə, Aysel isə rəfiqələrinin yanına tələsdi.

***

...Düşüncələr içində kəndə gələn Mürşüd həyətə necə girdiyini də bilmədi. İlk qarşısına çıxan həyat yoldaşının utancaqlıqla deyi "Xoş gəlmisin!" kəlmələrini də az qala cavabsız buraxacaqdı. Həyətin o başından gələn anasını və pillələri düşən atasını görüb onlara tərəf getdi.

Oğlunu qucaqlayıb bağırına basan ana:

– Boyuna qurban olum, bala – deyərək, azca kənara çökildi. – Qoy bir yaxşı-yaxşı baxım, allah yaman gözdən saxlasın, maşallah, qəşəng oğlan olmusan. Rüstəm yaxınlaşaraq:

– Başına duz dola, ay arvad – deyib görüşdü və alnından öpdü:
– Anan səndən ötrü bərk darıxıb, bala. Belə getsə axşama qədər tamaşa etməkdən doymayacaq, yaxşısı budur gedək evə.

Pilləkənə çatana qədər ana titrək əllərini oğlunun möhkəm biliyindən çəkmədi. Üzünü gəlininə çevirib:

– Qızım, samovara od sal, gəl yemək hazırlayaq, gözlərinə qurban! – deyib, onu tələsdirdi. Gəlin qayınanasının buyruğuna həvəslə əməl edib, su ilə dolu vedrəni əlinə götürdü.

Pakizər stulları çəkib ərini və oğlunu əyləşməyə dəvət etdi:

– Gəlin əyləşin.

Rüstəm əyləşsə də, Mürşüd hələ oturmağa tələsmədi. Oğlunun əyləşmədiyini görəndə anası dilləndi: – Yol səni yorub, bala, keç əyləş – dedi.

Mürşüd zarafatla:

– Əslində mən sizi yormuşam, ana – söyləyəndə onun müəmmalı sözlərindən bir şey başa düşmədilər.

– Bizi niyə, bala ?

Mürşüd əlini həyətə tərəf uzadaraq:

– Çünkü, fikir verdim ki, həyət-bacada mənim üzərimə düşən işləri artıq siz özünüz görürsünüz. Buna görə də gərək məni bağışlayasınız.

– Buy, elə niyə deyirsən, canım sənə qurban!

Rüstəm siqaretini yandırıb tüstüsünü kənara üflədi:

– Heç ürəyini sıxma, oğul, təki Allah canımıza dəyməsin. Qaldı ki, iş-güt hamısı öz yerini tutacaq. Ev işlərini heç vecinə də alma.

Hava qaraldıqca Mürşüdün içindəki narahatlıq, gərginlik də artırdı. Gülcöhrə ilə səhbətinə nədən başlayacağı barədə fikirləşir, elə hey götür-qoy edirdi. Şirin səhbətləri ilə oğlunu yoran valideynlər yatmağı qərarlaşdırıb, nəhayət ki, ayağa qalxdılar.

– Sən də yorğunsan, bala, get dincəl, gecəniz xeyrə qalsın! – deyib öz otaqlarına çəkildilər.

– Xeyrə qarşı! – söyləyib, Mürşüdlə Gülcöhrə də ayağa qalxdılar

İçindəki həsrətdən alışib-yanan gənc gəlin ərindən əvvəl otağa girdi. Bir azdan yarı ilə qovuşmağın sevincini yaşayacaqdı. Ürəyi çırpıntıyla döyüñürdü. Həsrətli gözlərilə həyat yoldaşına baxıb bir daha “Xoş gəlmisən!” deyəndə, vaxtının bircə anını belə yubatmaq istəməyən Mürşüd ona başqa cür cavab verdi:

– Mühüm məsələ üçün gəlmışəm – deyəndə sevincdən alışib-yanan gözlərinə baxmağa ürək eləmədi – biz ayrılmalıyıq!

Gülcöhrə onun dediklərini zarafat bilib gülümsəyərək:

– Nə danışırsan, Mürşüd? – deyəndə, təbəssüm dolu gözləri parıldadı. Mürşüd bu gözlərə baxanda bir anlıq Ayseli, onunla etdiyi səhbəti xatırlayaraq daha ciddi və qətiyyətlə cavab verdi:

– Zarafat kimi başa düşürsənsə yanılırsan. Məndən xoşluqla ayrılmığını istəyirəm, bu mənim qəti qərarımdır. – Üzünü yana çevirib sakit tərzdə: – Artıq mən başqasını sevirəm – deyəndə Gülcöhrəni sanki ildirim vurdu, bütün vücudu əsdi. Bayaqdan ürəyi həsrətlə döyüñürdüsə, indi qəfəsdəki quş tək həyəcanla, qorxuya çırpınmağa başladı. Getdikcə dodaqları titrəyir, təbəssüm saçan gözləri alışib-yanırdı. Həyat yoldaşının qətiyyətlə dediyi sözləri heç ağlına da gətirməzdı. Bəs indi nə oldu? Yeni qurduqları, lakin hələ möhkəmlənməmiş ailə təməlini silkələyən nədir görəsən?

Mürşüd acı baxışlarıyla:

– Mənə elə baxma! – dedi. Səsinin tonunu dəyişib: – Gərək boşanmağımıza razılıq verəsən, çünkü səninlə ailə qurduğum vaxt

həyatın nə demək olduğunu anlamırdım. Şəhər gözlərimi açdı, düşüncəmi təzələdi. Artıq bundan sonrakı xoşbəxtliyim səndən deyil, başqasından asılıdır.

Danişdılqca gənc qadının vücudu titrəyirdi, özünü ələ almağa çalışsa da bacarmırdı. Divara söykənərək döşəməyə qədər aşağı sürüdü, sanki bununla “Mənə yazığın gəlsin” demək istəyirdi. Mürşüd isə bunu duymur, görmür və görmək belə istəmirdi. Nə-hayət, güclə eşidiləcək tərzdə:

– Nə danışdığını bilirsənmi? – soruşa da cavab almadı- məni bədbəxt edirsən, Mürşüd, nə dediyinin fərqindəmisən?

Mürşüd susduqca Gülcöhrənin dodaqları əsirdi:

– Güman etmirdim ki, tezliklə həyatımızda belə dəyişiklik ola bilər... Kənddə məni biabır, ata-ananı də xəcil edirsən, axı, onlar bu əhvalatdan sonra adamların üzünə necə baxacaqlar? Başa düşürsənmi ailəni hansı vəziyyətdə qoyursan? Başını uca tutub gəzə biləcəksənmi?

Mürşüd məzəmmətlə:

– Nahaq mənə ağıl verirsən, sənin sözlərin beynimə də girmir – deyib əlini yellədi.

Ümidsiz qalan Gülcöhrə:

– Düz deyirsən, insanların beyni qızanda nə etdiyini bilmir, yalnız tutduğu pis əməldən sonra peşman olur. Gəl bu fikrindən daşın, sonra gec olar, yalvarıram sənə, Mürşüd!

O isə səsini bir qədər də ucaldı:

– Mənə yalvarmaq lazımlı deyil. Mən sevirəm, amma səni yox, başqasını! – deyərək iki addım kənara durub üzünü yana tutdu: – Ömrümüzün aydın səhəri hələ qabaqdadır, sən başqasıyla, mən də başqasıyla xoşbəxt olarıq.

Gülcöhrənin gözlərindən yaş süzüldü:

– Səhərlər bəzən dumanlı, çıxınlı olur, əgər sən öz günahsız həyat yoldaşını atıb xoşbəxtliyi başqasında görmək üçün aydın sə-hərə çıxməq isteyirsənsə tələsmə, dumanda aza bilərsən, niyyətin daşa dəyər!

Mürşüd üzünü çeviririb:

– İnsan xoş günə çatmaq üçün duman nədir, tufana da düşsə adlayıb keçməlidir. Sevmədən qurdugumuz ailə təməlsiz bina kimidir. Biz ayrılmalıyıq, vəssalam!

Onun son sözləri Gülcöhrənin qulaqlarında cingildəyib əks-səda verdi və üzünü yastığa söykəyib iç-in-için ağladı...

Sübh tezdən isə Mürşüdün evdən necə getdiyini heç kim bilmədi...

***

Günəşin qızmar şüaları pəncərədən otağa düşərək işıqlandırılmışdı. Gülcöhrə gözlərini açanda Mürşüdü görməyib yerindən qalxdı. Həyətə enib qayınanasını qucaqlayaraq hönkürtüyle ağladı. Pakizer səhərin bu çağında tellərini hələ daramayan, ağlayaraq başını sinəsinə söykəyən gəlininin hərəkətindən təlaşa düşdü:

– Bismillah, nə olub, qızım?

– Mürşüd getdi – deyən gəlin ağlamağına ara verə bilmədi. Ananın qaşları çatıldı, alnı qırışdı, qəflətən ürəyində elə bir döyüntü qopdu ki, az qala yerə düşəcəkdi:

– Hara getdi, necə getdi? Sənə nə olub, qızım, de, yoxsa ürəyim partlayacaq – söyləyib zəif qolları ilə onun çıynindən tutub silkələdi.

Gülcöhrə özündə qüvvə toplayıb: – Oğlunuz getdi, mənə dedi ki, biz artıq xoşbəxt ola bilmərik. Xoşluqla gedərsən atanın evinə. Şəhərdə başqasını sevdiyini, onunla evlənəcəyini söylədi. Çox yalvardım, xeyri olmadı. Mən bədbəxt oldum, ana!.. – deyərək əlləri ilə üzünü tutdu.

Pakizer gəlinin söylədiklərinə təəccüb qalsa da, onu sakitləşdirməyə çalışdı:

– Özünü ələ al, qızım, bu dəqiqə kişiyə deyərəm gedib hər şeyi aydınlaşdırıar.

Çevik hərəkətlə evə tərəf döndü.

Həyətə düşən kişi arvadıyla qarşılaşdı. Nə isə bir hadisə başverdiyi duyub təlaşla soruşdu:

– Nə olub, arvad?

Pakizər hövlnak:

– Nə olacaq, oğlun evdən çıxıb gedib. Gəlinə də deyib ki, mən səni istəmirəm, şəhərdə bir qız var onunla evlənəcəm, sənsə çıx get atanın evinə...

Rüstəm inanmaq istəmədi: – Ola bilməz!

– Necə ola bilməz, yazılı gəlinin ağlamaqdan gözləri şişib.

Oğlunun gecəki əhvalatını yerbəyer öyrənəndən sonra əllərini göyə uzadıb:

– Sən özün bu günümüzdə köməyimiz ol, allah! – deyərək sakitcə gedib əyləşdi. Araya çökən xeyli sükutdan səbri tükənən Pakizər ərini danışmağa məcbur etdi:

– Kişi, bir danış görünüm nə deyirsən, bu nə olan işdir?!

Rüstəm başını qaldırıdı. Ömür-gün yoldaşının sual dolu baxışlarını süzüb dərindən ah çəkdi:

– Oğlumuz bizi eşitməsə illərlə çəkdiyimiz əziyyət hədər gedəcək, arvad. Görünür onu bu yola sövq edən başqa qüvvədir.

Pakizər dözmədi:

– Deyəsən onun qəlbinə şeytan girib, a kişi, get yaxşı-yaxşı başa sal onu. De ki, gəlini bəxbəxt eləməsin, bizə yazığı gəlsin...

Rüstəm arvadin sözünü kəsərək:

– Onu fikrindən çəkindirmək asan olmayıcaq. Məktəbdən ayırib gətirməkdən başqa yol görmürəm – deyib ayağa qalxdı.

– Kişi, get uşağın dalınca, söhbət elə. Şirin dillə, xoşluqla başa sal ki, bu yoldan əl çəksin. Denən ağıllı olsun, qohum-əqrəbanın yanında bizi üzüqara eləməsin, yoxsa el bizi qınayar.

Rüstəm bir söz demədən evdən çıxdı.

***

Avtobus Bakıya çatanda günün günorta çağrı idi. Coxdan şəhərə gəlməyən yeznəsini olduqca səmimi qarşılıyan qaynı zarafatla:

– Xeyirdimi ay Rüstəm, yol azmisanmı?

Rüstəm:

– Bura gəlməyimin səbəbi oğlumun yeni eşqə düşməsidir.

– Sözlü adama oxşayırsan, axı nə olub?

Hər şeyi yerli-yataqlı qaynına danışıb sonda öz fikrini də bildirdi:

– Gərək onu məktəbdən çıxarıb aparım kəndə. Başqa yol görmürəm!

Rafiq təəccübə:

– Bu ola bilməz, Rüstəm, axı o, qanacaqlı, ağıllı oğlandır.

Elə bu vaxt Mürşüdün içəri girdiyini görüb zarafatla:

– Bax, adını çək, qulağını bur – dedi.

Mürşüd atasının hansı səbəbdən gəldiyini dərhal anladı.

– Əyləş! – deyib dayısı ona yer göstərdi. Hər üçü bir anlığa gözlərini məchul nöqtəyə zilləyib dinməz dayandılar. Bu vaxt qaynı arvadı çay gətirdi:

– Hələlik çay için, indicə yemək də hazır olacaq – deyib geri qayıtdı.

Rüstəm üzünü oğluna tutub dedi:

– Oğul, heç bilirsənmi nə edirsən?

Mürşüd cavab vermədi. Bu zaman Rafiq həm Rüstəmə, həm də onun sualını cavabsız qoyan Mürşüdə baxdı:

– Atan səninlədir, cavab ver, bala!

Başını qaldırıb atasına baxsa da, yenə söz demədi.

– Bu işin nəticəsini fikirləşirsenmi, oğul?

Susduqca Rüstəmin sanki dişləri bağırsağını kəsirdi. Yəqin ki, öz evlərində olsayıdı oğluna möhkəm bir şillə də vurardı. Lakin özünü güclə ələ alıb, hırsını boğurdu:

– Niyə dinmirsən, niyə cavab vermirsən? Düşünürsən ki, artıq böyümüşəm, şəhərdə oxuyuram, gözdən iraq yerdəyəm, öz bildiyim kimi də hərəket etməliyəm, eləmi? İsteyirsən ata-anan el içində, özü də bu yaşlarında gözü kölgəli qalsınlar, eləmi?-Barmağını yelləyib hədə ilə - nə qədər gec deyil ağlını başına topla!

Hövsələdən çıxmış atasını dirləmək istəməyib ayağa qalxdı. Özündə bir qədər cəsarət toplayıb:

– Düz deyirsən, artıq böyümüşəm, azad bir insanam. Ailə qurmaq üçün sevdiyimi özüm seçməliyəm, bütün gənclər kimi, daha

valideynlərin seçdiyi kimi yox. Mən başqasını sevirəm və artıq o evə də qayıtmaq fikrim yoxdur, – deyərək tələsik otaqdan çıxdı.

Rüstəm qəzəbdən od tutub alışırdı. Oğlunun ardınca var gücüyle:

– Belə de, nankor övlad! Çıx get, mənim sən adda oğlum yoxdur. Heç o evə qayıtma da...

Qaynı onu güclə sakitləşdirdi:

– Sakit ol, Rüstəm, axı sən atasan. O da gec-tez səhvini başa düşər. Görünür öz aləmində elə vəziyyət yaranıb ki, heç sənin də sözlərini eşitmək istəmədi. Cavandır, yəqin ki, gec-tez hər şeyi başa düşəcək və gəlib üzr də istəyəcək!

***

Onun evdən çıxmasından çox keçmədi ki, küçə qapısı döyüldü. Rafiq həyətə düşəndə qapıda görünən gənc oğlan həyəcanla:

– Mürşüdü maşın vurdu!

– Nə danışırsan?! Harda ?!

Oğlan əlini yola tərəf uzadıb:

– Orda... yolda. Xəstəxanaya aparıb, sizə xəbərə gəldim.

***

Həkimlərin gərgin çalışmasından sonra hələ də özünə gələ bilməyən Mürşüd, bütün ətrafdan xəbərsiz idi. İki gündən sonra gözlerini açanda isə ata-anasını yanında gördü. Qayınatası və qayınaşısı da gəlmışdılər. Anası saçına sığal çəkməklə elə bil azarnı qovurdu. Atası kövrək səslə:

– Şükür, Allahın bizə yazığı gəldi, səni bələdan qurtardı, bala!

Anası onu mehriban-mehriban oxşayıb soruşdu:

– İndi özünü necə hiss edirsən, oğlum?

Mürşüd asta və güclə eşidiləcək səslə:

– Ana! – deyə bildi.

Neçə vaxtdır oğlunun səsinə həsrət qalan ananın gözlərində yaş durmadı:

– Can bala, nə istəyirsən?

Cavab vermədi. Bir zaman atasının söylədiklərini xatırladı: “Sözlərimə qulaq as oğlum! Gec-tez hamımız həyatdan köcüb gedəcəyik. Qardaşın nakam dünyasını dəyişdi, allah rəhmət eləsin! Görünür qisməti beləymiş, nə etmək olar? O gündən ananın üzü gülmeyir, könlü açılmayır. Səni evləndirmək istəyirəm. İstəyirəm evə gəlin gətirək, anana simsar olsun...”

Atasını dinləyən Mürşüd “evlənmək” sözünü eşidəndə fikri yayındı, qulaqları tixandı. Bu vaxtadək uşaqlıq illərini yaşayırıdsı, indi başqa dünyani xəyalında canlandırdı. Övladının ölümündən sonra gözləri gülməyən, ürəyi qan ağlayan Pakizəri ovutmaq üçün Rüstəm bir yol seçmişdi – Mürşüdü mümkün qədər tez evləndirmək. Onun bu addımı özür-gün yoldaşına hörmət və nəvazişin nəticəsiydi. Bəs özü necə, bu nəvazişi Gülçöhrəyə göstərə bilirdimi?..

O, öz səhvini yalnız indi başa düşürdü, çılgın gənc həyatda hər yola əl ata bilər, ancaq müdrik, aqsaqqal sözünə əməl edərsə ziyanın yarısından qayıtmış olar. Ötənləri gözləri qarşısına gətirdikcə sanki məngənədə sıxlıq və əzab çəkməyə başlayırdı. Baxışlarında yalvarış duyulan ağbirçək anası titrək əllərilə hələ də saçını sığallayırdı. “Anam ürəyi yumşaqdır, o, tez bağışlayar, təki atam təqsirimdən keçsin...” - düşünərək atasının nurlu üzünə baxdı. Gözlərində qayğı, nəvaziş görünürdü, qəhər onu böğmağa başladı:

– Bağışla məni, ata – deyib gözlərini yana dikdi...

OLANLARDAN

Halal xoşları...

Kamranın işlədiyi Qubadlı sadlıq sarayına çatanda işdən çıxıb əl-üzlərini yuyurdular. Kiçik qaynimın xətrini istədiyimdən tez-tez bağda yeyib-içərdik.

– Bəlkə bu gün də əlli-əlli vuraq, nə deyirsən?-deyə soruşanda etiraz etməyib, mən razı deməklə kifayətləndi.

Mən:

– Elə isə mən gedirəm maqazinə, nə lazımdırsa alıb aparıram evimizə. Sən də uşaqları da götürüb gələrsən, həə?

Söz ağızmanдан çıxan kimi: – bax bu əla oldu - sevinib üzünü tutdu iş yoldaşlarına – uşaqlar nə deyirsiz, yeznəm bizi yeyib-iç-məyə dəvət edir gedirsizmi?

Bu anda ona işarə edə bilmədim ki, ay insan, mən bu uşaqları demirəm eey, evdəkiləri nəzərdə tuturam! - nə isə, kəsilə-kəsilə qaldım.

Daha hara çatacaq! Ustalar da himə bənd imiş dərhal:

– Nə deyirik, bir halda ki, yeznən dəvət eləyir, canla-başla gedərik.

Müftə yeyib- içmək ola, bir də bağ yeri, hansı ağıllı belə fürsəti əldən verər?!

“Dilim-dilim olasan, dilim”- deyinə-deyinə, özümü məzəmmət edə-edə gəldim yolumuzun üstündəki dükana, axı, cibimdəki pulu bu qədər adamlar üçün hesablamamışdım!

Yarısı nağd, yarısı nisyə nə lazımdırsa alıb üz tutdum evimizə. Uşaqlar (təbii ki, öz övladlarım) məni uzaqdan görüb qarşıma yü-yürdülər. Əlimdəki dolu sumkalardan qonaq gələcəyini onlar da yəqin etdilər.

– Qonağımız gələcək?- soruşanda yavaşdan-hə, amma kimliyini soruşmayın, gələndə özünüz görəcəksiniz.

Onlar da daha heç bir şey soruşmadılar.

Küçədə QAZel dayandı. Sanki, kiminsə toy, nişan mərasiminə qonaqlar gəlirdi. QAZelə görə, qonaqların sayına görə gəliş eynilə həmin gəlişə bənzəsə də, məqam o məqam deyildi!

Qonaqları yaxşı qarşıladıq. Ailəmiz evdə, biz isə bağda – hovuzun qırağında stol açıb “bəsdir” deyincə yeyib-içdik. Nəhayət, qonaqları gəldikləri kimi, yəni mehriban şəkildə də yola saldıq.

Səhər yuxudan bir qədər gec oyandım və əlüstü Kamrana zəng vurdum. Allahtərəfi tez açdı:

– Hə, yeznə, nə var-nə yox!

Səbrimi basıb fikrimi cəmlədim ki, birdən hirslənərəm, təhqirə yol verməyim:

– Hardasan?

– Məhəllədə dükanın qabağında

– Bəs işə getməmisən?

– A yox ee, canımçün başım partlayır, gəlmışəm əlli qram atım, bəlkə başım düzəldi.

– Tək niyə atırsan ki, mənim də başım partlayır, dur gəl birlikdə içək. Başımız açılsın.

Belə hiss etdim ki, mən bu sözləri deyəndə o, artıq bizə gəlmək üçün taksi saxlatdırırdı.

Sanki bütün hərəkətləri gözümün qarşısındadır kimi tez də dil-ləndim:

– Ə bir dayan, ayaq saxla görün. Bax, mən sənə bir dəfə gəl dedim, obyektin uşaqlarını yiğib gətirdin, bu dəfə də gəl desəm, yəqin ki, bütün qonşularınla gələcəksən. Ə heç dünənki hərəkətindən utanırsanmı?

Deyəsən sualım təəccüblü gəldi:

– Hansı hərəkətimdən? Neyləmişəm axı?

Bu dəfə özümü saxlaya bilmədim:

— Azzar eləmisən, çor eləmisən! Ə dünən mən sənə öz uşaqlarınızı nəzərdə tutub dedim ki, gələrsiniz bizə. Sənsə bütün obyektin uşaqlarını yanına alıb gəldin.

Deyəsən söz indi-indi çatdı ona, qəhqəhlə elə güldü ki, gördüm axıra qədər onun gülüşünə qulaq assam konturum çox işlənəcək, telefonu söndürdüm.

Yanımda söhbətimizə qulaq asan bacısı dilləndi:

— Necə, sən Kamrana öz uşaqlarıyla gəl demisən, o isə obyektin uşaqlarını başa düşüb, həə? Bəs bunu dünən niyə demirdin, hə?

— Özüm demədim ki, qoy hər şey təbii görünüşün.

O da güldü. Kamran zəng vururdu. Telefonu açıb dinlədim:

— Yeznə, sən məni bağışlasan da mən özümü bağışlamayacam. Vallah, söhbət obyektdə olduğuna görə iş yoldaşlarımı başa düşmüsəm, əgər mən evdə olanda desəydin öz ailəmlə gələrdim. Dükəndən gəldim evə, söhbəti yoldaşımı da danışdım, indi evdəyəm, nə deyirsən gələk, yoxsa yox?

Bu zaman ona qarşı hırsım soyudu və mən də güldüm. Hər halda mənə yaxşı bir dərs vermişdi...

Qədərinin bilənlərin sağlığına!..

Oğlum idманa hazırlaşırıdı, biz isə gəzməyə çıxacaqdıq. O, məşqdən qayıdana qədər evə döñəcəyimizi söyleyib həyətin qapısını da bağladıq. Əvvəl qardaşimgilə gəldik. Yeznəm də burdaydı. Bir şüşə, daha sonra ikinci şüşə arağı boşaltdıq. Hava qaralırdı. Evə getmək vaxtı çatanda uşaqları yola salıb özüm orada qaldım. Biz pivə içməyə başladıq. Əslində qarnımız doymuşdu, gözümüzəsə doymaq bilmirdi. Axır ki, “bəsdir” deyib evə gəlməli oldum. Gecə olduğundan yollarda hərəkət azalmışdı, sanki, boş küçələri mənim ixtiyarımı vermişdilər. Buna sanki sevinirmiş kimi kimsəsiz küçələrdə sağdan-sola, soldan-sağ'a addımlayırdım (sonradan başa düşdüm ki, sərxoş adamların “səkkiz” yazması məhz bu vəziyyətdə olurmuş). Keyfim əla idi! Yolun yarısında zəng gəldi. Telefonu açıb qulağıma tutana qədər iki dəfə yerə düşdü:

— Alo, alo, Orxan evə gəlməyiib, öyrən gör hardadı!

Eşitdiyim kəlmələr məni elə təşvişə saldı ki, günortadan içdiyim araq və pivənin dozası sanki birdən-birə əlli faiz aşağı düşdü. Əhvalım pozuldu, işıqlı küçələr gözümdə qaraldı. Axı, harda ola bilər? Dərhal yeznəmə zəng etdim:

— Alo, Ramiz, Orxan evə gəlməyib, onu axtarmaq lazımdır-deyəndə elə qəherləndim ki, bir kəlmə də artıq danışa bilməyib telefonu söndürdüm. Özü mənə zəng vurub harda olduğumu öyrəndi. Bu arada yenidən zəng gəldi. Elə bildim yenə evdən zəng vururlar, dilxor halda telefonu açıb qarşı tərəfin danışmasına aman vermədən dedim:

— Ramizi gözləyirəm, indi gəlirəm.

Çox keçmədi yeznəm öz oğlanlarıyla şəxsi avtomobilərində gəlib çatdılar. Eyni vaxtda qardaşımın da oğlanları şəxsi avtomobilində özlərini çatdırıldılar. Əhvalatı onlara danışandan sonra ilk gumanımız gələn yerə — Orxanın məşq yoldaşının evinə gəldik. Bizi həyəcanlı görən uşaqlı and içdi ki, məşqdən çıxanda evə gedəcəyiన söyləyib. Bundan başqa heç nə bilmədiyi söyləyərək, bizi məşqçinin evinə apardı. O da narahat olmağa başladı:-Mən bütün uşaqları eyni vaxtda evə buraxmışam. Yenə axtarın, gumanınız gələn yerlərə baş çəkin, bir xəbər olsa mənə də deyin!

Ümidsiz vəziyyətdə hamımız birbaşa polis bölməsinə yollandıq və Orxanın itməsini söylədik. Bizdən bir neçə suallara cavab alan şöbə əməkdaşları əlaqə üçün telefon nömrələrini özlərində qeyd edib səhər mütləq şəklini götirməyimizi də tapşırıdı.

Polis bölməsindən qayıdaraq, uşağı şəhərin küçələrində axtarmağa başladıq. Aləmi qatdıq bir-birinə. Hərdən rastlaştığımız, asaysi qoruyan polislərə də on yaşlı uşağın itməsi barədə söyləyir və bu nişanda oğlanı görsələr xəbər vermələrini xahiş edirdik. Bu minvalla iki saatdan artıq şəhərin küçələrini, binaların arasını, dükanların tin-bucağını ələk-vələk elədik.

Bu zaman əlimdəki telefonun işığı yanın kimidən basıb qulağıma tutdum və eşitdim:

— Orxan gəldi, Orxan evdədi. Sən hardasan?-eşidəndə gözlərinin yaşını saxlaya bilmədim: -necə? Orxan tapıldı?

Yanımdakıların gözləri mənə zillənmişdi və təbii ki, onu gözlərimizlə görmək üçün dərhal evimizə – bağa yollandıq.

Orxanı qarşımızda sağ-salamat görəndə sevincimdən və içimi boğan qəhərdən özümü saxlaya bilməyib yüngülçə sillə vurdum:

– Hardaydın ay vicdansız, niyə getdiyin yeri xəbər verməmisən?

Artıq bütün həyəcan geridə qalmışdı. İndi kimi məni qınayır, kimi onu danlayır, kimi isə anasını günahlandırırırdı...

Əslində nə baş verirdi? İkinci zəng gələndə qonşumuz – “Orxan bizdə yatıb. Evinizə gələndə xəbər verin ki, onu oyadıb gəndərək” – belə demək istəyib (bunu səhəri gün özü söylədi). Mən isə gələn zəngin yenidən evimizdən olduğunu güman edib qonşuñu öz fikrini tamamlamağaına imkan verməmişdim.

Orxanın “tapılması” bizim üçün bayrama çevrildi və təbii ki, biz bunu özünəməxsus tərzdə qeyd etməliydik. Bu da gecə yarısı olmağına baxmayaraq yenidən içki masası arxasında əyləşməyimizə bəhanə verdi.

Günümüzü içki ilə başlamışdım, içki ilə də tamamlayırdıq. Mənsə əlimdə tutduğum qədəhi başqa ahənglə başıma çəkirdim; həm sevinc, həm də qəhərlə! Tez-tez gözümün qabağındakı əl boyda içki şüşəsinə baxır və içimdə özümü məzəmmət edirdim. Şuşənin boyuna deyil, hünərinə bax ki, bizi bu gün yamanca yorub əldən salmışdı...

2005-ci il

Ordan-burdan

Yetimin və ya körpəuşaqlının evinə gələn qazancdan qat-qat artığı qonşunun evinə gəlirsə gizlin-gizlin həsəd aparmaqdansa, onu görəndə açıq-aşkar sevinmək lazımdır.

***

Allah heç bir adamı aciz yaratmayıb, adamları aciz edən düşdüyü mühitdir.

***

Ata evinə bir çamadan pul gətirir. Oğlu pulları görəndə fəxarətlə deyir:

– Allah yetirəndə belə yetirir eeyy!

Atası bu zaman əlini oğlunun ciyininə qoyaraq cavab verir:

– Allah yetirsəydi hər kəsə yetirərdi, amma, mən bu pulları elə bir fənd ilə aradan çıxarmışam ki, gözü hər kəsin üstündə olan al-lahın da xəbəri olmayıb, ona qalmış hakim orqanların ola. Hə oğul, qurd olmaq lazımdır, qurd!

***

Qurddan söz düşmüşkən, belə söyləyirlər ki, israilli bir nəfər azərbaycanlı dostunu öz ölkəsinə dəvət edir. Dəvəti həvəslə qəbul edən həmyerlimiz İsrailə yola düşür. O, israilli dostunun imkanlarına baxanda heyrətini gizlətmədən soruşur: – Dostum, bu dövləti, malı-mülkü necə əldə etmişən?

İsrailli qısa cavab verərək: – Heç, asfaltdan bir santimetр yemisəm.

Onun bu kəlmələri azərbaycanlı dostonu kifayət etdi və artıq heç nə soruşmadan bir-iki gün qonaq qaldı.

Vətəninə dönen yerlimiz bir müddət keçəndən sonra israilli dostonu qonaq çağırır. Təbii ki, onun dostu da dəvəti qəbul edib Azərbaycana gəlir. Hava limanında qonağı qarşılıyan dostlar oradan xüsusi helikopterə minib, birbaşa elə bir möhtəşəm imarətin yanına gəlirlər ki, hər tərəfi meşəlikdən və yamyaşıl dağlardan ibarət olan bu ərazinin qabağından enli çay da keçirdi.

İsraildən gələn qonağı təəccüb bürüyür, birdən-birə bu qədər zəngin olmağın sırrı nədədir görəsən?

Lakin, həmin gün heç nə soruşmayıb yaxşıca yeyib-içirlər. Nəhayət, ertəsi gün onu təəccübləndirən məsələ barəsində soruşanda dostu cavabında:

– Bax, o körpünü görürsənmi? – deyib çaydan keçib dağa qablanan cığırı göstərir. Qonaq nə qədər baxsa da orada körpünü görə bilməyib deyir:

— Axı, orada körpü yoxdur!

Azərbaycanlı gülür:

— Düzdür dostum, orada körpü yoxdur. Bax, mən həmin körpü-nün pulunu yazıb yemişəm!

Əsl qurd beləsidir, düz deyilmi?

***

Yaşlı kişi uzun fasılədən sonra qocalıb heydən düşmüş atasına baş çəkməyə gəlir. Bir qədər hal-əhval biləndən sonra oğlu təəssüflənərək deyir:

— Vaxt vardı qılıncınızın dalı da kəsirdi, qabağı da! Sözünüzün də hökmü vardi, bir yel kimi ötüb getdi. Bu dünyada insanların ancaq quruca adı qalır.

Sözləri sözə güclə calayan atası deyir:

— Eee, ay oğul, siz də yaman dalaşirdınız, yola getmirdiniz. Də-yənəklə sizi güclə sakitləşdirirdim. Artıq əldən düşmüşəm, evdən çölə də çıxa bilmirəm. İndi necə dolanırsınız?

— Necə olacaq, ay ata, o vaxt nə qədər ki, yumruğunuz başımızın üstündəydi, əlinizdəki dəyənəyi görürdü, qorxu-hürkü də qarırdıq. Köhnə dövranla indikinin fərqi ondadır ki, indi başımıza yumruq vuranımız, yun çubuğuyla çırpan böyüyümüz qalmayıb. Sizin sayənizdə bir az mehribançılığınız vardısa indi o da yoxdur.

Bir qədər fikrə gedən qoca köks ötürdü:

— Mən vaxtrında adamlığın yönünü öyrətmışdım sizə, artıq siz-də də adamlıq qalmayıbsa, oğlunuza nəyi öyrədəcəksiniz?!

***

Bir gerçəklilik də budur ki; görməyən insanları (yəni, kor adamları) əlindən tutaraq istiqamət verməklə, kar adamları müəyyən hə-rəkətlərlə, yolunu azanları isə devirməklə başa salırlar. Hər üç hal-da təsir mexanizmi önemlidir, çünkü təsirsiz heç nə ötüşmür.

***

Sevməyi bacarmayan bir təbəqə var, o da qorxaqlardı. Qorxaqlar sevməyi bacarsayırlar yəqin ki, digərləri kimi cəsarətli olardılar.

***

Hərdən dəli barədə belə deyirlər ki, guya o, bir quyuya daş atıb, yüz ağıllı isə onun üzündən qalib əlləşə-əlləşə! Əslində isə vəziyyət belədir: Ağillının əlindən quyunun dibinə təsadüfən daş düşür. Bir neçə axmaq adam isə onu çıxarmaq üçün toplaş ib yollar axtarmağa başlayırlar. Hərçənd, ağıllı olsayırlar fikirləşərdilər ki, əşşə, quyunun dibinə çökmüş əl boyda daş hansı işimizə əngəllik törədir ki, durub bunun üstündə də ağrımayan başımıza yaylıq bağlayırıq!

***

Lovgaliğın təkcə şəxsin xüsusiyyətindəki hal və ya qüsür kimi başa düşmək və qəbul etmək doğru deyil. Lovgaliq dünyəvi bir bələdir, yəni, lovgalıq harda varsa orada sosial problemlər daha qabarıq görsənir. Bəli, bu, günümüzün reallığıdır, sadəcə təhlil etmək lazımdır.

**(Xatırlatma: *Qoy mən tox olum, özgələr ilə nədi karim,
Dünyavü cahan ac olur olsun, nə işim var?!*).**

***

Ağıllı adamlarla kəllə-kəlləyə gələn hiyləgərlər əksər halda onlara üstün gəlir və onları məğlub edir. Hiyləgəri o insanlar məbluğ edər ki, təkcə ağıllı deyil, həm də müdrikdir.

***

İctimaiyyətin gözündən yayılmayan “tərbiyəsiz” həmişə qı-nağa tuş gəlir. Belə də lazımdır, ancaq, tək onu yox, ona tərbiyə verəni də qınamamaq lazımdır. Yoxsa, “tərbiyəsiz” elə tərbiyəsiz olaraq da qalacaqdır.

***

Təbiətdəki vəhşi heyvanlarla insanların arasında bir fərq var: onlar özləri özlərinə hücum çəkmir. İt, pişik, xoruz, qoç və s.-dən fərqli olaraq.

Çünki, bu heyvanlar insanların arasında yaşayır.

***

Ailədə böyük oğul özündən kiçik qardaşlarını mütemadi olaraq incidir. Bunu bilən atası: – böyük haqlıdır-deyib incidilmiş övladlarından heç nə soruşmur. Günlərin bir günü incidilən qardaşlardan biri evdən baş götürüb gedir. O biri isə qardaşının məcburən getdiyinə heyif silənir və küçəyə çıxaraq, hər vaxt onları incidən qardaşını deyil, atasını söyə-söyə qaçmağa başlayır. Yolda kəndin ağsaqqalı oğlanı saxlayıb nədən qaçıdığını və atasını nə üçün söydüyünün səbəbini soruşur. Oğlan bütün olanları ona söyləyib: – Bunu üzündən ya bir cinayət törədib həyatımı məhv etməliyəm, ya da onlardan qaçmalıyam– deyir.

Ağsaqqal:

– Düz edirsən, əgər səni öz ailəndə başa düşməyirlərsə, kimisə öldürüb qatil olmaqdansa həm qaç, həm də söy. Məncə bundan gerçək yol yoxdur – deyərək onu buraxır.

Bu zaman oğlanın atası gəlib çatır və kişidən, onu nədən buraxdığını soruşur:

– Görürsən ki, yaxınlaşıram, niyə onu buraxdin?

Ağsaqqal cavab verir:

– Bilə-bilə onun qatil olmasına şərait yarada bilmərəm. Mən bununla günahsız övladın suçu atadan uzaq durmasına fürsət verdim. Yaxşısı budur, ona çatmamışdan əvvəl nə səbəbə qaçığını və söyüyüni anlayasan.

Qocanın sözlərindən bir qədər fikrə gedən ailənin başçısı, oradan da geri döndü.

(İndi təsəvvür edin ki, bu vəziyyət bütün dünyada, əhali ilə ölkələri idarə edənlərin arasında yaşanır.)

***

Hərdən deyirlər: ağıllı ol, ədalətli ol!

Ağıllı insanların yaxşı işlərini ağılsızlar zay edir, odur ki, həyatda ədalət yoxdur.

Kitabın içindəkilər

Vahid Hacıyev – Azərbaycançılığa dəyərli töhfə	3
İsrail İsmayılov – Zamanın güzgüsü olan hekayələr	5
Müəllif –Mən və qələm	7
Dərs (sənədli povest)	9
Şəfaət	63
Qəflətdən oyanma	83
Marşrutda	101
Hansı yaxşıdır	113
Fürsət	129
Sizə güvəndiyim dağlar	145
Deputat “politikası”	153
Ailənin tək övladı	156
Olanlardan	166

Rasif ƏHMƏDOV

DƏRS

(Sənədli povest və hekayələr)

Rəssam Ədalət

*Mətbəənin direktoru: Şəddat Cəfərov,
iqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan Yazuçular və Jurnalistlər
Birliklərinin üzvü*

Korrektor: Əməl Kərimova

Dizayner: Müləyim Vəliyeva

Yığılmaga verilmiş 15.XI.2016.

Çapa imzalanmış 31.01.2017.

Kağız formatı 60x14 1/16.

Şərti çap vərəqi 11. Fiziki çap vərəqi 11.

Tiraj: 100.

Sifariş: 00

Kitab "3 sayılı Bakı Mətbəəsi" ASC-də hazır diapozitivlərdən ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.

Ünvan: A.Məhərrəmov küçəsi 4. E-mail: 3_metbee@mail.ru

Tel: 431-40-58
